vi mänskor

Nr 5/6 1988. Pris: 30 kr (befriad från moms)

Om kampen för fred och människovärde

INNEHÅLL:

4. Ledaren. Håll vreden levande.

5. Civil olydnad – ett sätt att leva.

10. Att våga. Intervju med Ingvar Bratt.

14. Tänk om vi tänkte om.

16. Kvinnorna och Rättvisan.
Om styckmordsrättegången.

22. Nordisk Forum 88.

26. Östersjön, "Fredens hav".

28. Brev från läsarna.

29. Vi är inte längre godtrogna.
Rapport från Färöarna.

32. Evigheten i ett ansikte.

33. Anna vilse. . .

34. Orädda Clari.

36. Ord kan stå mot ord.
Om lågdosstrålning.

37. Rosalie Bertell. En kvinnlig forskare i lågdosstrålning.

40. I bombens våld. Om Söderhavet.

46. Alla vill vi ha fred på jorden.

47. Tankens kraft är stor.

49 och 55. Dikter av Eva Thorstensson.

52. Kampen för en kärnvapenfri värld.

54. En chilensk diktare.

55. Kvinnor runt Östersjön.

60. Stanislava från Polen.

BARN ÄR KLOKARE

En kväll under kriget stod en liten unge på en gårdsplan i norra Skåne och betraktade stjärnhimlen, denna ofattbara ocean.

Plötsligt sveper krigets sökarljus över himlen och aldrig ska jag glömma det ursinne som for genom kroppen och fick världen att svartna: Vad var det för IDIOTER som höll på och FÖRSTÖRDE denna sagolika värld med att SLÅSS!

Hur ofta har jag inte känt igen den där glödande vreden hos barn. Ursinnet över KRIGET, skräcken, vanmakten, sitter djupt i alla ungar för dem som vill veta.

Så när nu en rad undersökningar från olika länder visar på barns skräck för framtiden och hur de håller på att tappa sin tilltro till både oss och världen ("har ni fött oss till att dö?"), så beror det förvisso inte på att de är uppskrämda av fredsrörelsen eller "utnyttjade" i fredskampen utan snarare på att de intensivare än många vuxna förstår hotet mot jorden med hjärtat.

Det har funnits en fredsrörelse inuti barn långt innan vi vaknade.

Vad de *inte* fått hjälp med är att kanalisera sin ångest – av massmedia som bara hetsar utan förklaringar eller lösningar (för det vore inte neutralt), av skolan som staplar fakta utan förklaringar eller lösningar (för det blev ju politik), av vuxna som förtränger sin egen ångest med att "skydda" barn.

Det värsta vi kan göra är att förneka ångesten.

Det bästa: ta med dem i kampen.

För det visar sig ju mycket riktigt att vad barn mår bäst av är vuxna som reagerar, som tror på någonting, engagerar sig, kämpar.

Som alltid: att få veta, att få vara med.

Vilket inte betyder protesttåg från morgon till kväll.

Ibland är det skönt att t ex plantera träd, som är det som amerikanska barn allra helst vill göra – som tröst mot kriget.

När jag själv blir riktigt rädd och arg på gubbarna som hetsar mot katastrofen tänker jag på 7-åriga Maria i Gnesta som under en fredsvecka ritade en vilt blommande äng med texten:

FRED SÅ BLOMORNA KAN LEVA OCH MENISKORNA.

Det är det vi ska fixa, lillasyster.

Kerstin Stjärne
(ur Nya passningar, Liber förlag)

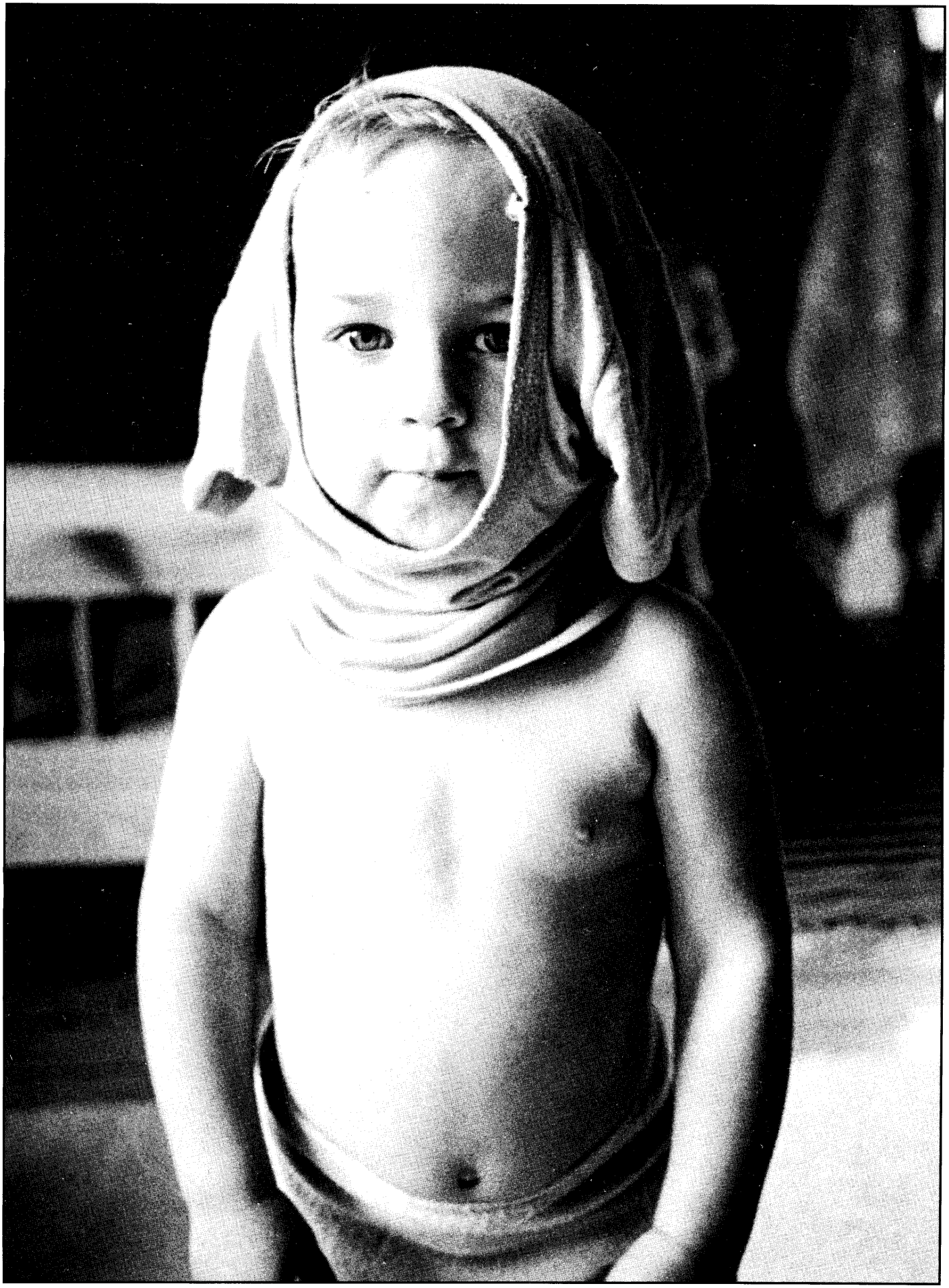

Foto: Marie-Louise Carlberg

Håll vreden levande

Detta nummer av VI MÄNSKOR har Fred som tema. Vid närmare granskning löper dock den civila olydnaden, oräddheten, eller "kampen mot rädslan" som Ingvar Bratt uttrycker det i intervjun av Monica B:son, och den stora faran med tillvänjningen och därmed avtrubbningen, som en röd tråd genom sidorna. Tillvänjningen är en farlig sak, farlig för oss själva och vår mentala hälsa, farlig för samhället och för demokratin.

I delstaten Maryland på USAs östkust folkomröstar man om en lag som vill inskränka människors rätt att försvara sig själva med vapen. En skolas rektor berättar att enkla tvister mellan elever som förr avgjordes med slagsmål, numera ofta leder till att man skjuter på varandra. Vapnen hamnar längre och längre ner i åldrarna. De vuxna talar om sin "urgamla rätt" till självförsvar, barnen praktiserar det. Tillvänjningen till att konflikter löses med våld är katastrofal för människors utveckling.

Alla krig uppstår ur en viss politisk situation. De skulle dock inte kunna genomföras om inte beredskapen därtill var så väl inövad under lång lång tid. Om inte föraktet, främlingshatet, överlägsenhetskomplexet gentemot andra människor och folk, eller mot en viss kategori inom den egna befolkningen, om inte dessa känslor hade blåsts under och fått växa sig starka.

Många exempel kan nämnas: Försöken till judeutrotningen i Tyskland under andra världskriget, Stalins terror mot oliktänkande i Sovjet, Israels terror mot palestinierna idag.

Eller ska vi sopa framför egen dörr: Sjöbo och allt vad det numera står för, eller skulle kunna leda till, om. . .

Läs Hanna Olssons skakande beskrivning av styckmordsrättegången. Smaka på ordet "styckmord". Det är ett farligt ord, menar H.O. Första gången vi hör det förfasar vi oss, sedan vänjer vi oss, till slut kanske vi inte ens upprörs längre.

Hur ska vi kunna hålla vreden levande, avtrubbningen på avstånd? Hur ska vi kunna förbli hela levande människor med en tro och ett hopp om möjligheter till en positiv förändring, förändring och omtänkande?

Med intresse läser vi katalogen med alla avtal som träffats mellan supermakter om vapenreduceringar, om förbud för kärnvapensprängningar osv (sid 52). Men samtidigt finns vetskapen om hur många gånger avtal har brutits. Läs Birgitta Odéns lakoniska konstaterande i sin historik över Östersjöområdet (sid 26): "Under alla strider om makt har otaliga fördrag och traktat ingåtts och brutits".

Vår tro och vårt hopp om förändring ska vi nog inte hänga upp på alla dessa avtal, utan snarare på enskilda människors levande förebilder.

Möt några av förebilderna på de följande sidorna: Ingvar Bratt, Rosalie Bertell, Bengt Danielsson, Claire Reilly, Margit Ekelund, Maria Baez, fredskvinnorna på Färöarna. De har alla ett gemensamt: de har en moral, ett mod, en tilltro till att deras egna insatser betyder något och – de ger inte upp. Ur deras rakryggade ställningstaganden kan vi själva hämta inspiration, mod och kraft och vem vet, kanske kan vi själva bli till förebilder, åtminstone för våra barn. Vi ska ta till oss Kerstin Stjärnes ord som också undersökningar bekräftar: barn mår bäst av att vuxna reagerar, att de tror på någonting, engagerar sig, kämpar.

Upp till kamp för freden, systrar!

Erni Friholt

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND

VI MÄNSKOR utges av Svenska Kvinnors Vänsterförbund.
POSTADRESS: Stigbergsliden 5, 414 63 Göteborg, tel: 031-42 28 94.
ANSVARIG UTGIVARE: Aase Bang.
REDAKTION: Marie-Louise Carlberg, Barbro Andersson.
PRENUMERATION: 100 kr. Stödprenumeration 150 kr. Gåvoprenumeration 85 kr.
POSTGIRO: 90 24-1

VI MÄNSKOR utkommer med 6 nr/år.
REDAKTIONSKOMMITTÉ: Aase Bang, Marie-Louise Carlberg, Barbro Andersson, Zaida Hagman, Lena Malm, Monica B:son och Erni Friholt. Redaktionen ansvarar endast för beställt material.
TRYCK OCH SÄTTNING: Karlstads-Tidningens AB Tryckeri, Box 70, 651 03 Karlstad.
OMSLAGSBILD: Kristina Anshelm.

Nästa nummer av VI MÄNSKOR utkommer lagom till den Internationella Kvinnodagen, 8 mars. Det kommer att handla om barn. Våra egna barn här i Sverige, men också om barn i världen.
Frågeställningen blir:
De ofödda,
de svikna och besvikna.
Och de redan bittra.

CIVIL O-LYDNAD

– ett sätt att leva

En sak har de gemensamt – lokföraren som vägrade köra ett tåg lastat med vapen, polismannen som satt två dagar och en natt i ett träd i Ödsmål och pensionären som satte sig framför SJ:s besprutningståg – de sätter sin egen moral och övertygelse framför samhällets lagar och beslut som de anser vara felaktiga och destruktiva.

Det kallas för Civil Olydnad när människor genomför aktioner i syfte att stoppa sådant som de tycker är ett övergrepp mot människor och natur, eller som kan leda till det.

civil olydnad

– ett sätt att leva

Begreppet Civil Olydnad härstammar från Henry D Thoreau, som i mitten av 1800-talet skrev sin traktat "On civil disobedience".

Thoreau levde i staten Massachusetts i USA. Han vägrade betala skatt till staten, eftersom han inte på något sätt ville bidra till att stödja en regering som tillät slaveri och som förde ett i hans tycke orättfärdigt krig i Mexico.

Thoreau ansåg att han hade en enda skyldighet – att vid varje tillfälle göra det han själv ansåg vara rätt.

"Varför har människan fått ett samvete om hon måste överlåta det till de styrande", undrade han.

Thoreau hamnade i fängelse för sin skattevägran, men behövde till sin förtrytelse inte sitta länge, då en välvillig vän betalade hans skulder.

GANDHI UTVECKLADE ICKE-VÅLD

Det sägs att Gandhi alltid bar med sig ett exemplar av Thoreaus traktat. Gandhi är också den person som utvecklade icke-våldsprincipen. Han ville att varje människa skulle vara utan våld i tanke, ord och handling. All makt vilar på samarbete, ansåg Gandhi. Alla makthavare är beroende av att människor samarbetar, antingen frivilligt eller under hot. Om tillräckligt många är olydiga har makten inget fäste.

Gandhi levde också som han lärde. Han var vegetarian och han bojkottade den engelska textilindustrins produktion, eftersom den i högsta grad var en symbol för det brittiska imperiets strukturella våld – läs utsugning – mot Indien.

Gandhi uppmanade dem han kämpade tillsammans med att använda sig av civil olydnad mot britterna och han poängterade att det skulle vara en olydnad utan våld. Om motståndet är utan våld blir förtryckarens våld mycket tydligare.

För att en aktion eller handling skall betraktas som civil olydnad måste vissa kriterier vara uppfyllda.

Handlingen eller aktionen måste genomföras utan våld. Den skall vara ett lagbrott och den skall ske öppet. Man ska stå för det man gör och vara beredd att ta samhällets straff. Vidare måste det ligga en allvarlig moralisk övertygelse bakom och man skall först ha försökt påverka genom de demokratiska kanaler som finns, med namnlistor, överklaganden, demonstrationer och liknande.

Alla som protesterar eller gör aktioner har naturligtvis inte dessa kriterier i bakfickan eller någon klart uttalad ideologi bakom sitt agerande. För många handlar det om att värja sig för ett konkret hot riktat mot dem själva eller mot naturen där de bor. Det dessa människor lär sig om samhället och dess lagar och det bemötande de får från myndigheterna, tvingar dem sedan ofta att utveckla sina argument och att utarbeta en ideologi och en strategi.

Jörgen Johansen är norrman men bor nu i Grebbestad i Bohuslän. Han har lång erfarenhet av civil olydnad och har varit med i över fyrtio aktioner i norra Europa, både i öst och i väst. Han leder också kurser i civil olydnad. Han poängterar öppenhet; att man öppet skall stå för vad man har gjort och klart och tydligt deklarera varför man är olydig.

Domstolen är, enligt Jörgen, ett av de instrument samhället har för att skrämma oss till lydnad. Men vi får inte låta oss skrämmas av lagen. Om vi inte är rädda för att bli straffade har de inget kvar att hota oss med. Ju hårdare straff som utdöms desto större blir sympatierna för den som straffas, om denna människa visar att han eller hon handlar efter sin egen moraliska övertygelse, anser Jörgen.

RYMDE TILL FÄNGELSE

För att avdramatisera straffhotet rymde Jörgen tillsammans med några andra *in* i ett fängelse i Norge. Där krävde de att bli fängslade i sympati med totalvägrare, som i Norge får sexton månader på sluten anstalt utan rättegång. Vad skulle myndigheterna hota Jörgen och hans kompisar med då? Fängelsestraff??

Foto: ***Bohuslänningen***

Jörgen förespråkar humor mitt i det allvarliga budskapet. Man måste kunna skratta åt rädslan ibland.

–Men det får inte bara bli spex och spektakulära aktioner. Det är trots allt den bakomliggande övertygelsen om att man handlar rätt som är det viktigaste och man måste få stöd för sin sak från andra människor, annars är protesterna verkningslösa, säger Jörgen.

Det är inte bara hot om straff som avskräcker människor från att vara olydiga. De kan var rädda för att förlora sin sociala ställning, kanske bli utfrysta på jobbet eller till och med bli avskedade. Familj och vänner kan vända sig från en. Ju mer man har att förlora genom att vara olydig, i form av pengar och social ställning, desto starkare framstår den personliga övertygelsen.

Lokföraren som vägrade köra vapentåget hotas att bli avskedad. Polismannen som kramade träd blev omplacerad på jobbet och har valt att inte protestera på samma sätt i fortsättningen.

OFTA KONFLIKTER

Det blir ofta en konflikt också på ett annat plan mellan den protesterande och företrädarna för samhället.

Man kan protestera mot en konkret sak, till exempel mot motorvägsbygget i Bohuslän, men bli bemött med ett lagrum som inte har med själva sakfrågan att göra. Man döms för ohörsamhet mot ordningsmakten, istället för att man försökt hindra ett vägbygge.

Per Sander, en av dem som stod åtalad för att han vägrade flytta på sig när polisen kom till platsen för vägbygget i Ödsmål, ifrågasatte vid rättegången vid Stenungsunds tingsrätt den demokrati, där ett företag – Volvo – kan diktera villkoren till regeringen men där "vanliga" människor som försöker hävda sina intressen, blir åtalade.

Civila olydnadsaktioner fungerar på två plan, dels genom att människor själva försöker stoppa något som de tycker är fel och dels visa hur demokratin fungerar, var gränserna går för möjligheterna att påverka.

Varken trädkramarna i Bohuslän, Svenska Freds- och skiljedomsföreningen – med sina aktioner mot Bofors vapenexport – eller någon av de andra olydiga grupperna tror på allvar att de kan ändra på beslut enbart genom aktioner, men de vill väcka opinion och få igång en diskussion om vilket samhälle vi skall ha i framtiden: ett samhälle där människan räknas eller där hon körs över.

De är heller inte ute efter att bråka med polisen. Ickevåld är centralt i aktionerna.

I Ödsmål kom demonstranterna överens om att inte ens kasta glåpord efter polisen. De ville hellre försöka prata med dem och kanske få sympati från dem. Något som poliserna hittills har visat sig måttligt intresserade av.

Det är också ytterst få av dem som tillämpar civil olydnad som tycker att man enbart skall påverka genom olagliga aktioner.

Många av dem arbetar i organisationer och försöker påverka den vägen.

Föreningen Motlänken och Rädda Bohuslän har i flera år försökt stoppa planerna på motorvägsbygget med lagliga medel. När beslutet om vägen togs, trots protester, genomförde de olagliga aktioner för att som en sista utväg försöka stoppa bygget.

civil olydnad

– ett sätt att leva

De människor som väljer att utsätta sig för hotet att bli gripna, åtalade och kanske dömda av staten, gör det inte för nöjes skull.

Thomas Mathiesen, professor i rättsociologi vid Oslos universitet, har uttryckt det så här:

UTSPYDD AV SAMHÄLLET

"Att handla tillsammans med andra för en sak man tror på, det är härligt. Att bli bortburen av polisen är inte så farligt. Men att bli dömd känns inget vidare. Det är som att bli utspydd av samhället".

Om man är lydig är allt frid och fröjd, man kan till och med bli belönad, men de som valt eller känt sig tvingade att vara olydiga, menar att det är just lydnaden som är farlig, att det är den extrema lydnaden som hotar demokratin.

Vi slutar tänka själva och förlitar oss på auktoriteter. Vi tror att allt ordnas till det bästa – att de som styr handlar rätt och riktigt.

Men vår "demokrati" är ingen garanti för att lag och rätt är samma sak. Inte har vi heller samma lagar och värderingar idag som för hundra eller femhundra år sedan.

Dessa kunskaper om att samhället inte är statiskt och att det pågår en ständig utveckling och omvärdering av vad som är rätt och fel, driver och uppmuntrar många av de olydiga.

Margit Ekelund är 82 år och har varit med under trädkramarnas aktioner i Ödsmål. Hon tycker att alla som är medvetna om vad som händer i världen skall göra något och anser att det är rent brottsligt att sitta stilla hemma i fåtöljerna. Margit har fått en ljusare syn på jordens framtid sedan hon blev trädkramare. Hon tror att myndigheterna och politiker kommer att påverkas på sikt, även om vägbygget inte stoppades den här gången. Margit är också lite bedrövad över att polisen inte ville gripa henne och tror att de fått order att inte gripa en så gammal dam. Hon ville bli åtalad för att kunna visa att hon är allvarlig i sin övertygelse.

Med nästan 400 personer dömda till böter för att de deltagit i protesterna mot motorvägen lyckades trädkramarna väcka opinion. Många har stött dem och politikerna har tvingats erkänna att beslutet om motorvägen togs i panik, där flera självklara instanser som naturvårdsverket och kommunen kördes över, eftersom kravet från Volvo inte tillät den vanliga demokratiska beslutsprocessen.

Det finns inget som tyder på att det kommer att vara färre människor som är olydiga i framtiden eller att åtalen kommer att avskräcka från att handla i enlighet med det folk anser vara rätt. Tvärtom engagerar sig fler och fler i kampen för miljön och för freden, och de kurser som Jörgen anordnar i civil olydnad är efterfrågade av många.□

Text: Eva Åkesson
Foto: Arne Persson

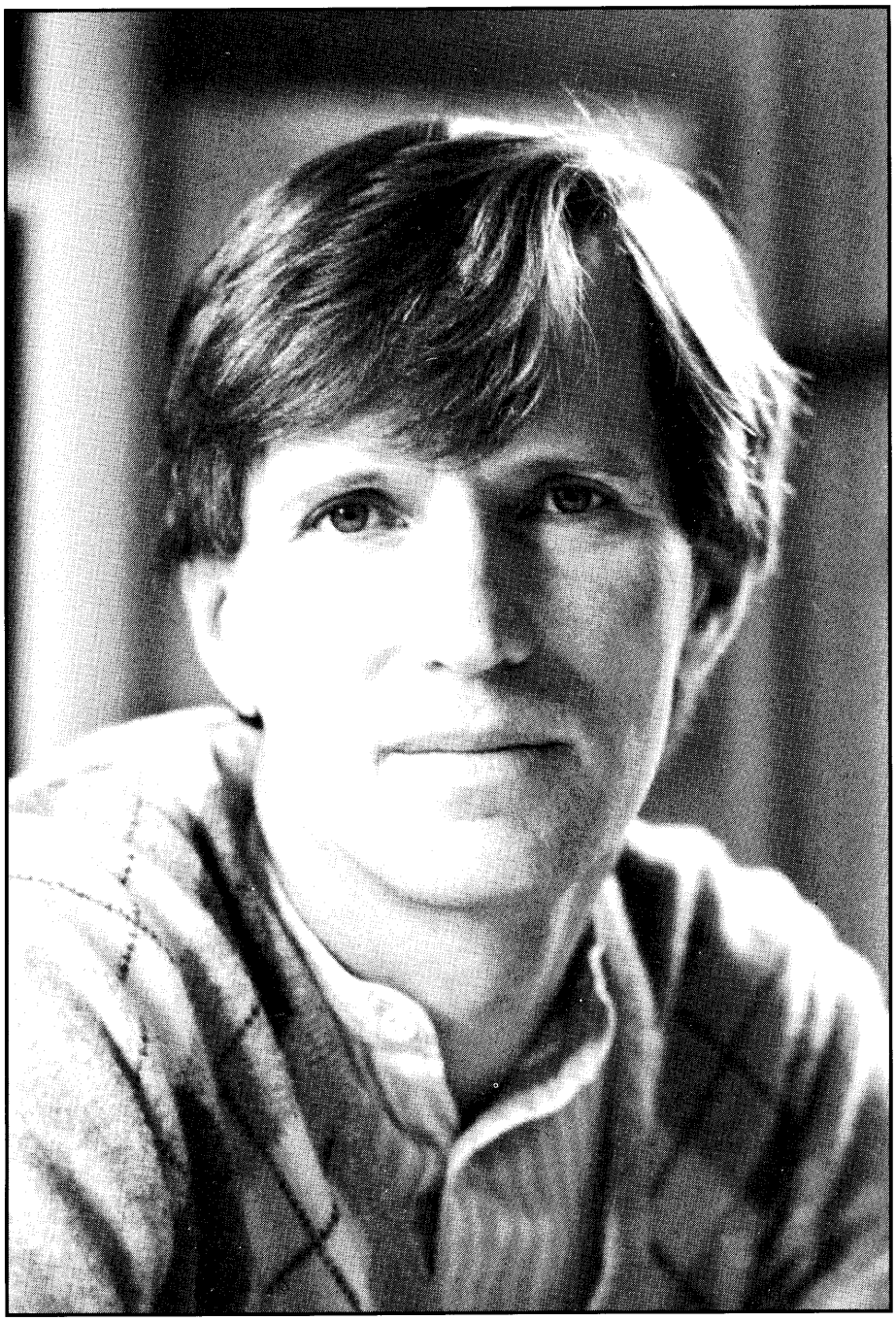

Ingvar Bratt:

"Man ska se världen som den är och lyssna på samvetet".

ATT VÅGA

För Ingvar Bratt betyder mod att gå emot rädslan. När han gjorde det kom obekväma sanningar i dagen.

–Tiden när jag sa sanningen om Bofors vapensmuggling var ren terapi för mig, säger han idag med distans till de svåra åren.

Trots trakasserier, hot och press blev han stärkt av att våga följa sin övertygelse och tala ut. Idag ser han det som en uppgift att få folk att lyssna till sitt samvete och på så sätt bli hela människor.

Bofors kanoner måste överröstas, därför är Inga Thorsson alltid hes.

Göran Palm

Ingvar Bratt var en välmående elektroingenjör på Bofors fram till i början av åttiotalet. Vapentillverkningen hade inte ställt honom inför något moraliskt dilemma. Men sakta började samvetet pocka på. Var det rätt att sälja vapen?

Han var den uppskattade tjänstemannen som tjänade extra pengar på att leta i skogen efter provrobotar som missat målet. Idag är han nybliven författare, debattör och föreläsare med fredssträvan och sanningspatos.

LÄCKAN PÅ BOFORS

Ingvar Bratt är en mjuk person med ett vänligt leende och en humor som lockar till skratt.

–Egentligen började det 1982 med en presskonferens i Karlskoga, berättar han. Jag hade ställt upp som miljöpartiets lokala språkrör i valkampanjen.

–På presskonferensen frågade en journalist om vi tyckte att vapenexporten borde avvecklas. Jag önskade att jag inte hade varit där, för att säga emot Per Gahrton, som också var där, hade gett stora rubriker.

Ingvar tog ställning mot exporten. Egentligen var det kanske för att Gahrton var där, säger han och skrattar åt sig själv.

Rubrikerna i Karlskoga tidning löd: "Boforstjänsteman mot vapenexport".

En kvinnlig TV-reporter kontaktade honom ett halvår senare. Hon ingav sådant förtroende att han beslöt att berätta vad han visste, bland annat att Robot 70 fanns i Dubai och Bahrain. Ingvar Bratt blev "läckan på Bofors" och reportern konstaterade i ett Magasinet-reportage att vapen sålts illegalt.

–Men det fick ingen genomslagskraft. Och jag som var så rädd för att bli avslöjad, blev besviken. Jag började kopiera dokument för att bevisa de illegala affärerna.

TRÄDDE FRAM

I "Mot rädslan", den bok Ingvar Bratt just gett ut, berättar han om hur kluvet det var att fara världen runt och sälja kanoner, och samtidigt kopiera hemliga dokument.

Hur det gick sedan han tagit ställning känner de flesta till. "Läckan på Bofors" valde slutligen att träda fram. Och det blev värre än han trott att bo i Karlskoga. Han utsattes för hot, undanglidande blickar och glåpord från såväl arbetskamrater som en del vänner.

Han har genom terapi analyserat det som hänt honom. Han har bearbetat sin rädsla för konflikter, och den kris som pressen från omgivningen innebar.

–Vi människor är inte så unika som vi ofta tror. Det stärker identititen att känna igen sig i andra.

Att en hel stad, som Karlskoga, sluter sig samman och försvarar ett företag som begår brott, anser han är ett tecken på otrygghet.

MODET ATT LEVA

När vi träffas har han just kommit från ett seminarium i Stockholm där bland andra psykoterapeuter deltagit. Han talar om modet att leva, att stå för sina åsikter och känslor.

–I Sverige finns en massa otrygghet och den leder till passivitet.

Den vill han nu bekämpa. Alla har vi en konflikt inom oss. Konflikten mellan det onda och det goda. Alla mår bra av att handla efter det man känner är rätt.

–Varje människa kan uträtta storverk i krissituationer om kunskap omsätts i handling istället för apati, fortsätter han övertygande.

–Man skall se världen som den är, lyssna på samvetet och inte som jag försökt att vara boforsingenjör och miljöpartist samtidigt. Det håller inte.

–Konsekvenserna av självkännedom blir att handla och agera, slår han fast.

STOPPPA LEX BRATT

En annan sak som upptar hans engagemang idag är Lex Bratt, lagförslaget som kan innebära att människor fälls om de publicerar företagshemligheter. Förslaget måste stoppas, menar han. Mot sin vilja blev Ingvar Bratt upphovet till lagförslaget.

Propositionen lades i våras. Konstitutionsutskottet har nu gett lagrådet i uppdrag att omarbeta förslaget efter att jurister funnit att det stred mot grundlagen.

–Jag kommer att kolla upp ändringarna så fort de publiceras i början av november, och sedan gå vidare.

Ingvar Bratt har hetsjakten i färskt minne när boforsledningen letade efter läckan inom företaget. Lokalpressen ställde patriotiskt upp på företaget. "Källan skall fram!" utropade löpsedlarna. Alla struntade i att det är förbjudet att söka källor. Meddelarfriheten ger laglig rätt att informera pressen. Ingvar Bratt fasar för den lag som ska kunna godkänna hetsjakten på de som vill avslöja oegentligheter.

–Jag kunde fått sex års fängelse om Lex Bratt gällt när jag började avslöja sanningen. Då hade jag inte vågat säga någonting.□

Monica B:son

Om kri-get kom-mer...

– så skyddar du ditt hem

Foto: *Lars Johansson*

Hur är vår beredskap inför kriser som elavbrott, gasläckage och giftutsläpp?

För att få svar på dessa frågor kontaktade vi civilförsvarsföreningen som ordnar kurser i hemskydd. Efter genomgången kurs på sex kvällar kan deltagarna skriva på ett kontrakt och bli s k hemskyddsombud. Kurserna bygger helt på frivillig grund, men de blivande hemskyddsombuden måste bli medlemmar i civilförsvarsföreningen, som ingår under totalförsvaret.

Som seriöst intresserade, "vanliga" människor bestämde vi att genomgå kursen i tron att få svar på våra frågor.

Kursens uppläggning talar emellertid sitt tydliga språk.

"**Krig** i Europa, Överhängande **krigs**fara, Fortsatt **krigs**fara, **Krig** i Sverige, Att överleva **kriget**".

Den första kvällen hade rubriken "Kriser hotar i en orolig värld". Med "kriser" avsågs dock inga "civila" kriser utan kvällen handlade om säkerhetspolitik och totalförsvar.

För oss som inte är militärt fostrade framstår tydligt även andra hot mot vår existens än krigshotet. Men civilförsvaret kan inte, med den inriktning det har idag, skydda oss mot eventuella katastrofer. Skyddsrum och skyddsmasker ger knappast någon trygghet inför den snabbt accelerande miljöförstöringen till exempel. Under kursens gång fick vi klart för oss att civilförsvaret inte heller strävar efter denna inriktning.

SKYDDSRUM – LAGERLOKALER

Vi ifrågasätter nu starkt civilförsvarets prioritering och vi frågar oss om vårt civila försvar ens är trovärdigt i en eventuell krigssituation. Vi kan konstatera att Göteborg idag saknar skyddsrumsplatser för ca 230 000 människor. Att skyddsrummen i fredstid ofta tjänar som lagerlokaler och alltså snabbt måste tömmas.

Vidare saknas skyddsmasker till ungefär hälften av Göteborgs invånare. Våra sjukhus måste i händelse av krig skriva ut 90% av de innelig-gande patienterna för att bereda plats åt sårade sodater. Kommer detta att fungera?

En annan viktig frågeställning är **VEM** som bestämmer vad och vilka som skall skyddas. För sådana här beslutsprocesser finns en detaljerad, hierarkisk organisationsplan där besluten skall vandra genom åtskilliga led. Hur kommer detta att fungera i ett krisläge?

MÖJLIGHETEN ATT ÖVERLEVA. . .

Civilförsvaret tycks också tro att ett kärnvapenkrig kan föras begränsat, medan de flesta experter hävdar motsatsen. En kraftig upprustning av kärnvapenarsenalen sker idag utanför norska kusten, och Norden har en strategiskt mycket viktig position mellan de två försvarspakterna. Risken att en konflikt i detta område utmynnar i ett totalt kärnvapenkrig, är mycket stor.

I hemskyddskursen ingår häftet "Civilförsvarets skydd mot kärnvapen". Här fastslås inledningsvis att det är praktiskt omöjligt att skydda sig helt mot ett kärnvapenkrig.

Längre fram ges en sammanfattning av försvarskommitténs betänkande (Ds Fö 1981:1). Vi citerar två av punkterna:

- "Om Sverige är indraget i kriget när det trappas upp till kärnvapenkrig är det viktigt att vi har förmåga att stå emot en begränsad insats av kärnvapen" samt
- "Om kärnvapen skulle sättas in utan restriktioner måste alla våra resurser koncentreras på att ge befolkningen möjligheter att överleva".

Men hur ser detta skydd ut när de enda som kan överleva ett kärnvapenkrig är kackelackor, skorpioner och våra makthavare. De två förstnämnda på grund av sin höga tålighet mot gammastrålning och den sistnämnda gruppen för att de är de enda civila i detta land som har byggt sig kärnvapensäkra skyddsrum! Men vi är inte avundsjuka den dag de kryper ut ur sina hålor, ut till ett radioaktivt helvete.

Vår tilltro till den civila beredskapen har snarare minskat än ökat under kursens gång. Kursen har ändock gett värdefulla erfarenheter och väckt många tankar. Det militära tänkandet och dess hotbild genomsyrar helt vårt civila försvar. Att frammana den militära hotbilden är ett dåligt försök av makthavarna att rättfärdiga krigsmaktens existens.

En av slutsatserna blir därför att civilförsvaret måste frigöras från totalförsvaret för att inte ha skuld i detta rättfärdigande. Ett civilt försvar i dess verkliga bemärkelse måste skapas.

KVAR I 40-TALET

Enligt civilförsvaret är den stora begränsande faktorn för skydd åt civilbefolkningen bristen på pengar. Vi har inte råd att bygga tillräckligt med skyddsrum, än mindre kärnvapensäkra sådana. Men den avgörande bristen är att civilförsvarets syn på hur vi kan skydda oss har sitt ursprung i 40-talet och andra världskriget, då skyddsrum och skyddsmasker fyllde en funktion.

Situationen är idag helt annorlunda, vapenteknologin har genomgått en drastisk förändring, miljöförstöring och andra livshotande katastrofer är idag en realitet som måste ingå i den totala hotbilden.

Totalförsvaret, och dess föregångare, är system som organiserats och skötts av män i tusentals år. De bygger på att konflikter skall lösas med vapen. Militären vill få oss att tro att vi kan skydda oss mot krig och därigenom vänja oss vid tanken på krigets oundviklighet.

Men vårt enda skydd är att **förhindra** kriget. Vi vill därför arbeta för en icke-våldslig konfliktlösning. Det är också viktigt att redan idag arbeta för att göra samhället mindre sårbart och därigenom minska skadeverkningarna vid en eventuell samhällskris.

Vi är fortfarande intresserade av samhällets beredskap inför denna mer nyanserade hotbild. Att ett konstruktivt och konkret "fredsarbete" inte faller inom ramarna för civilförsvaret råder inga tvivel om efter genomgången kurs. Denna viktiga uppgift överlåts helt åt fredsorganisationerna! När fick dessa organisationer sist ett sådant förtroende?□

Marie Ericsson
Marianne Lindström

Tänk om vi tänkte om

I år anslog Sveriges Riksdag 30 miljarder kronor till det militära försvaret och, på sin höjd, 1 miljard till försvaret av den livshotade miljön.

Det är ett bevis så gott som något på vem som har makten i samhället, vilka prioriteringar som görs, vilka 'experter' man lyssnar på. Men också ett bevis, tror jag, på trögheten hos oss alla. Vi har så vant oss vid att vi ska ha ett försvar som ska se ut på ett visst sätt, vant oss vid att se militären som beskyddarna, "försvararna" av vårt land och därmed av oss. Det förekommer knappast någon debatt om de viktiga frågorna: Vad har man egentligen tänkt sig försvara? Till vilket pris? Med vilka medel?

"Då jag blir utledsen vid att höra talas om krigsindustrins kapacitet, tänker jag på hur underbart det måtte ha varit att kunna skicka iväg männen med ett parti flinta och sen ha dem sysselsatta i åratal"

Elin Wägner

Att militärer inte direkt passar som fredsmäklare är väl de flesta överens om. De ska snarare, uniformerade framför sina vapenarsenaler, avskräcka en eventuell fiende från angrepp. De ska sprida rädsla och skräck. "Sätta sig i respekt", kallar militären det själva.

Så förvrids vår känsla för ordens innehåll och mening. Och det är en icke oväsentlig sak. Om vi tillåter militären att sätta likhetstecken mellan respekt och skräck så ger vi dem därmed också legitimering för att fortsätta med sin destruktiva yrkesutövning. Vi har alla ett ansvar.

I mitten på 60-talet gjorde SIFO tillsammans med fredsforskare en undersökning av försvarsviljan hos ett representativt urval svenskar. Man lät de tillfrågade bl a rangordna nio olika värden som man ville försvara. Som nummer ett med bred marginal kom: Våra liv, vår fortsatta existens. Nr två utgjordes av: Vår åsiktsfrihet. Först på tredje plats kom: Vårt territorium, själva landet.

Är det för djärvt att gissa att samma undersökning idag skulle komma fram till ungefär samma rangordning?

STUDERAR KARTAN

När man nu hör på de militära resonemang som kräver höjda försvarsanslag så finns där aldrig ens en antydan om olika värden. För dem gäller att försvara territoriet, landet, punkt slut. Därtill studerar man kartan, lär sig strategiska punkter, hur berg, vattendrag, byar mm kan utnyttjas. Man studerar alltså ingående "det som skall försvaras" för att kunna ta reda på "hur det skall försvaras".

Men vilken karta ska man studera för att försvara åsiktsfriheten t ex? Ja, inte är det väl terrängen, utan snarare åsiktsorden, yttrandefrihetens kartbild med dess kanaler och dess faktiska åsiktsinnehåll. Om någon vill inskränka denna frihet kan vi gå ut och demonstrera, trycka tidningar, tala i radion, med varandra, inte ropar vi efter k-pistar som försvar för yttrandefriheten.

Min poäng med detta resonemang är att militären bara sysslar med en liten del av försvaret, och därtill inte ens med den biten som svenska folket anser viktigast, men att de får de ojämförligt största resurserna för sin verksamhet. Även ur demokratisk synvinkel är detta helt förkastligt. Varför säger vi ingenting?

Det är mig alls inte obekant att militären gör anspråk på att med sin fantasilösa försvarsdoktrin vara istånd att försvara **alla** värden genom att inte "släppa en djävel över bron". Men då bortser de nogsamt från det alla vi andra vet, nämligen att Sverige är ett oerhört sårbart land som egentligen inte går att försvara med militära medel. Sabotage i ett kärnkraftverk som slår ut elförsörjningen, en liten bomb på en kraftledning, i en datacentral och i Sverige råder kaos.

De tänkta fallen som militären laborerar med i sitt låtsaskrig är specialbeställda. Lagom stort anfall, lagom korkade fiender som anfaller där våra militärer har mest resurser, naturligtvis inga kärnvapen inblandade, osv.

Men även i detta konstruerade fall kan Sverige hålla stånd i högst 2-3 dagar enligt militärens egna beräkningar. Hur många människoliv detta får kosta innan man ger upp, det säger man för-

"Frågan är om vi lever i civilisationens begynnelse eller i härskarepokens slut"

Elin Wägner

"Önskningar har som de gamla visste en sällsam kraft"

Elin Wägner

"Så länge själen är i kroppen måste man vara modig"

Kvinna i film från Nicaragua

siktigtvis inte. Och för detta av militären uttänkta framtidsscenario är vi villiga att betala 30 miljarder årligen. . . Ja, varför i herrens namn säger vi ingenting?

När försvarskvinnorna vid Nordiskt Forum i Oslo inbjöd till försvarsdebatt handlade det inte om sådana ting utan framförallt om kvinnornas chanser till nya yrken och goda utvecklingsmöjligheter för karriären. Det gjorde dessa "frälsta" tjejer heller ingen hemlighet av. Att förändra försvaret ansåg de inte vara nödvändigt, utan ville bara själva komma så långt som möjligt i den militära karriären.

Kan vi anklaga dem för det? Hur många människor tänker i sitt val av arbete i första hand på dess samhälleliga karaktär, huruvida det arbete kommer att hjälpa eller stjälpa medmänniskorna, huruvida arbetet bidrar till en konstruktiv process, bidrar till en bättre miljö, gör något väsentligt för barnen, djuren osv. Hur många är det inte som eftersträvar maktpositioner utan att ifrågasätta makten som sådan, utan tanke på att vilja förändra dess inriktning?

KARRIÄR PÅ MILITÄRENS VILLKOR

När alltså dessa norska kvinnor eftersträvar en karriär inom militärväsendet borde det inte förvåna oss. Det är bara en logisk följd av det allmänna karriärtänkandet där jämlikhetssträvandena inte ifrågasätter arbetets karaktär. Karriär på männens villkor. Elin Wägner skriver tankeväckande om det i sin bok "Väckarklocka" (som utkom 1941!):

"Man kunde ju vänta att den krigsberedda staten som kan bruka allt, även skulle slå ner på den outnyttjade eller halvutnyttjade kvinnokraft som stod att få. Men när detta sker är det inte en seger för kvinnorna utan för tekniken och den suveräna statsmakten. Vem önskar inte kvinnorna att deras latenta energi kunde kopplas in på en stor uppgift? Men det får inte bli vilken uppgift som helst. Livets krafter i dödens tjänst, det är den paradoxala situationen. . . Det system vi lever i nalkas sin fullkomning allt eftersom det lyckas inrangera kvinnorna. Därmed förlorar det också all balans, precis som en båt kan göra då alla passagerare rusar över till ena sidan".

O, vad jag önskar mig en försvardsdebatt med dessa utgångspunkter. Tyvärr blir det, trots goda föresatser, oftast ett uppräknande av vapen, vapensystem och militära hotbilder även i våra diskussioner. Vår tillvänjning till och övervärdering av ett manligt synsätt på krig och fred blockerar vår egen fredsideologiska utveckling.

Men aldrig kommer vi att få bort, demonstrera bort eller kunna kontrollera alla dessa vapen, där det för övrigt ständigt utvecklas och forskas fram nya, med mindre än att ett annat tänkande växer fram .

Det är ju förstås inte så lätt att argumentera för ett annat synsätt när de flesta fortfarande tror på att "krig alltid har funnits och alltid kommer att finnas" och att "kriget ligger i människans natur". Då har vi dock god hjälp av t ex **Eva Moberg,** som i sin tur stödjer sig på en amerikansk professor i krigshistoria, **Sue Mansfield.** Hon påvisar mycket övertygande att kriget är en kulturprodukt, högst 5000 år gammal.

Människor däremot har funnits i minst 1 miljon år. Och före dessa 5000 år av krigshistoria fanns en era där Modergudinnan var tillvarons kärna, och allt pekar på att kvinnorna hade högt anseende.

"Att moderåldern är fredlig är knappast någon högre moralisk egenskap hos den, blott helt naturligt. Kriget är ett brott mot livets lag och inte lagen själv. . ." kommenterar Elin Wägner.

KVINNORNA VAR HANTVERKARNA

Det var kvinnorna som uppfann och brukade överlevnadstekniken. De var krukmakare, flätade korgar, beredde skinnet av olika slags djur, garvade det och gjorde skor av det, de gav upphov till den textila tillverkningen med all dess idérikedom. Kvinnorna byggde hus. . . Ja, i vissa så kallade primitiva kulturer är allt detta fortfarande fallet. Genom uthållighet, arbetsamhet, mod och ansträngningar utvecklade kvinnorna steg för steg sina tekniker. De var ju de som skulle hålla liv i barnen. Männen var långa tider ute på jakt och så länge jakten var en heltidssysselsättning förde männen en bakgrundsexistens.

Inom överlevnadstekniken var det kvinnorna som var de skapande, idérika och fantasifulla. Den amerikanske filosofen John Dewey skrev:

"Hela människosläktets historia kan man koncentrera till linets, bomullens och ullens utveckling till kläder".

Men vilken historia fick vi lära oss? Kungarnas, härens och krigens historia, från knölpåk till robotvapen.

Vi är alla, kvinnor som män, präglade av denna historia. Elin Wägner säger om detta (i "Väckarklocka"):

"Men ju mer striden som tillvarons grundval arbetas in i medvetandet, ju mer träder detta drag fram, medan andra drag gömmer sig undan. Därmed blir otryggheten större och stridsinställningen nödvändigare".

Tänk om vi kunde få igenom att "Väckarklocka" blev obligatorisk läsning, i skolorna, i riksdagen, på militärhögskolorna. Tänk om historieböckerna bytte innehåll och beskrev den viktiga historien, den som förde livet vidare, inte den som dräper livet. Ja tänk, då kanske riksdagen skulle anslå 30 miljarder till skydd för miljön och livet och högst 1 miljard till det militära försvarets perifera sysselsättning.□

Erni Friholt

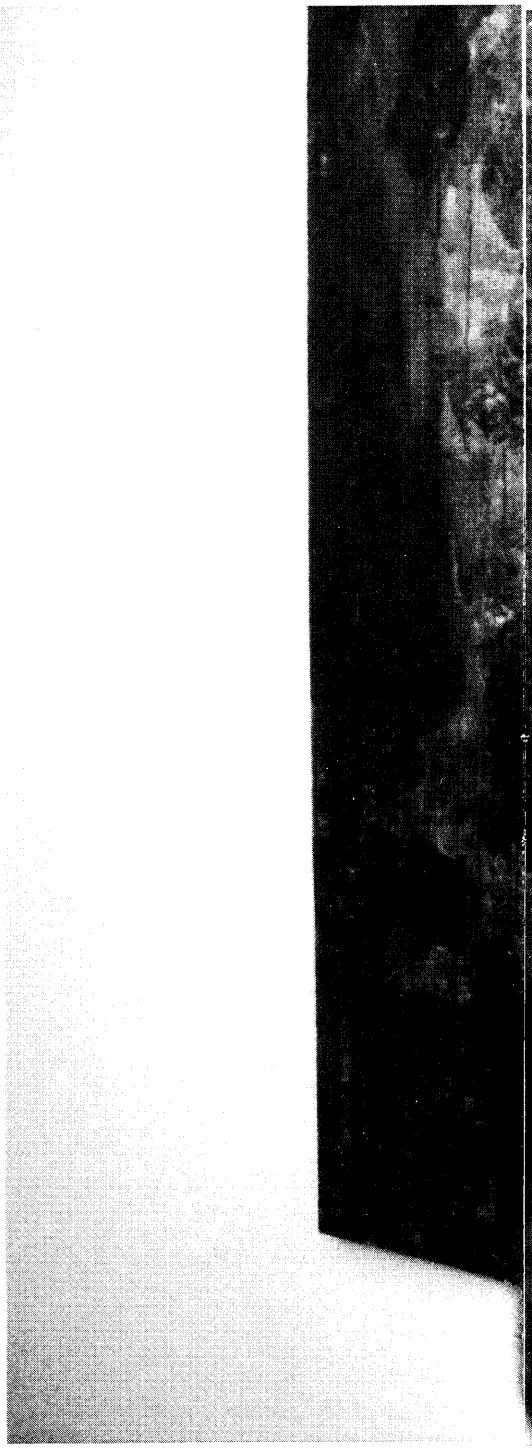

Vad är motivet bakom mordet?

Styckmordsrättegången är över. De båda läkarna är fria och kan arbeta som vanligt. Deras läkarlegitimationer har inte dragits in.

Hanna Olsson är frilansskribent och f d huvudsekreterare i den statliga prostitutionsutredningen. Hon analyserar här rättegången utifrån ett kvinno- och klassperspektiv.

Artikeln har blivit mycket uppmärksammad. Den har tidigare varit införd i tidskriften "Socialt Arbete" nr 4/88 och i en förkortad version i Dagens Nyheter den 29 mars 1988.

När vi nu publicerar hela artikeln markerar vi genom indrag i texten de delar som Dagens Nyheter valde att inte ta med.

Vi har sett polisens bild av hennes ansikte, ungt och allvarligt. Hennes namn är känt. Vidare vet vi att delar av hennes styckade kropp hittades i svarta plastsäckar sommaren 1984. När jag träffade hennes vän Eva (fingerat namn) fick jag för första gången en skymt av människan bakom. Eva hade känt den mördade i många år. Hon visar mig en bild av henne och hennes barn, det är en leende bild. Sonen var omhändertagen och hon kämpade för att få honom tillbaka. Eva talar om hennes missbruk och svårigheter, men inte bara det. "Jag har känt värmen hos hennes. Hon var livsbejakande mitt uppe i allt elände".

Det nya ordet "styckmord" som vi svenskar håller på att lära oss är ett farligt ord. Först väcker ordet fasa, sedan inträffar någon märklig slags avtrubbning genom det dagliga användandet. Fokuseringen på den styckade kroppen skymmer sikten för att det pågående rättegångsförfarandet ytterst handlar om ett överlagt mord på en ung prostituerad kvinna.

De senaste veckorna har kännetecknats av intensiva juridskt-tekniska diskussioner. Så starka ord som rättsröta har använts. Upprördheten har gällt behandlingen av de åtalade männen i rättsprocessen. Det är i sig förvånande att många juridiskt kunniga högljutt har uttalat sig om rätt och sanning utan att ha följt målet. Men någon diskussion om brottet förekommer

inte. Offret är en prostituerad kvinna och de två åtalade männen är läkare. Klass- och könsfrågorna sätts här på sin spets. Män som yrkesmässigt tillhör en social elit misstänks för mord på en kvinna som har lägst rang i vårt samhälle. Detta faktum är omöjligt att bortse från i det här målet. Det finns med som en osynlig grund, både i hanterandet av målet och i diskussionen kring det.

SAMTALET MED ÅKLAGAREN

Hösten 1986 gjorde jag som en fortsättning på arbetet inom den statliga prostitutionsutredningen en uppföljning av begångna mord på prostituerade kvinnor i Stockholm, Göteborg och Malmö. Hos Stockholmspolisen fick jag då ta del av en promemoria om vad prostituerade kvinnor sagt i den då aktuella förundersökningen.

De beskrev obducentens liv som prostitutionsköpare. Ett och ett halvt år senare följer jag denna vår rättegången och väntar självklart på att detta material skall redovisas i rätten. Då annat underlag försvunnit (exempelvis bandinspelningar av förhöret med den lilla flickan) ringer jag åklagare Anders Helin för att fråga om det har skett ett misstag också på denna punkt. Det har det inte.

Det är ett mycket öppet och vänligt samtal. Han har inte velat använda sig av dessa vitt-

nesmål eftersom han inte vill "smutskasta" männen. Han vill inte heller ha några "fladdriga vittnen" i rättsalen uten "en juste och rak rättegång". Han fortsätter "att han kan ha gjort fel", men anser nog ändå att uppläggningen av åtalet är riktigt.

Jag tror att Helin är en hederlig åklagare som försöker driva ett komplicerat mål men jag anser också att han är offer för det sociala tabu som fortfarande är förknippat med prositutionen. Man undersöker inte, reflekterar inte över problemet. En känsla av olust styr beslut, man sorterar mer eller mindre omedvetet bort det icke-passande och störande.

> Handlandet kommer att präglas av känslomässig irrationalitet.

Prostitutionen har genom historien entydigt handlat om den s k "horan", den kvinnogestalt som fått bära det samlade kvinnoföraktet. Men i prostitutionen deltar också män. Prostitution är ett socialt fenomen

> som ytterst handlar om manlig sexualitet och männens användande av kvinnornas organ för avköning.

Men mannens närvaro problematiseras inte, det är kvinnor som genom tiderna har ställts vid skampålen. Prostitutionen är en kollektiv mansfråga i den meningen att män från skilda samhällsklasser och med olika motiv går till prostituerade kvinnor. Det här målet handlar om skadade mäns sexualitet. Det är detta som är den röda tråden i målet, och det är detta som åklagaren undviker att se.

> Att tala högt om männens beteende innebär att "smutskasta" dem. Smutsen skall som alltid kvinnorna bära. Innan jag fortsätter denna diskussion vill jag göra en kort rekapitulation av målet.

FÖRHISTORIEN

> Sommaren 1984 hittades de svarta plastsäckarna. Spaningsarbete inriktas snart på prostitutionen. Obduktionsresultatet visar på att det är en "kunnig" person som har styckat kroppen. Detta faktum liksom hans påtagliga intresse för prostituerade kvinnor gör att den s k obducenten snart blir misstänkt. Han grips för förhör i december 1984. Då är polisen också intresserad av att höra honom beträffande två andra kvinnors död. Hans hustru antogs begå självmord i januari 1982, men omständigheterna kring hennes död var förbryllande. Hon hittades hängd i sänggaveln, iklädd festkläder. Kvinnan hade fotograferat förberedelserna till sitt självmord genom en spegel. Den andra kvinnan var en 26-årig prostituerad kvinna som hittades strypt i en bergsskreva på Hägerstensåsen. Obducenten hade vid två tillfällen setts vid fyndplatsen av utredningsmän. Senare återfanns den döda kvinnans skalle i obducentens arbetsrum. Efter förhör tvingas åklagaren lägga ner förundersökningen, det finns inte tillräckliga bevis för att driva den vidare. Drygt ett år senare förhörs obducenten på nytt, i samband härmed försöker han begå självmord.
>
> Under 1985 kommer ett parallellt ärende att få allt starkare knytning till det nu aktuella fallet. Det är den s k allmänläkaren som misstänks för incest med sin då ett och ett halvt år gamla dotter. I takt med sin språkliga utveckling beskriver hon allt tydligare att hon har varit närvarande när en kvinna styckats. Hon beskriver detaljer av styckningen och nämner den mördade och obducenten vid namn. Allmänläkaren tas till förhör i början av 1986. Sedan sker mordet på Olof Palme och fallet ligger nere. Nya förhör med de misstänkta läkarna sker inte förrän i slutet av 1987. I mitten av januari 1988 åtalas de bägge läkarna för mord. Åklagaren hävdar att männen tillsammans utförde mordet och styckade liket på rättsläkarstationen i Solna under pingsthelgen 1984.

RÄTTEGÅNGEN

Utgångspunkten för målet är att bägge läkarna förnekar brottet, de säger att de inte har sett varandra sedan 1982 och att de inte haft någon som helst kontakt med den mördade. Några vittnen som direkt kan bevisa brottet finns inte heller. Därför är detta ett indiciemål där åklagaren skall lyfta fram de besvärande omständigheter som ändå talar för att de är skyldiga. Indiciemål är svåra för en åklagare,

> inte minst när de åtalade är s k oförvitliga människor med hög social status. Tidigare straffade kommer här lätt i underläge, tidigare brottslighet kan då användas som ett indicium.
>
> Vittnenas berättelser är väl kända genom massmedia. Två kvinnliga poliser säger sig ha sett obducenten tillsammans med den mördade kvinnan. "Damen med hunden" såg de två läkarna tillsammans gå in i en byggnad i anslutning till obducentens arbetsplats den påstådda morddagen. Allmänläkarens f d hustru återger samtal med dottern. Barnpsykologisk expertis intygar att den mest sannolika hypotesen är att barnets ord och reaktioner redovisar en faktisk upplevelse. Anställda på rättsläkarstationen vittnar dels om mötet med obducenten annandag pingst, dels om att obduktionsbordet blivit använt under helgen. "Fotohandlarparet" säger sig känna igen allmänläkaren som den som lämnade in filmrullar, innehållande bilder av ett styckat lik, för framkallning och kopiering.

I en rättegång är det handlingen som är i centrum, frågan gäller om den åtalade kan bindas vid den brottsliga gärningen. Det ankommer på åklagaren att ge en fyllig helhetsbild som kan förklara hur och varför brottet kunde ske. Det gäller alla mål men är speciellt viktigt i ett indiciemål. En huvudfråga vid sidan av yttre händelseförloppet blir då – är det tänkbart/troligt att den åtalade har kunnat göra sig skyldig till det brott han åtalas för? Det är denna helhet som sedan yrkesdomaren och nämndemän skall ta ställning till när de bedömer skuldfrågan. Det räcker alltså inte med att bara rada upp vittnen som åklagaren gjort i detta mål utan han måste också beskriva ett sammanhang i vilket brottet blir begripligt. För att kunna göra detta måste åklagaren använda sig av bl a den kunskap som prostituerade kvinnor har. Det är inte bara så att det är de som är sakkunniga i det här målet, det är också deras liv det handlar om. Men de som verkligen vet något litar man inte på för de tillhör en helt annan kultur med andra sociala mönster än dem man är van vid i rättssalen. De har därmed liten trovärdighet i rättssamhällets ögon.

DEN FÖRTIGNA KUNSKAPEN

Huvudpersonen i det här målet är obducenten. Jag vill ställa hans uppgifter från rättegången mot de prostituerade kvinnornas. Han påstår att han aldrig träffat den mördade. Två vittnen, två kvinnliga poliser har vid två olika tillfällen sett obducenten tillsammans med henne. Obducenten hävdar att de måste ha sett fel och att kvinnan i hans sällskap varit hans nuvarande sambo.

De kvinnor som var inne i prostitutionen för flera år sedan och som jag har talat med ger en annan bild. En kvinna berättar om den döda och säger att det fanns en läkare i bakgrunden och att han var mer än en "torsk". Den andra kvinnan vet mera. Hon har själv varit tillsammans med obducenten. Kvinnan säger vidare att hon sett honom tillsammans med den mördade som han gett pengar till knark. Hon säger att liksom andra prostituerade kvinnor har hon gett upplysningar om förbindelsen mellan den mördade och obducenten till polisen. Detta bekräftas av en behandlingsassistent som vet att en av hennes klienter gett liknande information. Denna kunskap har inte använts i rätten. En fjärde kvinna berättar att hon ofta sett mannen på gatan men inte själv haft honom som köpare. Den döda hade berättat om läkaren, han kunde vara vänlig, gav henne tabletter, men kunde också vara elak på ett ombytligt sätt. Hon har också sett dem tillsammans på gatan. Denna kvinna har av rädsla inte vågat tala med polisen.

I tingsrätten frågar åklagaren obducenten om det drygt tjugotal prostituerade kvinnor som påstått att de varit tillsammans med honom. Obducenten svarar att han varit tillsammans med tre-fyra, men att han ofta kört Malmskillnadsgatan på väg till jobbet. Han ville kartlägga prostitutionen. Polisen har gjort en mycket grundlig undersökning av denna s k kartläggning, ett material som åklagaren inte heller använt sig av i rättegången. Undersökningen gällde vilka kvinnor som under 1984 kunde relatera obducenten till prostitutionsvärlden och den visade bl a följande:

Av de prostituerade kvinnorna hade 23 haft honom som köpare, 50 kvinnor kände med säkerhet igen honom, 80 kvinnor trodde sig känna igen honom.

I den promemoria jag fick tillgång till i oktober 1986 kan man läsa följande: av 39 hörda kvinnor hade 10 varit tillsammans med obducenten, 23 hade sett honom och 6 var osäkra. Flera hade sett honom så gott som "dagligen" på Malmskillnadsgatan. Önskemålen från mannen varierade.

Han ville åka hiss i ett p-hus medan kvinnan skulle klä av sig, han skulle smeka henne samtidigt som andra människor tittade på. Likaså begärde han av olika kvinnor att bli slagen, alternativt få slå själv. Flera kvinnor nekade att följa med honom på grund av dessa önskemål. En kvinna gav bilden av en ömhetstörstande man.

En annan kvinna hade den rakt motsatta upplevelsen. Citat ur polisprotokoll: "XX har med 99% säkerhet utpekat YY som identisk med den man som hon en kväll vid 18-19-tiden under hösten 1983 sammanträffade med på Valhallavägen och som träffade överenskommelse med henne om franskt + samlag för 500:–. YY gav sken av att han i närheten hade en lägenhet. YY som var fåordig slog hon följde med till ...gatan, där de gick in i en olåst mörk port. Inkomna i trapphuset tog han henne i hand, efter att ha sagt någonting om att belysningen inte fungerade och ledde henne uppför trapporna i huset. Komna högst upp i fastigheten och fram till en grön tjock vindsdörr, ifrågasatte hon om han verkligen bodde där. Hon sade ungefär: "jag går inte med dig in här". YY tycktes i samma ögonblick bli alldeles hysterisk och tog med båda sina händer framifrån ett kraftigt stryptag om hennes hals. Hon upplevde hur det svartnade för ögonen och att "hon blev blå i ansiktet". Hon trodde att hon skulle dö. Av ren reflex i panik sparkade hon YY med sina högklackade skor rakt i underlivet, varpå

Kvinnorna och Rättvisan

han släppte strypgreppet och skrek "aj, aj" av smärta. Utmattad och chockad drog hon sig långsamt nerför trapporna mot porten. XX har i samband med vallning även utpekat aktuell fastighet".

När jag intervjuade prostituerade kvinnor för prostitutionsutredningen hade de allra flesta erfarenhet av våld och övergrepp. Det var framför allt två situationer som var farliga: att mannen blev impotent eller att kvinnorna var avvisande mot männen. Om man varit i en farlig situation vet man sedan också vad det handlar om. Dessa kvinnor har mött s k normala män och upplevt förändringen "när han blir den andre, den farlige". Det viktigaste kännetecknet på en sådan förändring är ögonen. Men det är också känslan, det finns en farlig psykisk energi som hon snarast uppfattar via kroppen. Det är situationer som direkt handlar om liv och död. Och det beror på sinnesnärvaron och den psykiska styrkan hos kvinnan om hon skall klara sig ur en sådan situation. En styrka som är påtagligt nedsatt om hon kraftigt drogar sig. Detta är en del av prostitutionens verklighet, ett liv svårt att förstå för dem som lever ett tryggt socialt liv. "Vanliga människor" lever inte med beredskapen att plötsligt kunna bli dödade.

VÅLDSPORNOGRAFIN

Åklagaren förhör i tingsrätten obducenten angående hans intresse för s k videovåld. Obducenten svarar att han bara hyrt fem sådana filmer. Mot detta står beslag av filmer som polisen gjorde genom husrannsakan 1984, de tog då också en förteckning med betygsättning av de många filmer som obducenten sett. Åklagaren nämner i förhöret Motorsågsmassakern, en i detta sammanhang nästintill oskyldig film. Obducentens omvittnade intresse för våldspornografi tar han inte upp.

Sommaren 1983 visade obducenten två (senare förbjudna) filmer för en kollega, The New York Ripper och The Toolbox Murders. The New York Ripper är en italiensk sadistisk sexfilm. Ett mycket starkt kvinnohat gestaltas i filmen, varje kvinna som klär sig "sexigt" förödmjukas och slaktas. Den enda kvinna som klarar sig från The Ripper är hon som klär sig lantligt, katolskt anständigt. Budskapet i filmen är att sexuellt fria kvinnor är tillåtna offer för varje förbipasserande "dåre". Scener av slakt (kvinnors ögon, bröst och andra kroppsdelar skärs av brutalt) varvas med kopulationsscener (sammanfattning från The aurum film encyklopedia Horror). The Toolbox Murders visar mycket ingående hur unga kvinnor dödas med hjälp av olika verktyg.

Men obducentens intresse för våld och dödande har gått längre än till fiktionen. Av kollegers vittnesmål under förundersökningen framgår intresset för s k "snusk"-filmer, "äkta" filmer. En sådan film nämns vid namn, Voodoo murder. Morden är i dess filmer verkliga.

Det sägs vara fattiga kvinnor/prostituerade och barn i tredje världen som luras att delta i bl a pornografisk film. Men produktion sker också i USA. "Skådespelaren" blir sedan dödad under filminspelningen. Dessa filmer är självklart illegala men säljs svart under disk även här i Sverige. Jag har haft kontakt med en amerikansk forskare som berättar att både filmproduktion och distribution är mycket svår att komma åt. Det rituella inslaget i filmerna är enligt denne påfallande.

MORD UTAN MOTIV

Åklagaren resonerar bakåt för att binda männen vid brottet. Har de genomfört styckningen är de också bundna vid mordet, något annat är inte sannolikt. Men han ställer inte den viktigaste frågan, varför sker detta? Vad är motiven bakom mordet och varför styckar man kroppen? Den relevanta upplysningen för en sådan handling finns inte att hämta i tomteböcker utan i våldpornografins utmarker. Där finns sannolikt det scenario att finna som gör att man kan förstå hur och varför mordet och styckningen har skett, ett sexuellt ritualmord som uttrycker det allra yttersta hatet mot kvinnan och hennes kön. Genom att inte visa detta sammanhang kommer fel frågor att ställas.

Den expertstrid som uppstod kring obduktionsutlåtandet och skapade stor förvirring under rättegången anser jag är en följd av denna underlåtenhet. Professor Jovan Rajs (som utfört obduktionen) menade att styckningen genomförts av en person som äger allmänna kunskaper i kirurgi, ortopedi, anatomi och obduktionsteknik. Socialstyrelsen instämde inte i detta uttalande. Men frågan om styckningen kan inte diskuteras utan sitt sammanhang. Men detta är sannolikt inte en yrkessituation där någon lugnt skär i ett lik. Det är mera sannolikt en situation av stark upphetsning, och styckningsförfarandet skall då bedömas utifrån detta sammanhang. Rajs hävdade vidare att mordet och styckningen genomförts av person(-er) med sadistiska och nekrofila böjelser. Socialstyrelsen ansåg inte att obduktionsfynden tillåter några sådana slutsatser. Det finns dock en outtalad motsägelse i styrelsens utlåtande.

Av den styckade kroppen saknas tre delar, huvudet, högra bröstet och underlivet. Socialstyrelsen kommenterar:

"Av avlägsnandet av det lilla bäckenets innehåll (ändtarm, kvinnliga könsorgan, urinblåsa) kan man inte dra slutsatsen, att detta

måste ha gjorts av en obduktionsvan läkare. Förfaringsättet motsvarar det som är känt från djurslakt. Av fotografierna framgår, att ändmuskulaturen saknades på båda sidor, vilket också muntligen bekräftats av Rajs. Dessa muskler avlägsnas inte vid en rutinobduktion. Ingreppet kan genomföras av en person som inte har relevanta kunskaper. Den främre bukväggen har, enligt vad Rajs uppgivit vid förfrågan, avlägsnats tillsammans med huden på framsidan av blygdbenen, omgivningen av slidan och ändtarmsöppningen. Förfaringssättet kan inte relateras till något medicinskt ingrepp vare sig på levande eller på avlidna".

Nej, förfaringssättet kan inte relateras till något känt medicinskt ingrepp. Det som socialstyrelsens experter gör sig blinda för är att det sannolikt inte gäller en vanlig obduktion, utan just en kvinnoslakt.

INFÖR NÄSTA RÄTTEGÅNG

Det är nu ovillkorligen nödvändigt att målet snarast åter tas upp till behandling i tingsrätten. Och då skall självklart både de prostituerade kvinnornas vittnesmål liksom det våldspornografiska materialet finnas med. Genom att sovra bort en del av verkligheten har begripligheten av målet minskat. Jag tror att det bidragit till den kollektiva förträngningen av själva brottet. Genom felhandlingar och diskussion kring dessa slipper man tänka på vad som egentligen har skett. Det ligger nu som ett overklighetsdis över hela skeendet. Verklighetens bilder och berättelser är så avskyvärda för tanken att man inte förmår relatera till dem. Man kan inte följa med känslomässigt. Det vidriga reduceras, inlevelseförmågan fungerar inte, helhetsbilden blir fragmenterad.

I rättegångssalen får målet sina rätta proportioner, det blir tydligt vilken total tragedi det inträffade innebär för alla inblandade.

En ung prostituerad kvinna är död. Men hon får inte bli glömd. Den patriarkala uppdelningen av kvinnor i fallna och ärbara som ett led i att kontrollera kvinnlig sexualitet borde i dag vara en historisk relik. Det finns inga s k horor som får utsättas för dessa i djupaste mening omänskliga handlingar. Vi har åter fått den lärdomen. Det finns bara ett slag kvinnor och alla kvinnor skall ha rättsskydd. Det är den bortglömda frågan i debatten om rättssäkerhet. Detta måste bli en självklarhet för alla, kvinnor såväl som män, som säger sig arbeta för lika värde mellan människor. Nu är det 1988.□

Text: Hanna Olsson
Foto: Claes Ekström

Kvinnorna och Rättvisan

UPPROP UPPROP UPPROP UPPROP

Kvinnoperspektiv på socialt arbete

Vi är en grupp kvinnliga socialarbetare i Stockholm som börjat träffas för att skapa ett nätverk kring vårt arbete.

Vi kommer dagligen i kontakt med grupper av kvinnor, som har en alltmer utsatt situation. Såväl strukturella som djupt rotade värderingar kring synen på kvinnan motverkar många gånger vår strävan – att stödja kvinnor till ett värdigt och självständigt liv.

Under en kurshelg diskuterade vi våra yrkeserfarenheter och möjligheter att gå vidare med och fördjupa våra kunskaper om kvinnospecifika problem.

Vi tog också denna helg ett beslut om en protest mot den så kallade styckmordsrättegången (se bilagda kort). Vi menar att det är svårt att skapa och bevara förtroende hos kvinnor vi arbetar med om vi stillatigande åser de rättsliga spel som omgärdar en rättegång som denna.

Stöd för vårt handlande har vi, förutom i mångårig yrkesverksamhet, fått av bl a Hanna Olssons analyser i "Kvinnorna och rättvisan" (Socialt arbete 4/88) och DN-artiklarna den 23:e juli och den 29 mars 1988.

Olika slags aktioner kan visa att vi inte accepterar ett rättssystem, som vägrar att ta itu med de kvinno- och klassförtryckande mekanismer, som så tydligt framkommit i denna rättegång.

Du kan personligen stödja vår aktion genom att skicka iväg vykortet. Vi låter på detta sätt bollen rulla vidare – du hittar kanske själv andra sätt att reagera på tillsammans med dina vänner/arbetskamrater.

För information om gruppens verksamhet och om du är intresserad av att delta, skriv till S L, Fack, 126 02 Hägersten.

Vykortet finns också hos SKV, Linnégatan 21, 413 04 Göteborg.

Nordisk Forum 88

När kvinnor möts händer det saker

När jag bläddrar igenom programbladet från Nordisk Forum, grips jag av en känsla av desperation. Varför var dagarna så korta? Varför hann jag inte med mer?
Programbladet består av 12 tättskrivna tidningssidor i tabloidformat. Här hittar man de föranmälda programmen som pågick under dagtid denna intensiva vecka i augusti på universitetet på Blindern i Oslo.
Efter den storslagna och inspirerande öppningsfesten på lördag, var det SKVs seminarium De nordiska havens säkerhet, som vi genomförde i samarbete med Finlands Demokratiska Kvinnoförbund och Norsk Kvinnoforbund, som inledde veckan.

Kvinnor från Grönland och Island i sina vackra dräkter.
De grönländska kvinnorna har pärlbroderade överdelar och sälskinnsbyxor.
Vid öppningsprogrammet på Akershus festning lördag den 30 juli representerades Grönland med en traditionell maskdans. Även islänningarna deltog med en dans, inspirerad av de nordiska ödesgudinnerna Urd, Skuld och Verdandi. Foto: **Aase Bang.**

Det fanns många musikgrupper på Nordisk Forum, både profesionella och amatörer. I denna sånggrupp ingår flera representanter för Kvinnofolkhögskolan i Göteborg, för övrigt den enda kvinnliga folkhögskolan i Sverige. Foto: **Kerri Corley/Reflex Reportage.**

Svenska Kvinnors Vänsterförbund anordnade en demonstration mot havsdöden. Den var en av dessa otaliga manifestationer som stod utanför programmet, och som väckte stort intresse. Foto: ***Kerri Corley/Reflex Reportage.***

En ung förhoppningsfull norsk soldat.
Foto: ***Kerri Corley/Reflex Reportage.***

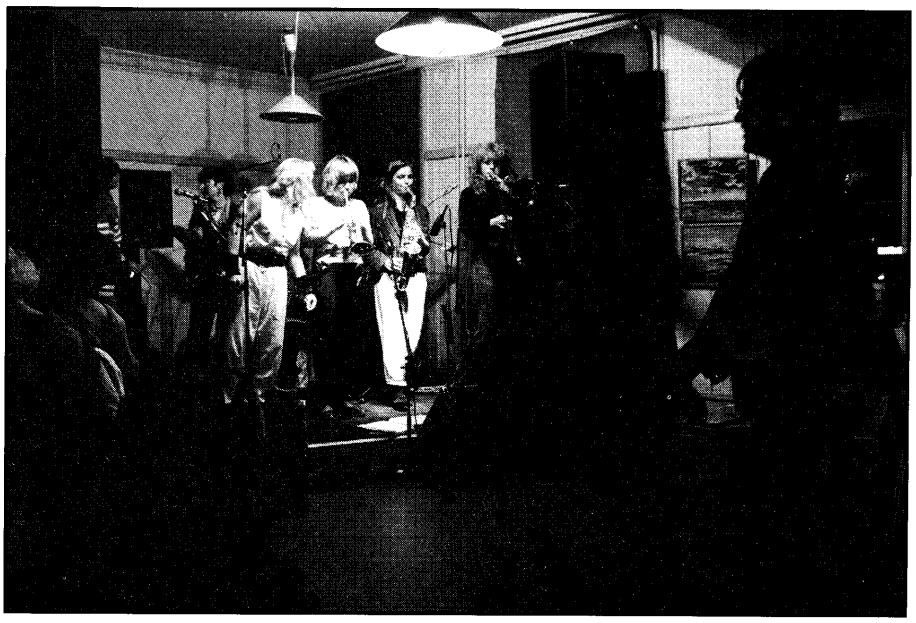

En norsk grupp spelade svängig jazz. Foto: ***Gun Andersson.***

Vårt seminarium startade redan söndag morgon kl 9.00. Det var förvånansvärt välbesökt, eftersom det samtidigt pågick 25 andra spännande program. Jag väljer ett axplock: Teorier för det nya vardagslivet. – Kvinnopartiet på Island. – Våldtäkt. – Kvinna i lantbruket. – Kvinnliga visioner. – Framtidens kvinnoforskning. . .

Så fortsatte det, timme efter timme. Tillkom så alla utställningar, alla kvällsprogram och alla spontana arrangemang.

VI MÄNSKOR hade i förra numret ett reportage från Nordisk Forum. Här ska vi därför bara kommentera ett par saker.

Det mest upprörande som kom fram under konferensen var det vi fick veta om försäljning av barn och barnprostitution. Detta har diskuterats i massmedia efteråt.

Det mest glädjande var kanske aktiviteterna i det så kallade fredstältet (som inte alls kom med i programbladet – dit fick vi hitta själva. Och vi hittade – i tusentals).

Positivt var att invandrarkvinnorna var på plats, och krävde sin rätt. Konstruktiva var programmen om boendemiljön, om en alternativ framtid, om strategier för frigörelse och många andra.

Mest förargelseväckande var alla kvinnliga militärer. De var mycket provocerande i sina uniformer och sitt påkostade värvningsmaterial. Att deras affischer och foldrar var ytterst smaklösa gjorde inte saken bättre.

De som stod för det militära inslaget var Kvinners Frivillige Beredskap, Forsvarets Beredskap, Forsvarets Högskole, Fritt Norge med NATO, Sivilforsvaret och Norges Lotteforbund. De hade fått den bästa platsen, och de var sponsrade i miljonklassen av bland annat norska rederier, Norsk Hydro och Televerket.

Den mentala beredskapen var tydligen inte lika bra som den militära, för soldaterna kom sorgligt till korta i alla diskussioner. Det var en grupp mycket omedvetna flickor – bortsett från en del slipade officerare och politiker. En ung soldat förklarade för mig att det var ett bra sätt att få gratis utbildning – så har ju också många bondpojkar resonerat ge-

nom tiderna.

"Försvarskvinnorna" var tydligen helt oförberedda på den våldsamma reaktionen från de andra kvinnogrupperna. Särskilt upprörda blev de när någon spottade på golvet framför dem. Detta blev också stort uppslaget i massmedia – naturligtvis.

Motståndet mot den militära exponeringen på Nordisk Forum var dock ingenting i jämförelse med alla trakasserier och beskyllningar som fredsrörelsen har fått utstå i alla tider.

Aase Bang

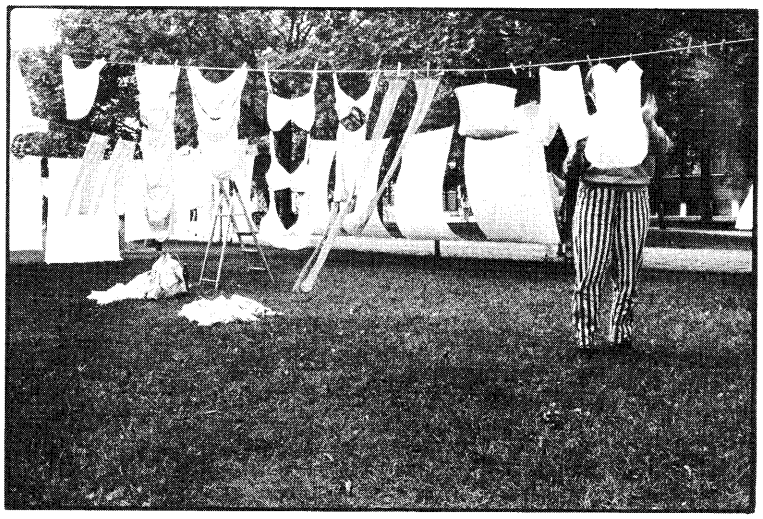

Kvinnan bakom livstycket heter Kjersti Ericsson. Hon är konstnär och varje dag under Nordisk Forum hängde hon upp plagg efter plagg och skrev ner sina tankar och funderingar på dessa. På bilden under kan vi läsa om "den hösten jeg blev så RASENDE og så mye mer i live enn noen gang på to og förti år. . ."

Foto: ***Gun Andersson.***

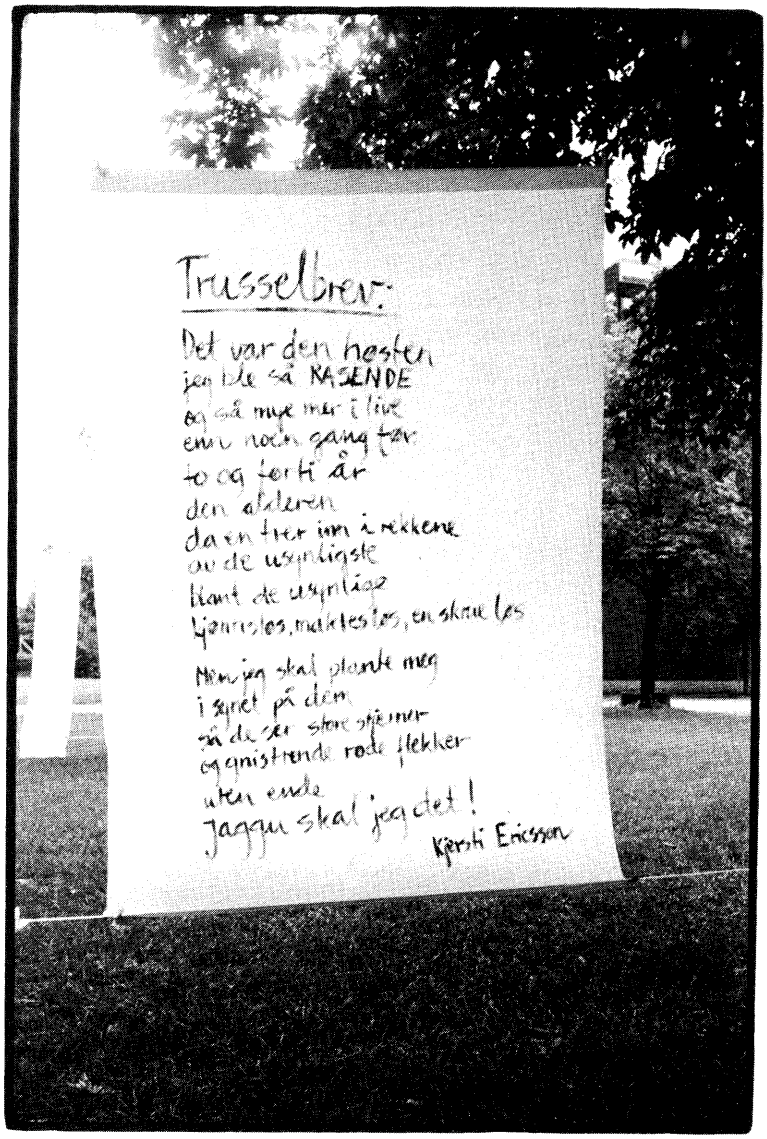

Foto: ***Gun Andersson.***

ÖSTERSJÖN "FREDENS HAV"

I vår tid blir det alltmer uppenbart att de ekologiska systemen är stressade och att en bättre ekologisk balans är nödvändig.

Längtansfulla hänvisningar sker till det förflutna, till det gamla samhället, då människan levde i balans med naturen.

Man måste gå långt tillbaks i tiden för att finna ett samhälle, där människan inte producerade och konsumerade mer än hon behövde för att reproducera livet och för att själv överleva.

Så sammanfattar ***Birgitta Odén,*** *professor i historia, ett föredrag om händelserna och historien om länderna runt Östersjön från förhistorisk tid och fram till våra dagar.*

Djupgående förändringar har under historiens gång skett i relationen människa – natur. Där hav möter land uppstår speciella livsbetingelser och ur Östersjöns kustområden har människan hela tiden skapat nya livsmöjligheter.

I förhistorisk tid skedde en gradvis övergång från nomadiserande jägarbefolkning till bofast jordbrukskultur. Skärgården började koloniseras först under vikingatiden, och den befolkningsökning som skedde vid medeltidens början, stoppades sedan upp av pest och strider mellan slaviska och tyska folkgrupper.

Vid övergången till den nya tiden inträdde åter en uppgång som varade fram till 1700-talet då utvecklingen stagnerade, beroende på utsugning av jorden, näringsbrist och sjukdomar.

Efter perioder av nedgång och uppgång skedde under 1800-talet djupa demografiska och sociala förändringar. Genom skiftena hade det kollektiviserade jordbruket privatiserats, byarna hade splittrats, och under senare delen av 1800-talet var varudistributionen så bristfällig att svält rådde i stora delar av Sverige och Finland. Stora folkomflyttningar skedde: finnar och svenskar flyttade till Petersburg, svenskar också till Danmark, Tyskland och Amerika, finnar och galicier invandrade till Sverige.

När spädbarnsdödligheten minskade fick vi de barnrika familjerna. Befolkningen ökade, och genom införandet av nya grödor och jordbruksmetoder ökade avkastningen och så småningom tog en ny kapitalistisk samhällsstruktur vid.

I kustområdena skedde befolkningstillväxten långsammare och stabilare. Man levde på jakt och fiske och i ekologisk balans, i en så kallad subsistensekonomi, det vill säga i balans mellan inhemsk lokal produktion och mänskliga behov.

I och med storstädernas uppkomst och industrialiseringen, avfolkades landsbygden och skärgården, och småskaligheten försvann.

I stället inlemmades man i det ekonomiska globala systemet och gjordes beroende av det.

Handel, kapitalbildning och teknologi gav nya strukturer. Här träder människan fram som överkonsument. Behovet blir ojämt fördelat och hierarkier skapas.

Östersjön har sedan långt tillbaka haft en nyckelposition när det gäller handelsvägar. Här forslades och såldes bärnsten,

Detalj ur Helene Wedel-Bloms verk, som var med på utställningen "Nej till kärnkraften".
Foto: ***Christer Hallgren, Korthuset.***

slavar, salt, järn, kryddor och vin. Under medeltiden ökade handeln av lyxvaror mellan alla kustländerna. Det var först under 1800-talet som Ryssland övergav Östersjön för Kaspiska- och Svarta Havet.

Nya och bättre kommunikationsmedel både till sjöss, på land och i luften underlättade överkonsumtionen och kapitalbildningen. Gamla tiders skattkistor och jordägande ersattes med investeringar i handel och industri.

I slutet av 1800-talet fick den kapitalistiska industrialiseringen sitt genombrott i Östersjöområdet. I Sverige styrdes kapitalet söderut. Här uppstod sågverk, massaindustri, gruvor, vapenfabriker och skeppsbyggerier. Nu startade också nedsmutsningen av miljön. På 1920-talet infördes klorering av papper. Kusterna var viktiga med sina korta transportsträckor. Städerna växte, och så även behovet av energi. Ved till uppvärmning fann man på skärgårds-öarna. Friskt vatten blev ett problem, så även avfallshanteringen. Östersjöns självreningsförmåga överskattades och kritiken tystades ner.

I politiskt avseende har varje land runt Östersjön i olika tider haft imperialistiska strävanden.

Kalmarunionen under medeltiden var ett unikt försök till nordisk enhet. Den tyska Hansan utvecklade ett ekonomiskt monopol. Under den så kallade stormaktstiden byggde Sverige upp ett välde där Östersjön blev ett innanhav, ett "mare clausum".

När det svenska väldet föll var det Ryssland under Peter den store som gjorde anspråk på Östersjön. Under alla strider om makten har otaliga fördrag och traktat ingåtts och brutits. I våra dagar har områdets strategiska betydelse ökat. Frågan om ett "mare clausum" kontra "mare liberum", det vill säga öppet och fritt hav, har utökats med krav på ett "Fredens hav" och ett "kärnvapenfritt hav".

Miljöproblemen runt Östersjön är numera väl kända. Genom bland annat Gdansk-konventionen 1973 och Helsingforsavtalet 1974 har man försökt reglera fiskekvoter och dumpning.

Samhällena runt detta hav styrs av två olika ekonomiska system: planekonomin i länderna österut och blandekonomin i de nordiska länderna. Frågan är vilka av de två som är bäst ägnade att skapa balans i samspelet människa-natur i Östersjöområdet. Centraliserad ekonomisk styrning förefaller ju inte garantera ekologisk balans.

Kustområden skapar hårda livsbetingelser och kustbefolkningen har i alla tider varit hårt arbetande människor.

Arbetsfördelningen mellan kvinnor och män har i kustområdena varit jämnare fördelat där än i andra landsdelar. Kvinnorna delade männens hårda vardag. Livet till sjöss var riskfyllt, olyckor till havs inträffade ofta och då fick kvinnorna rycka in.

ÖKAD FRITID

Den moderna välfärdsstaten har gett lagstadgad ökad fritid och allemansrätten ger unika möjligheter till vistelse i natur. Om detta bidrar till att öka exploatering och utarmning har ännu inte undersökts.

Under århundrade efter århundrade har människan uppträtt som en segerrik imperialist. Avtalen har visat sig vara otillräckliga, så snart ekonomiska intressen stått på spel. I framtiden kommer Östersjöns viktigaste uppgift att vara att lämna vatten till Sovjets uttorkade odlingsarealer och till länderna kring södra Östersjön. Vi måste kunna bevara vår Östersjöregion, där våra barn en gång borde få bo och där våra fäder sova under kyrkmullen.□

Refererat av Karin Bergman

Brev från läsarna

”Dumt och pretentiöst om Afghanistan”

Till Aase Bang,
Vi Mänskor

Efter att ha läst ditt inlägg på sid 11 nr 4 88 (Kvinnorna i Afghanistan tjänar på revolutionen) vill jag omedelbart säga upp prenumerationen på tidningen.

Du vet inte vad du talar om. Efter ett kort studiebesök (PR-resa) i Kabul drar du slutsatser om läget i Afghanistan. En stor del av landets kvinnliga invånare befinner sig i flyktingläger. På vilket sätt har de tjänat på revolutionen?

Du kan inte vara helt ovetande om att det råder delade meningar om huruvida den sovjetiska invasionen av Afghanistan har varit till nytta för landet. Till och med internt i Sovjetunionen ifrågasätts kriget. Men den debatten har tydligen inte nått redaktionen på Vi Mänskor.

Varför bad du inte någon mer insatt journalist som besökt Kabul OCH flyktinglägren OCH landsbygden att förklara den afghanska problematiken. Maria Söderberg och Magdalena Boman är två frilansjournalister som skrivit initierade reportage i frågan ”vad de afghanska kvinnorna har fått ut av revolutionen”.

Din artikel var mycket illa skriven. Den var dum och tendensiös. Du borde fanimej skämmas.

Kajsa Olsson, *frilansjournalist*
Stockholm

Svar:

Om du inte hade blivit så arg när du läste rubriken, hade du kanske märkt att jag inte kommenterade de sovjetiska truppernas närvaro i landet. Jag tycker inte det var rätt av Sovjet att ingripa, och jag tror att utan Sovjets soldater på regeringssidan och utan vapen för miljarder US dollars till gerillan, skulle inbördeskriget inte ha blivit så blodigt eller så långvarigt.

Alla krig är grymma, och alla krig drabbar civilbefolkningen hårt. En av kvinnorna sade: ”Vi har alla förlorat någon närstående i kriget”. Sorgen över fallna söner och lemlästade barnlik är den samma på båda sidorna.

Kanske var de afghanska kvinnorna lyckliga bakom slöjan (det sägs att slaven inte vet att han är slav förrän han har upplevt friheten), men faktum är att det var påfallande få kvinnor som bar slöja på gatorna i Kabul.

Anita Axelsson skrev i en artikel i Vi mänskor nr 3/1977 att ”mörkret i Afghanistan är inte kompakt. De nakna ansiktena i Kabul blir fler och när de afghanska kvinnorna reser sig en gång, blir nog deras frigörelse av bitter nödvändighet fullständigare än vår”.

Jag pratade med kvinnliga sekreterare, journalister, lärare, läkare, barnhemspersonal, sömmerskor och mattväverskor – direkt eller med hjälp av tolk. Som jag skrev i min artikel, var överläkaren på BB en kvinna, likaså ledaren för Röda Halvmånen och föreståndaren på barnhemmet. De manliga barnläkarna, till exempel, verkade inte generade över att ha en vacker kvinnlig chef.

Alfabetiseringskampanjer pågår bland kvinnorna, trots kriget, och kvinnoförbundet har fått diplom från UNESCO för sina insatser.

Ordföranden i det afghanska kvinnoförbundet var närvarande vid den stora fredskonferensen, och hon blev glatt överraskad när jag bad att få träffa afghanska kvinnor. Några studiebesök var inte planerade i förväg. Barbara, Janet, Luisa, Faruqi, Monika, Elektra och de andra kvinnorna blev också inbjudna, och det var inte utan att många män missunnade oss våra spännande kontakter.

Jag är inte journalist, men jag tror att många uppskattar att få en rapport, utan massmediala skygglappar, från ett i det närmaste stängt land. Jag tycker att situationen i Afghanistan är precis motsatt den i Nicaragua. Tänk dig att alla rapporter från Nicaragua ensidigt kom från contras, och att USAs propagandaapparat fick bestämma nyhetsflödet – medan knappast någon trodde på sandinisternas goda uppsåt.

För övrigt tror jag att kvinnornas frigörelse har små möjligheter under ett fundamentalistiskt islamiskt styre, men där går kanske våra åsikter isär.

Aase Bang

För ett par år sedan var jag på ett fullsatt Skandinavium i Göteborg. I två dagar höll Sveriges mest kända musiker en solidaritetsgala för ANC. Solidariteten kändes total, artisterna gav sitt hjärteblod och folkhavet framför scenen gungade i takt till låtarna.
Joakim Thåström klev upp på scen, med sin grupp Imperiet.
”Är det verkligen fred vi vill ha?”, skrek han till oss.
”Jaa”, skrek vi tillbaks.
”Till varje tänktbart pris?”, fortsatte Thåström.
Det blev betydligt tystare i folkhavet. ***Marie-Louise Carlberg***

VI ÄR INTE LÄNGRE GODTROGNA

***Marianna Debes Dahl* är socialist, lärare och barnboksförfattare på Färöarna. Här nedan följer hennes inlägg vid SKVs seminarium om De nordiska havens säkerhet i Skinnskatteberg i fjol höst.**

Idag hänger flaggorna på halv stång över hela staden. Också framför de offentliga byggnaderna, lagting och rådhus hänger flaggan på halv stång. Ja, ända ute på Tinganes, utanför landstingets byggnader, ända ute på det yttersta näset hänger sorgflaggan. Idag bärs en av våra kända politiker till graven. Han var ärkereaktionär och han blev 80 år gammal. Han tyckte om att hålla långa, romantiska tal. Han talade om vårt vackra lilla land, om havet, om vårt tappra och duktiga folk som hade slitit så hårt för sin utkomst, och han talade varmt om självständighet och självstyre, ja, även om FRIHET.

Men han var en av dem som svek folkets vilja. Han var en av dem som stack svansen mellan benen den gången år 1946 då vårt folk genom en folkomröstning bestämde att vi skulle lösriva oss från Danmark och styra oss själva, den gången efter andra världskriget då så många länder slet av kolonialbanden. Men hos oss släckte några få politiker frihetsgnistan, tillsammans med kolonialmakten. Därefter byggdes barriärer, gott och grundligt.

LAGEN OM "HEMMASTYRE"

Folket på våra öar visste inte vad det nya, konstiga samhällssystemet förde med sig. Det var ingen som visste vad "hemmastyrelagen", det vill säga lagen om lokalt självstyre var för något, den lag som 1948 band Färöarna till händer och fötter. De flesta trodde att det var ett steg på vägen mot självstyre, men det var det inte. Själva ordet "hemmastyre" är ett hån mot folket på våra öar. Det innebär att "ni får bestämma lite själva, lite om sådana saker som inte har någon som helst betydelse, inte mer". I verkligheten har det varit så att det har varit stora och okända krafter som har haft mest att säga till om hos oss, men det var det självklart ingen som nämnde när lagen antogs, självklart inte, folk fick ju inte börja tänka själva!

Marianna Debes Dahl

Foto: ***Lena Sewall***

1948 var tiderna annorlunda än nu. Jag var bara åtta år gammal den gången, men det är inte svårt att föreställa sig att ingen, i alla fall inte på våra avlägsna öar, kunde tänka sig det kommande kalla kriget. Ingen föreställde sig heller militära block. Freden var ju så ny och skinande och varaktig. Ingen hos oss kunde tänka sig att det redan fanns stora planer om upprustning. Därför var det också omöjligt för dem att kämpa emot mörkrets strategi. Vem kan bekämpa en fiende som man inte ser, som inte verkar existera?

EN SOVANDE BYGD

Inte långt från vår huvudstad, omkring 45 minuter med båt, ligger en liten bygd, en bondebygd med fem-sex gårdar, min hembygd. Det var också där jag hörde hemma under hela skoltiden i Torshavn. Varje fredag tog jag postbåten hem till denna bygd och stannade där så länge jag kunde. Att komma hem till bygden var som att komma till en fredlig oas. Nu inser jag givetvis att det bara var på de sex bondgårdarna som de hade vad de behövde, att det inte var så bra för de andra, de jordlösa. Detta var i mitten av 50-talet och många reste bort för att skaffa sig en bättre utkomst. Men som barn, och som tillhörig på en av gårdarna där det var tillräckligt med mat och nog att göra, tänker du inte särskilt på att det är många som inte har tillräckligt av vad de behöver. Bygden låg där med sina gröna slätter, sina kor och sin, för oss barn, trevliga atmosfär.

Vissa sommarkvällar rodde vi i en liten båt djupt in i fjorden, ända längst in. Här låg en enda gård, annars var allt orört. Det var som att komma till en annan värld, en urvärld.

SAIL ALONG, SILVERY MOON

Plötsligt en sommar mot slutet av 50-talet var allt förändrat. Bygden hade ryckts upp ur törnrosasömnen. Nu fanns det arbete åt alla händer och mer därtill. Folk kom från de andra öarna för att få arbete, alla tomma hus blev överfulla av arbetsfolk. Det var folk överallt, de två små affärerna hade mer än nog att göra. Om kvällarna var det lekar utanför skolan. Luften i bygden var helt förändrad, nu var den fylld av liv och skratt. "Sail along silvery moon. . ." musiken tonade ur fönstren.

Varje morgon drog alla arbetarna in i fjorden, seglade in i vår vackra fjord och på kvällen kom de tillbaka. Vad i all sin dar gjorde de där inne? Vi undrade hur där såg ut? Naturligtvis var barnen nyfikna, och vi flockades varje dag på bryggan när båten lämnade, och så plötsligt en dag fick några av oss följa med båten, och vi tittade nyfiket för att se vad som skulle dyka upp längst inne i fjorden.

Där inne var i stort sett allt som förut. Det hade kommit en brygga så att båtarna kunde lägga till, men det enda synliga och det som retade vår nyfikenhet var en linbana. Det stack upp pålar med jämna mellanrum över hela fjällsidan, ända upp till toppen, och längs dem gick en linbana. Ned längs fjällsidan kom en stor låda seglande. Vi barn tyckte detta var så konstigt att vi började skratta. Solen lyste, älven forsade och tycktes skratta med oss.

FÄRÖARNA

kolonialiserades av norska vikingar för omkring 1000 år sedan. När Norge frigjorde sig från ett 400-årigt danskt förtryck 1814, stannade Färöarna (samt Island och Grönland) kvar under danskt styre.

1947 fick öarna lokalt självstyre, det vill säga, det är Danmark som beslutar i utrikes- och försvarspolitiska frågor. Ett folkvald lagting beslutar i inrikespolitiken. Många drömmer om ett nordatlantiskt förbund av fiskerinationerna: Grönland, Island, Norge och Färöarna.

Färöarna har idag 46 000 invånare, som till stor del lever av jordbruk och fiske. Ett rikt kulturliv, med många konstnärer och författare, är säreget för öarna, som håller sig med inte mindre än sju dagstidningar.

De färöiska kvinnorna hyrde ett helt skepp i somras och reste till Nordisk Forum i Oslo. Här deltog de aktivt med kulturprogram och seminarier. Något av det som gjorde starkast intryck under öppningsfesten på Akerhus festning var de färöiska kvinnornas presentation av den gamla sagan om Sälkvinnan.

Magnus Eliassen från Mikladalur på Kalsoy, en av norderöarna.
Foto: ***Lena Sewall***

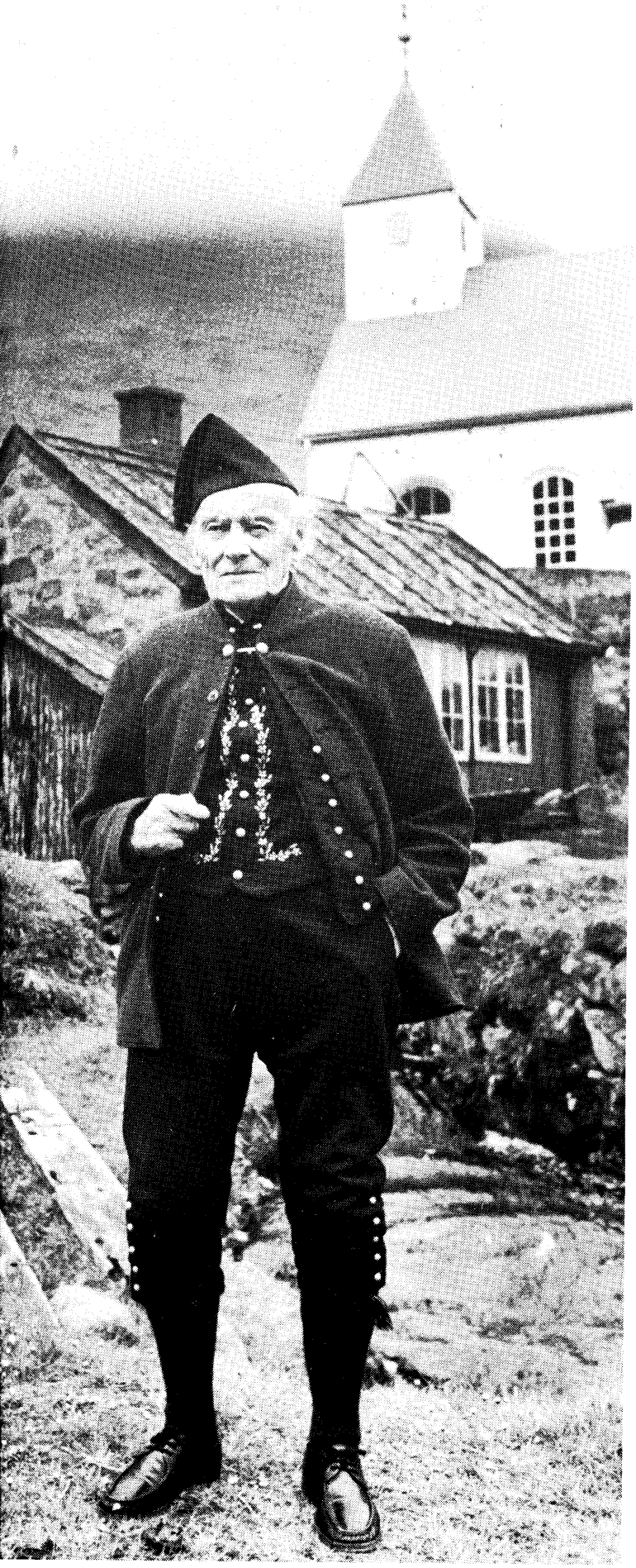

Först många år senare förstod jag att vad de byggde denna glada sommar var en mycket farlig militär anläggning, som från den dagen gjorde mina öar till ett angreppsmål.

SÅ KAN OCKSÅ ETT LAND OCKUPERAS!

Hur ska vi kunna tro att vanliga människor ska fatta något sådant, medan det händer? Hur kan man kämpa mot en fiende som inte uppträder som en fiende, utan som en arbetsgivare som ger fattiga människor arbete?

Vi har protesterat! När våra politiker fick tänkt sig om och insåg vilken fara deras land nu svävade i, sände de från ett enigt lagting (riksdag) den ena protesten efter den andra till herrefolket söderut. Det kom inte ens något svar!

När några ihärdiga försöker ta reda på hur sådant kunnat ske utan vår medverkan, hölls lagen om lokalt självstyre från 1948 fram för nästan på dem. Det är precis som när analfabeter i tredje världen på sin tid lurades när de fick sätta sina tumavtryck på papper.

Så började vår ungdom resa utomlands för att få utbildning. Där kom de i kontakt med fredsrörelser, fick se och höra om protester mot kärnvapen, fick se utställningar och prata med annan ungdom som *visste* vad som försiggick. Under sommarloven kom de hem med sitt vetande, gjorde sina utställningar och sina protester. Till en början var det trögt att få folk att reagera, svårt att övertyga, men ändå växte fredsrörelsen. Sedan dess har Färöarna skickat representanter till alla större fredskonferenser, och vi var med i alla de tre fredsmarscher som startades av nordiska kvinnor. På världsfredskonferensen i Köpenhamn 1986 var det inte mindre än åtta deltagare från våra öar.

VI ÄR INTE DUMMA LÄNGRE

Det som kanske har störst betydelse för oss vid sådana internationella möten är att träffa representanter från andra ösamhällen, ofta från andra sidan jordklotet och upptäcka att vi har upplevt precis det samma: Vi har alla samma historia att berätta. Tillvägagångsätten vid byggandet av militära anläggningar är de samma. Till och med lögnerna är de samma, detta att baserna närmast är väderstationer som ska skydda den civila luftfarten, och så vidare.

Det märkliga är, att istället för att tappa modet ger detta oss nytt mod. Det att vi inte är ensamma, att vi är delar av ett världsomspännande motstånd, som en gång utan tvekan kommer att vända utvecklingen i världen. Vi får bara inte ge upp.

Det är kallt idag. Det blir kallt att följa den gamla politikern till graven idag. Dessa gamla reaktionära, de dör ju en gång, och även om det kommer nya unga reaktionära som tar över, så är ändå förändringen stor. För vi är inte längre dumma och ovetande, vårt ösamhälle är inte längre isolerat från världen omkring oss, och även om kampen kan kännas hopplös och ändlös är vi inte uppgivna och modfällda. Nu känner vi fienden, vi vet vem han är och att han är sårbar. Vi känner oss starkare när vi tänker på den världsomspännande fredskampen, och en dag ska den göra fienden ännu mer sårbar.

Inget som byggts på svek och bedrägeri kan hålla i längden. Och vi står inte längre och gapar i en liten motorbåt och skrattar godtroget åt en märklig linbana.□

Marianna Debes Dahl

EVIGHETEN I ETT ANSIKTE

–Jag har inte skrattat dom sista tretti åren, samormor och skrattade så det kluckade.

Hon tittade på mig, lite förvånat och förvirrat.

Så log hon och strök valhänt över bordsduken, och sopade ner deobefintliga smulorna på golvet.

Mormor vet inte riktigt vem hon är, eller hur gammal hon är.

Ibland är hon långt borta i tankarna. Då blir hennes ansikte sålugnt och starkt, då är hon den trygga mamma som hon var för sextio år sedan.

Mormor har ett skört ansikte. Ett tydligt, nära och oskyddat ansikte. Bakom hennes rynkor lever hennes flickansikte, hennes tonårsansikte och henn

Nu så förändrat o
mellan ögonbrynen
nästan göms i det lös
hon fick när hon föl

Ändå är det samm
hon föddes.

Det är den lilla fli

Det syns så tydlig
ålder.□

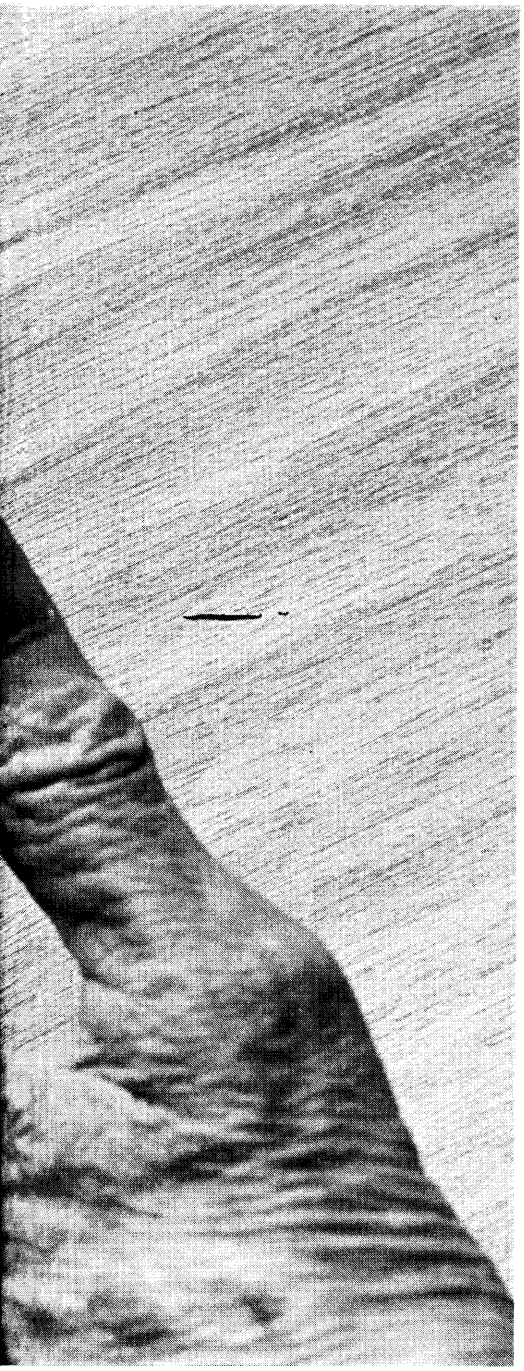

Foto: ***Hillevi Nagel/Korthuset***

nnes modersansikte.
t och format av händelser och tid. Oron i vecket
en har djupnat, glädjen i rynkorna kring ögonen
lösa skinnet, ärret vid hennes högra tinning som
föll i källartrappan, lyser rött och skrovligt.
nma ansikte, det ansikte som mormor hade då

flickans ansikte.
igt ibland, eftersom mormor inte vet om någon

Marie-Louise Carlberg

Anna vilse när vården sparar

Anna kom gående på trottoaren. Hon var långt hemifrån. Under ena armen hade hon sin kappa ihopknycklad till ett bylte. I den andra handen höll hon ett stadigt tag om hundens koppel. Det bestod av en lila silkessnodd med vidhängande sidentofs, och en grövre båtlina.

–Är du ute och promenerar? frågade jag.

Hon tittade på mig med ögon som snabbt skiftade av rädsla, förvirring och osäkerhet. Och så log hon – detta leende som hon tror räddar henne i alla väder.

Anna är sextio år. Hon är en vacker kvinna. Hennes goda uppfostran har lärt henne att le varmt och vänligt mot alla hon möter.

Men nu har Anna tappat bort sig själv. Hon är inte riktigt närvarande i tiden, kan inte längre reda ut. Hon är totalt oskyddad när hon är ute och promenerar med sin hund.

I vanliga fall är hon aldrig så här långt borta. Då är hon på ett dagcenter för senildementa människor. Men dagvården hade i somras stängt i åtta veckor – av besparingsskäl. Och jag hade min lediga dag från en annan avdelning.

–Vi går en bit framåt, sa jag och undrade vad jag skulle göra med henne.

Vi gick mot Valand, Anna med sin hund och jag med min cykel. Jag visste att hon bodde åt Lisebergshållet till.

I hennes ansikte såg jag att hon undrade vem jag var och varför hon skulle behöva gå där med mig. Men hon hade ingenting att sätta emot, så därför gick hon snällt med.

En bit bort mötte vi två ganska slitna män. De märkte genast Annas värnlöshet. Den ene mannen skällde skämtsamt mot hunden.

Anna vacklade till och sökte sig till mig, men såg inte cykeln som fanns emellan oss, utan snubblade in i bakhjulet. Och som i en isad filmsekvens såg jag henne tappa balansen. Hunden slet sig, hon tappade sin kappa, cykeln skrällde mot gatstenen och Anna föll handlöst baklänges. Mannen kom fram.

–Jag skrämde dig väl inte, sa han, och Anna svarade kokett och belevat att, nejdå, vi kvinnor faller så mjukt.

Ett lystet hopp tändes i hans ögon, men släcktes igen, när han såg in i mina.

Anna ville inte åka taxi med mig, hon klarade sig bra själv, sa hon.

–Jag bor bara en bit dit bort, sa hon och pekade obestämt framför sig.

Och eftersom hon inte är intagen på vårdhemmet ännu, så har jag ingen rätt att tvinga mig på henne. Anna började bli mycket störd över mitt sällskap och ville fortsätta själv.

–Min hund hittar hem, sa hon. Det är bara att säga till honom att gå hem, så gör han det.

I det bostadsområde där Annas dagcenter ligger finns 500 människor över 70 år. Fanns det kanske några av dem som kunde ha fyllt ut de lediga platserna på dagcentret under sommaren, så att de kunde ha hållit öppet. Motiveringen att stänga var nämligen att endast tre patienter var kvar hemma under sommaren. Det skulle ha blivit för dyrt att hålla öppet för dem.

Förr gick gamla människor ur tiden genom att hoppa från ättestupan.

Kanske till och med frivilligt.

Nu för tiden händer det att våra gamla i stället går rätt ut i trafiken, eller ramlar nerför höghusets trappor, utan att veta vad det är frågan om.□

Marie-Louise Carlberg

Claire Reilly med en av arrestböckerna.

ORÄDDA CLAIRE

Claire Reilly är hemmafru som står som en symbol för den katolska befolkningens resning på Nordirland. Sjutton års kamp har gjort henne till en härdad kvinna och hon har ingen tanke på att ge upp så länge orättvisorna består.

Om du vill se arrestböckerna då skall du besöka Claire Reilly!

Det är med dom orden i bakhuvudet jag åker till hennes bostad.

Rådet kommer från Francis Murray. Hon, liksom Claire Reilly är verksamma i Association for Legal Justice (ALJ), en organisation för mänskliga rättigheter.

Vi befinner oss i västra Belfast, på Irland, den katolska delen av staden.

Mellan protestantiska och katolska områden råder en knivskarp gräns. Det är här den militära närvaron är tätast.

En kraftig kvinna i 45-årsåldern, leende och med en allvarlig blick öppnar dörren in till tvåvåningshuset. Hon avslutar sysslorna i köket och vi slår oss ner i det välskötta vardagsrummet där den obligatoriska kolbrasan glöder.

Claire Reilly känner mitt ärende, och börjar självmant berätta om bakgrunden till sitt engagemang. Alla katoliker i Belfast har sin egen historia, och den börjar oftast med interneringarna 1971-75.

–Min pappa och fyra bröder blev arresterade. Pappa hade tidigare varit internerad på 40-talet, och de tog alla familjer med den bakgrunden, säger hon lugnt och sakligt.

Hon var då aktiv med stadsdelsarbete i ett katolskt arbetarklassområde, Turf Lodge. Katolikerna har alltid varit missgynnade vad gäller bostäder och levnadsstandard, men med interneringarna fick arbetet en ny riktning. Hon berättar om det som hände för 17 år sedan som om det vore igår.

–Folk ringde 24 timmar om dygnet och frågade om hjälp. Folk var försvunna under en vecka utan att familjerna visste något. Vi ringde runt till polisstationerna.

–Det var orättvisan som var drivkraften, säger Claire Reilly som för att precisera från vilken ståndpunkt hon kämpade och kämpar än idag.

–När folk blev frigivna skrev vi ner deras berättelser. Vi kontaktade advokater och Amnesty. De och domstolen i Strasbourg bekräftade tortyren, säger hon. Trots detta var det först 1979 som tortyren minskade ordentligt.

Att dokumentera genom vittnesmål, och publicera det för att väcka opinion nationellt och internationellt har sedan dess varit ALJs arbetsmetod. Man har också tagit många pilotfall till domstolen i Strasbourg.

För att verkligen övertyga mig, avbryter hon sin berättelse, reser sig och går in i ett annat rum och återvänder med en trave arrestböcker. Vi bläddrar och slår på måfå upp 9 oktober 1978. Man kan utläsa att just den dagen fängslades 15 människor. De som omedelbart frigavs är betecknade med ett "R". Varje bok är välskriven och detaljerad. De är en sorts avspegling av Claire Reilly själv: noggrann, korrekt och ordentlig.

–Många av dessa på listorna här har sedan blivit skjutna, kommenterar hon.

Claire Reilly visar även upp en bunt av alla de vittnesmål som hon dokumenterat. Och jag förstår varför Francis Murray kunde säga att polisen aldrig kunnat anklaga ALJ för att komma med falska uppgifter.

Åsynen av hennes arbete för tankarna till en advokatbyrå. Och det kan kanske tyckas förvånande att hon inte har någon utbildning på detta. Hon har alltid varit hemmafru. Å andra sidan säger det något om hennes viljekraft och graden av orättvisor och förtryck på Nordirland.

> *„De kom vid halvsex på morgonen. Väckte alla och samlade oss i ett rum medan de undersökte huset. De sa jag var under arrest.“*

Hon berättar målande om hur hennes hus den 1 februari 1980 fick påhälsning av brittiska soldater.

–De kom vid halvsex på morgonen. Väckte alla och samlade oss i ett rum medan de undersökte huset. De sade jag var under arrest. Jag fick inte ringa min advokat, men det gjorde jag ändå med en k-pist riktad mot huvudet.

Hon togs till polisstationen under fyra timmar, de frågade ut henne om familjen, arbetet i ALJ och om hennes vänner.

–Jag vägrade svara. De fick inte ens ta ett foto, vikt och längd, säger hon.

Hon drog fallet inför domstol och vann. Man medgav att armén inte hade befogenheter att samla information, och hon fick tusen pund i ersättning.

Ett år senare drabbades Claire Reillys bror.

–Min bror sköts hemma i sängen. Vi tror att polisen gav adressen till lojalisterna, säger hon.

Lojalisterna är de som vill behålla banden med Storbritannien, och de består av ett flertal halvmilitära organisationer. Hon berättar att lojalister i domstolar och tidningar erkänt att de får information från polisen.

Hon visar ingen öppen bitterhet utan ger intryck av att dessa händelser är rutin, något man vänjer sig vid, men som måste bekämpas. Claire Reilly symboliserar det som medborgarrättsaktivisten under åren 68-69, Michael Farrell nyligen sade:

"Den största förändringen under dessa tjugo år är resningen av den nationella minoriteten. Den är idag väl rustad för att fortsätta kampen".

Eller som hon själv uttrycker det.

–Katolikerna/nationalisterna har varit så nertryckta att man inte kunde komma djupare, men nu är "vi ovanför knäna och ger aldrig upp".

Och det har skett en viktig förändring. Idag är folk medvetna och när de utsätts för övergrepp anlitar de själva en advokat. Det betyder inte att Claire Reilly och ALJ är arbetslösa.

–Det ena avlöser det andra. Det stoppar aldrig, säger hon. Claire Reilly har just tagit itu med frågan om polisens plastprojektiler, som bl a fördömts av Europadomstolen.

–Vi måste få ett stopp. Polisen säger att de inte är dödande men hittills har 16 personer avlidit, varav hälften oskyldiga barn. Tusentals har skadats. Inte en enda polis eller militär har åtalats för morden. Dom vill skrämma oss från att demonstrera på gatorna, säger hon och sträcker över en bunt med kampanjmaterial. Här finns fakta. På sitt bord har hon även fall av helt annat slag.

> *„Min bror sköts hemma i sängen. Vi tror att polisen gav adressen till lojalisterna.“*

–Vi anser det självklart att få resa fritt, men en person som varit fängslad eller arresterad kan kvarhållas i hamn i Storbritannien under en vecka. Där kan han sedan få en dom som hindrar honom att besöka landet under tre år, dvs han blir utesluten från en del av landet. Det har hänt att folk på bröllopsresa har sänts tillbaka. För första gången kryper det fram ett leende i hennes berättelse.

Plötsligt dränks vårt samtal i ett smattrande helikopterljud. Jag vrider häftigt på huvudet, men hon säger,

–Om inte du reagerat hade jag nog inte lagt märke till militärhelikoptern. Man accepterar det som normalt.

Det enda som får henne att prata fortare, ivrigare och bli verkligt upprörd är följande.

Hennes son Terry, 16 år, hade just lämnat skolan och sökte jobb på en annons från Elverket. Av sexton sökande var det bara han som inte fick jobb. De skrev ett klagobrev till Elverket och FEA (Fair Employment Agency) – ett statligt organ som skall motverka diskriminering. Men FEA kunde inte göra något. Hon tar nu fram ett brev från den ansvarige inom regeringen som förklarar att Terry vägardes jobbet därför att han var ett hot mot den "nationella säkerheten".

–Då var han bara sexton år och hade aldrig varit arresterad. Inte heller politiskt eller kriminellt belastad.

Hennes son har nu fått ett annat jobb, och många hade nöjt sig med det. Men inte Claire Reilly. Orättvisan och hennes beslutsamhet driver henne att ta fallet till Strasbourg.

–Jag kämpar för rättvisan och tror att han vägrades jobbet därför att jag arbetar för mänskliga rättigheter. Inget kan stoppa Claire Reilly. Ingen kan få hemmafrun från Belfast på knä.□

Text och bild: Jan Pettersson

BAKGRUND

Nordirland skapades 1922 genom en delning av Irland. Det lilla nordvästra hörnet skulle fortsätta att tillhöra Storbritannien. Majoriteten var protestanter och katolikerna diskriminerades redan från början.

Fram till 1972 hade Nordirland sitt eget parlament men det ersattes då av brittiskt direktstyre. Sedan dess finns också 9 000 brittiska soldater på Nordirland.

År 1968 krävde Medborgarrättsrörelsen lika rättigheter för katolikerna, men slogs ner av polisen. Sedan dess har motsättningarna pågått fram till idag, och kan liknas vid ett permanent krig som skördat 2 500 offer.

Katolikerna/nationalisterna kämpar för en återförening med Republiken Irland. IRA anser sig ha rätt att föra en militär kamp för att nå det målet.

Protestanterna/lojalisterna vill bevara banden med Storbritannien.

Befolkningen på Nordirland uppgår till 1,5 miljoner varav 40% är katoliker.

ORD KAN STÅ MOT ORD

Lågdosstrålning är ett exempel på ett naturvetenskapligt tvisteämne.

Hela kärnkraftstideologin bygger på antagandet att lågdosstrålning är ofarlig eller åtminstone näst intill, medan andra röster säger motsatsen.

Två amerikanska kvinnor reser runt i världen och håller föredrag om lågdosstrålning, men med diametralt olika åsikter.

Den ena är Rosalyn Yalow, nobelpristagare 1977, den andra heter Rosalie Bertell. Hon fick det alternativa nobelpriset 1986.

I detta nummer av VI MÄNSKOR berättar Rosalie Bertell om lågdosstrålning, och tar upp de medicinska riskerna med kärnkraft. Hon anser att de är ofullständigt kartlagda, och menar att etablissemanget på alla sätt försöker fördunkla riskerna och försvåra objektiva studier av radioaktivitet. Denna dokumentation skulle blottlägga det korrupta spelet kring kärnkraften, där militära myndigheter, den civila staten och kärnkraftsindustrin samarbetar för att säkra en fortsatt utveckling.

Rosalyn Yalow däremot, anser att det inte finns några belägg för lågdosstrålningens farlighet. Vi lider av strålningsfobi, säger hon, och tycker det skulle vara tråkigt om vi förstörde våra liv med denna skräck.

I en artikel i Röster i Radio TV nr 42 -88 skriver Kjell Lindqvist en förhandspresentation till radioprogrammet Vetandets värld, där han intervjuar bland annat Rosalyn Yalow och professor Sune Rosell.

Artikeln börjar:

"Med facit i hand kan vi idag säga att våra moderna domedagsprofeter under 60-talet har tagit fel. Den cancerepidemi som alla tillsatser, industriföroreningar och strålningen från atomkraftverken skulle förorsaka, blev aldrig av".

Artikeln fortsätter i samma anda. Det talas om myter, kemikaliehysteri, fruktan för det okända och mystiska och detta jämförs med att man brände "häxor" i staden Salem under 1700-talet.

Som upplyst vetenskapsman kan Rosalyn Yalow inte fatta att denna mysticism kan fortgå i våra dagar.

Läkemedelsforskaren Sune Rosell, "som verkligen vet vad han talar om", påpekar "den bisarra lagstiftning som följde i cancerskräckens kölvatten". Dess syn var bl.a. att de kemiska medel som gav cancereffekter hos djur, också kunde göra det hos människor.

Professor Sune Rosell menar att även om en honråtta får cancer av ett kemiskt ämne, så är det ingenting som säger att en hanråtta skulle få detsamma. Eller möss, eller något annat slags djur.

"En annan amerikansk kvinna, Edith Effron, författare och socionom, avslöjar domedagsprofeterna i sin bok "The Apocalyptics". Hennes bok har recenserats i de stora vetenskapliga tidskrifterna, och de är alla imponerade", skriver Kjell Lindqvist.

Professor Sune Rosell och professor Yalow är två av hennes beundrare, och har båda skrivit recensioner av boken. Mycket av Rosalyn Yallows resonemang bygger just på Effrons bok.

Man jämför med Rachel Carsons bok "Tyst vår", och tillskriver Edith Effron bättre dokumentation, och säger att Effron tjugo år senare modererar överdrifterna med hjälp av nykter vetenskaplig dokumentation – som saknades när Carson skrev sin bok.

"Hennes detektivarbete blottlägger hur ett modernt samhälle kan vilseledas. Ett exempel är hur den publicitetshungrige miljökämpen Ralph Nader år 1976 meddelar i USA:s kongress att vi är på väg in i "cancerns århundrade" som en följd av industrins föroreningar av miljön. Ingen statistik eller vetenskapliga rapporter stöder detta", skriver Kjell Lindqvist.

Ord står mot ord. Vem ska vi tro på?

Rosalie Bertell är minst sagt motarbetad.

Rosalyn Yalow intervjuas i det aldrig ifrågasatta programmet Vetandets värld.

Hur ser vår verklighet ut? Hur är vår miljö, och den luft vi andas?

Det är frågor som vi själva – till en del – kan besvara.

Marie-Louise Carlberg

Doktor Rosalie Bertell

MODET DRIVER FRAMÅT

Som ung konstruerade Rosalie Bertell kärnvapenmissiler. Idag är hon nunna, antikärnvapenkämpe och expert på lågdosstrålning. Vissa upplever henne som ett stort hot. Det insåg hon en dag för snart tio år sedan, då hon var nära att dö i en mystisk "olycka".

Den fjärde oktober 1979 är Rosalie Bertell på väg hem i sin bil från en föreläsning i Rochester, New York. Hon har talat inför en grupp läkare om effekterna av lågdosstrålning. Plötsligt girar en vit bil in framför henne och släpper ut ett tungt, vasst metallföremål på vägen.

Hon hinner inte väja. Föremålet trasar sönder ena framdäcket, men doktor Bertell lyckas behålla kontrollen över bilen, och stannar intill vägkanten. Strax kommer en polisbil till platsen. Två polismän frågar ut henne. Han hon uppfattat bilens registreringsnummer? Har hon hittat metallföremålet? Hon svarar nej på båda frågorna. Poliserna lovar kalla på hjälp, och kör vidare. Rosalie Bertell väntar vid vägkanten i över en timme, men ingen hjälp kommer.

Senare får hon veta att polisen aldrig fått någon rapport om händelsen. Man har heller inte haft någon patrullbil i området vid den aktuella tidpunkten.

Rosalie Bertell är säker på att det inträffade var ett försök att en gång för alla tysta hennes kritik mot atomindustrin. Hon har också fått ta emot en rad hotelser. Men hon har aldrig brytt sig om att forska vidare i saken.

–Det skulle inte tjäna någonting till. Det var sannolikt lejda mördare. Det vore omöjligt att bevisa vem som var deras uppdragsgivare.

Rosalie Bertell gör ingen stor affär av händelsen. Hon har för länge sedan slutat förvånas över sina motståndares metoder.

–Vi har att göra med krafter som inte värderar ett människoliv särskilt högt, konstaterar hon enkelt.

Hon är liten och tunn, "damen från Amerikat", som SSI-chefen Gunnar Bengtsson kallade henne en gång. Ingenting i hennes klädsel skvallrar om att hon är nunna. Hon ser mera ut som en snäll gammal folkskollärarinna där hon sitter bakom sitt skrivbord, med blommig blus och krullpermanentat hår.

"Vi trodde verkligen att vi gjorde något bra, de nya, styrbara bomberna vi konstruerade skulle ju skona skolor, och sjukhus."

Efter "olyckan" för snart tio år sedan har hon byggt upp ett globalt kontaktnät av läkare och forskare mot kärnkraft och kärnvapen: Ministry of Concern for Public Health, en organisation under FN:s beskydd, som forskar och upplyser om de radioaktiva utsläppens effekter på människans hälsa. 1986 fick hon det alternativa Nobelpriset för sina insatser.

Det oansenliga högkvarteret är inrymt i en gammal fabriksfastighet i ett industriområde i utkanten av Toronto, Kanada.

–Vi erbjuder stöd åt forskare och läkare som slåss ensamma mot atomindustrin. Vi har inga ekonomiska eller militära bindningar. Vårt enda intresse är människors hälsa.

I USA bedrivs 95 procent av all strålforskning internt av US Department of Energy.

–De utför kontrollerna och forskningen vid sina egna anläggningar. Det har uppmätts förhöjda värden vid samtliga. Men de rapporter där mätresultaten redovisas, är hemligstämplade.

Rosalie Bertell får ändå del av innehållet i de hemliga rapporterna, via en källa i kongressen.

Det är de smygande, mera omärkliga effekterna av radioaktiva utsläpp i jord, luft och vatten som hon är mest oroad över.

–Över hela världen blir astma, allergier och infektionssjukdomar hos barn allt vanligare. Småkrämpor, kan tyckas. Men det är de första tecknen på mutationer, förändringar i arvsanlagen. Skadorna kommer att ackumuleras och föras vidare till kommande generationer – som får ännu sämre motståndskraft osv.

Alla kärnkraftverk ger ifrån sig skadliga doser radioaktivitet, menar Rosalie Bertell. Det vore fullt möjligt att påvisa att människor också i närheten av "säkra" kärnkraftverk påverkas, hävdar hon.

–Men det skulle krävas en omfattande datainsamling. Om antalet blodkroppar hos en person sjunker från 10 000 till 6 000 ligger det inom gränsen för det normala. Men om medelvärdet för **en hel stad** sjunker lika mycket är något allvarligt på tok.

Ingenstans i världen har det gjorts en sådan undersökning av befolkningen omkring ett kärnkraftverk. Strålskyddsexperter som Gunnar Bengtsson har Rosalie inget förtroende för.

–De är tekniker utan medicinska kunskaper. De har fått lära sig att allt är okay, så länge strålningen håller sig inom de "magiska" gränserna. Att dessa gränsvärden sedan är alldeles för höga, och sattes av militära fysiker i samband med att atombombsproven inleddes på fyrtiotalet är en annan sak. "Bakgrundsstrålning" är ett begrepp som missbrukas flitigt, menar Rosalie Bertell.

–Den framställs som något naturligt och oföränderligt. I själva verket stiger den allt eftersom föroreningarna ökar. Strålningen från kärnkraftverk och atombomber räknas också som bakgrundsstrålning efter ett år.

Som ung matematikdoktorand i början på femtiotalet arbetade Rosalie Bertell för det militära företaget Bell Aircraft. Hon tolkade data från tester med kärnvapenrobotar.

–Vi trodde verkligen att vi gjorde något bra. De nya, styrbara bomberna vi konstruerade skulle ju skona skolor och sjukhus.

Arbetet var en intellektuell utmaning för henne. En gång löste hon ett matematiskt problem som besparade företaget en dyrbar robotuppskjutning.

–Alla berömde mig och jag var mycket stolt.

Under tiden på Bell Aircraft ifrågasatte hon aldrig sitt arbete. Det kändes viktigt, patriotiskt – och bra för mänskligheten. Men 1951 blev hon nunna i Karmelitorden, en av den katolska kyrkans mest isolerade sammanslutningar.

–Jag kände att jag behövde dra mig undan en tid. Jag hade varit för uppslukad av mitt arbete för att hinna tänka efter vad det egentligen var jag höll på med.

Tiden på klostret förändrade hennes liv. Hon lärde sig att gräva diken, att moka rör och att tillverka sandaler av hampa. Medan hon arbetade hade hon tid att tänka. Vad var det hon hade medverkat till? Varför tillverkades bomberna? Hon stannade i fem år. Efter det fortsatte hon sina matematikstudier – men nu med inriktning på medicin och biologi.

Det var under sitt arbete med en stor statlig leukemiundersökning i slutet av sextiotalet som hon kom i kontakt med lågdosstrålning. Undersökningen, som omfattade sexton miljoner människor i tre amerikanska stater, tydde på ett starkt samband mellan leukemi och vanlig medicinsk röntgenstrålning.

–Och i alla dessa år hade det sagts att dessa mycket låga doser var helt ofarliga. Hon hade studerat effekterna av fyra-fem röntgenunder-

"Jag hoppas mycket på naturfolken och kvinnorörelsen. En mängd globala kontaktnät håller på att växa fram. Det gäller att få människor att se sammanhangen."

sökningar.

Snart insåg hon att de amerikanska strålskyddsmyndigheterna ansåg det ofarligt för allmänheten att få i sig femhundra millirem per år. Det motsvarar **ettthundra** röntgenundersökningar. Hon fick också veta att kärnkraftsarbetare tilläts utsättas för upp till fem rem – motsvarande **ettusen** röntgenundersökningar.

Det var nu Rosalie Bertell på allvar började ifrågasätta myndigheternas gränsvärden för radioaktiv strålning. Hon besökte olika kärnkraftverk i USA, intervjuade anställda, och fann bland annat att njurskador var mycket vanligt hos kärnkraftsarbetare.

Hon började skriva artiklar och föreläsa om sina rön. Ganska snart insåg hon att hennes verksamhet inte gillades av amerikanska strålskyddsmyndigheter och forskarkolleger. En kampanj inleddes, enligt Rosalie Bertell för att svärta ner henne och få henne att framstå som "ovetenskaplig". Kritikerna undvek sorgfälligt att nämna hennes doktorsexamen. Hon titulerades genomgående "syster" Bertell.

Rosalie Bertell anhöll nu om att få ombearbeta alla data från leukemiundersökningen. Hon ville studera effekterna av andra typer av radioaktiv strålning än röntgenstrålning.

–Alla data fanns ju redan insamlade. Det hade varit ett unikt tillfälle för myndigheterna att få svar på en rad frågor om strålning. Om de velat veta sanningen.

Istället ströps alla anslag till leukemiprojektet. I maj 1978 stod Rosalie Bertell utan arbete.

Men inte länge. Redan i september samma år hade hon organiserat Ministry of Concern for Public Health. Än idag arbetar organisationen helt oberoende av anslag från någon regering. Alla inkomster kommer från kyrkliga insamlingar och donationer.

Idag är ett femtiotal igång runt om i världen. I en mängd fall rör det sig om hjälp åt naturfolk som blivit offer för kärnvapentester, atomavfallsdumpningar eller urangruvdrift. Cherokee-indianer i Oklahoma, mikronesier på Marshall-öarna, fattiga bybor i Malaysia och i Indien. Samhällen där befolkningen drabbats av födslodefekter, missfall och cancer.

–Vi försöker ta reda på orsaker till problemen i samarbete med de drabbade. Efter det försöker vi få bort föroreningarna i luft eller dricksvatten, eller avlägsna giftiga avfallshögar.

Rosalie Bertell själv arbetar på en ny bok, i samarbete med en rad amerikanska fackförbund.

–En gör-det-själv-bok i epidemiologi. Med hjälp av den ska lekmän på egen hand kunna göra hälsoundersökningar på grupper av människor. Den kommer bl a att användas av kärnkraftsarbetare och naturfolk. Trots allt ser Rosalie Bertell en rad ljusa tecken.

–Jag hoppas mycket på naturfolken och kvinnorörelsen. En mängd globala kontaktnät håller på att växa fram. Det gäller att få människor att se sammanhangen. Så länge vi hålls isolerade från varandra är det lite vi kan göra.

INF-avtalet mellan USA och Sovjetunionen anser hon vara ett konkret bevis på vad vanliga människors engagemang kan åstadkomma.

–De gjorde sig av med fem procent av bomberna, men samtidigt blev de av med hundra procent av kvinnofredslägren.

Idag tillhör Rosalie Bertell De grå nunnorna. Hon bor i Toronto tillsammans med tre andra systrar. Deras orden grundades i Montreal för 250 år sedan.

–De grå nunnorna följde med nybyggarkärrorna västerut. Och än idag är vi pionjärer. Vi sysslar inte med det förgångna, utan gör det som måste göras just nu.

Rosalie Bertells kamp har djupt religiösa förtecken.

–Föraktet för människan och för jorden, oförmågan att leva utan jätteprojekt och egotripper – jag ser det som ett förnekande av livet, av Gud.

Det är nu tjugo år sedan som hon insåg allvaret i det som håller på att hända med jorden.

–Jag insåg att de flesta människor, inklusive mig själv, levde i en låtsasvärld, där allt är okay. Att inse att allt inte är okay är ett stort och smärtsamt steg, som påverkar hela ens liv.

Rosalie Bertell var sexton år när Hiroshimabomben släpptes och satte punkt för andra världskriget.

–Kyrkklockorna ringde och folk dansade och sjöng på gatorna. Men i vårt hus i Buffalo var det tyst. "De skulle inte ha gjort det", minns jag att min mamma sade. Jag vet inte hur hon visste, men hon ändrade aldrig den inställningen.□

Paul Honkanen

I BOMBENS VÅLD

När general de Gaulle 1958 återkommit till makten och stod inför uppgiften att lösa Algeriet-krisen, var han också fast besluten att förse Frankrike med kärnvapen. Härvidlag hade han fria händer, eftersom han fått så gott som oinskränkt makt.

av Bengt Danielsson, Papehue, Tahiti.
Översättning: Karin Bergman
Foto: Jens S. Jensen

Militärparad, Papehue, Tahiti.

Han valde Saharaöknen för bombproven, oturligt nog, eftersom han blev tvungen att lämna den platsen då Algeriet 1960 blev självständigt.

De Gaulle sökte alltså en ny plats och följde Amerikas dåliga exempel då han gav sina bombtekniker order att fortsätta provsprängningarna i Stilla Havsområdet där Frankrike fortfarande hade kolonier.

De lokala myndighernas skarpa protester avfärdades bryskt med motiveringen att alla försvarsfrågor låg utanför deras kompetens eftersom landet fortfarande var en koloni.

Generalen hade bråttom och utan att befolkningen förberetts skeppades 18 000 militärer över till basen på Tahiti. Både ekonomiskt och socialt fick detta mycket negativa följder för befolkningen.

LYSSNADE INTE

År 1966 då alla installationer var klara på den franska basen, hade USA och Sovjet ingått ett ömsesidigt provstoppsavtal. Men general de Gaulle hyste inga betänkligheter utan lät sina tekniker genomföra provsprängningar i atmosfären. Inte heller lyssnade han till de upprepade protester som framhöll att kärnvapenprov mitt bland en öbefolkning på 140 000 personer skulle skapa allvarliga hälsoproblem.

Att de hade rätt visade sig på ett fasansfullt sätt redan den 11 september 1966, då generalen själv bevistade den första provsprängningen. Denna resulterade i ett starkt radioaktivt nedfall över hela Stilla Havsregionen väster om Tahiti.

Under de följande åtta åren detonerade ytterligare 40 atombomber (därav 5 vätebomber) i atmosfären över Stilla Havet med radioaktiva moln som följd.

Franska nationella strålningslaboratoriet kontrollerar regelbundet radioaktiviteten i miljön, i maten och hos befolkningen – men bara i Frankrike. De har aldrig fått tillstånd att utföra mätningar i Franska Polynesien. Dessutom har de franska myndigheterna alltsedan prov-

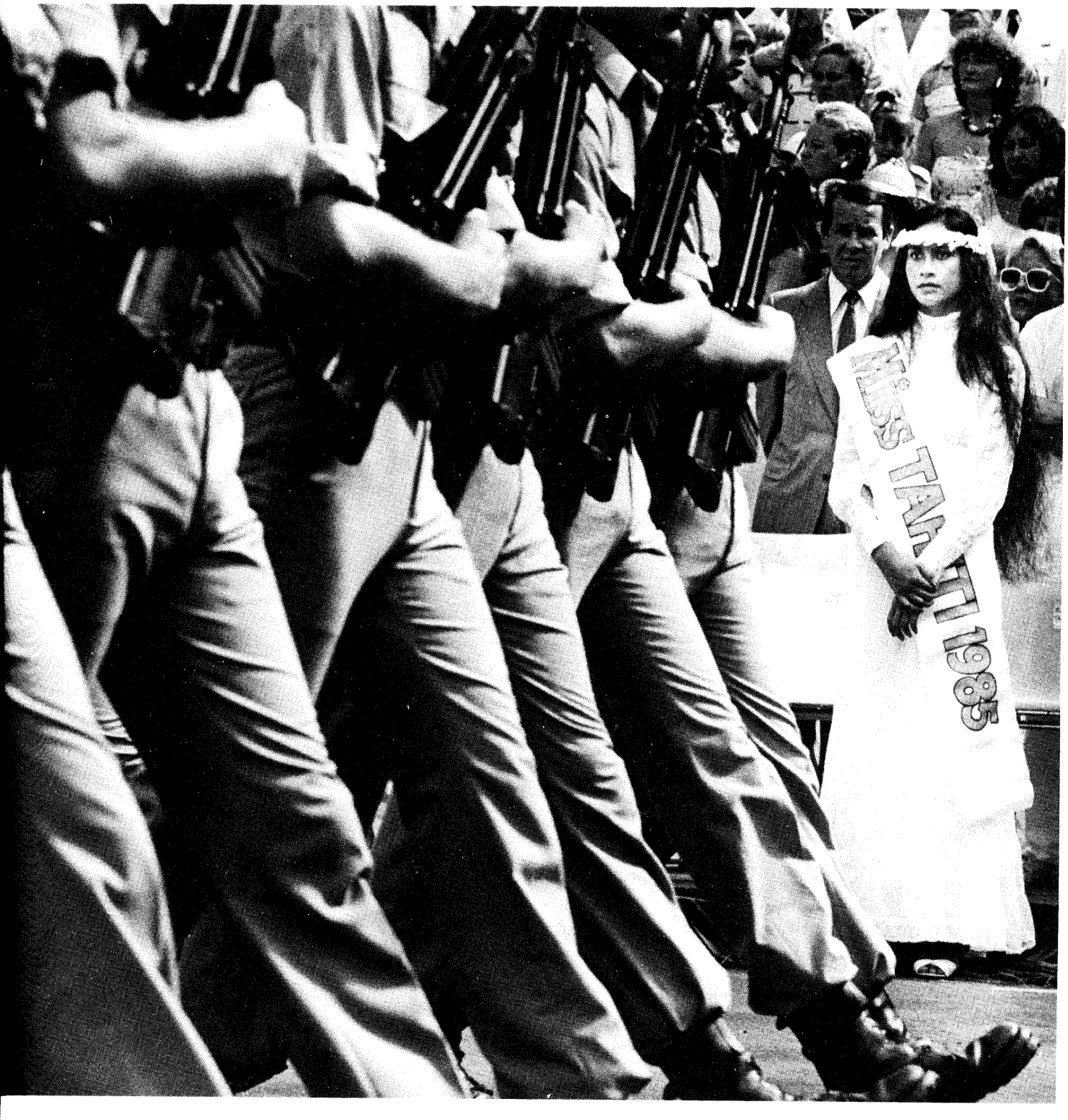
MISS TAHITI 1985

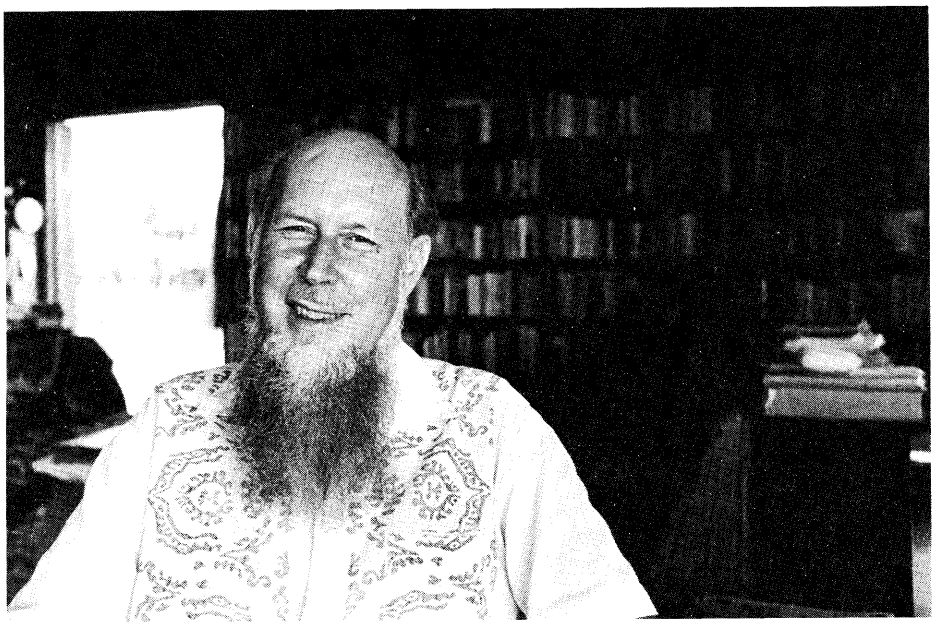

Bengt Danielsson hemma i sitt bibliotek på Papehue, Tahiti.

Det var länge sedan Bengt Danielsson hade sin första kontakt med en ö i Söderhavet. 1948 brakade han, tillsammans med Thor Heyerdahl och dennes flotte Kontiki iland på en av sällskapsöarna. De strandade i full storm, masten bröts av och ramlade i huvudet på Bengt Danielsson!

Innan dess hade han tillsammans med en finsk professor rest runt i Sydamerika för att forska om huvudjägarnas liv och seder.

Bengt Danielsson förälskade sig i Tahiti, blev fascinerad av folket och deras sätt att leva. Han skrev senare en doktors-avhandling om livet på öarna.

Sedan slutet av 40-talet har Bengt Danielsson och hans franskfödda fru Marie-Therese varit bofasta på Tahiti.

När fransmännen i början på 60-talet började med provsprängningar, blev Bengt Danielsson engagerad i kampen mot detta. Han var då svensk konsul på ön. Hans samhälleliga engagemang irriterade de franska myndigheterna, och de försökte på alla sätt få honom därifrån.

Men tillsammans med sin fru kämpar han vidare, skriver böcker om vad som händer och ägnar all sin tid åt att väcka opinion och sprida sin kunskap runt om i världen.

sprängningarna började upphört att offentliggöra någon hälso- och medicinsk statistik.

Ett klumpigt undantag gjordes 1983 då man lät sprida ofullständiga och falska siffror i syfte att bemöta den kritik som kom från internationell press, på grund av att klara bevis förelå om ökning av leukemi, sköld- och körtelcancer och hjärntumörer, vilka alla förorsakats av radioaktiv strålning.

PROTESTER AVFÄRDAS

Protesterna från den inhemska befolkningen avfärdades i Paris, men den allt mer högljudda opinionen från Australien, Nya Zealand och andra Stilla Havsöar växte, och kulminerade 1973 i omfattande bojkotter av franska varor och transportlinjer. Dessutom drog regeringarna i Australien och Nya Zealand frågan inför FN-domstolen i Haag. Resultatet blev att den nya presidenten Giscard d' Éstaing gav sina män order att hädanefter utföra proven under jord – i den lilla bräckliga Moruroa atollen!

Amerikanerna däremot lämnade övärlden och testplatserna på Bikini och Eniwetak och använde egen mark i Nevada-öknen för underjordiska prov.

Den enda delen av Moruroa som lämpade sig för underjordiska provsprängningar var den 23 kilometer långa södra hälften av ön.

Under de följande fem åren borrade man här 46 schakt, ner till 800-1200 meters djup alltefter bombernas storlek.

Avståndet mellan bombexplosionerna var alltså endast 500 meter. Marken sprängdes sönder och det uppstod underjordiska hålrum med över 100 meter i diameter och 300-400 meter långa sprickor i alla riktningar.

RADIOAKTIVT LÄCKAGE

Dessutom inträffade flera olyckor som öppnade klyftor och hål i atollens sidor. Den största olyckan förstörde över en miljon kubikmeter mark enligt officiell rapport. Mängden radioaktivt läckage i havet har aldrig avslöjats, huvudsakligen därför att mätningar inte kunnat utföras på de djup där detonationerna sker.

Vid 80-talets början fanns knappt någon mark kvar att borra i, och den mest förnuftiga lösningen hade ju varit att flytta testerna till Frankrike, där det finns gott om lämpliga områden. Men president Giscard sa nej av politiska skäl. Franska väljare vill säkerligen inte ha bombprov på sina egna bakgårdar, även om myndigheter och regeringar ständigt garanterar provens ofarlighet.

Giscard d'Éstaing och hans regering beslöt alltså att underjordiska provsprängningar i fortsättningen skulle utföras under lagunen i Moruroa atollen. Och dit skickades båtar och lyftkranar 1980. Givetvis kan inte heller här borras hål i all oändlighet, men som man påpekat från officiellt håll – det finns ju fler atoller i ögruppen.

De civila och militära beslutsfattarna hade emellertid inte räknat med cykloner och liknande naturkatastrofer. Redan inom ett år hade området drabbats av två stora cykloner som orsakade översvämningar och enorm skadegörelse.

Vidden av förödelsen blev känd tack vare några franska civila tekniker som arbetade på Moruroa.

De avslöjade för den franska pressen att stora mängder atomavfall som förvarats på nordkusten hade spolats ut i havet och att 20 kilo plutonium som lagrats mellan åren 1966-1974 hade läckt ut på marken. Försök hade gjort att kapsla in detta dödliga gift i asfalt, men cyklonen hade slagit sönder dessa konstruktioner och spritt plutonium över lagunen.

TEKNIKER STRAFFADES

Dessa avslöjanden spreds även till utländsk press. De alltför talföra teknikerna straffades och försvarsminister Charles Hernu lovade helt djärvt att städa upp på atollen. Sedan dess har ingenting hörts. Men Moruroa har sedan dess drabbats av ytterligare fem cykloner.

Befolkningen utsätts givetvis för stora

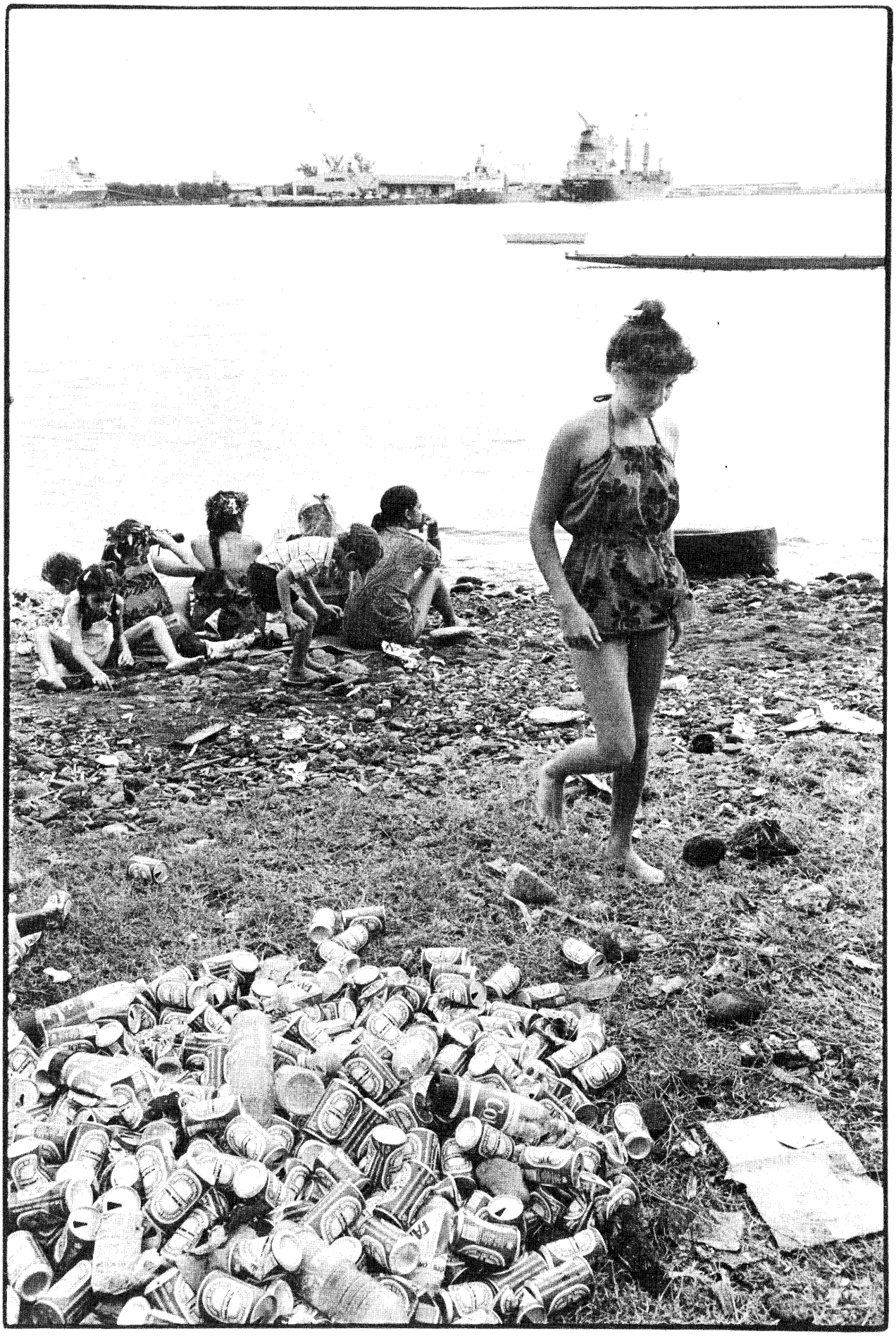

Papehues hamn

Fiskare lagar sina nät. Tantira, Tahiti.

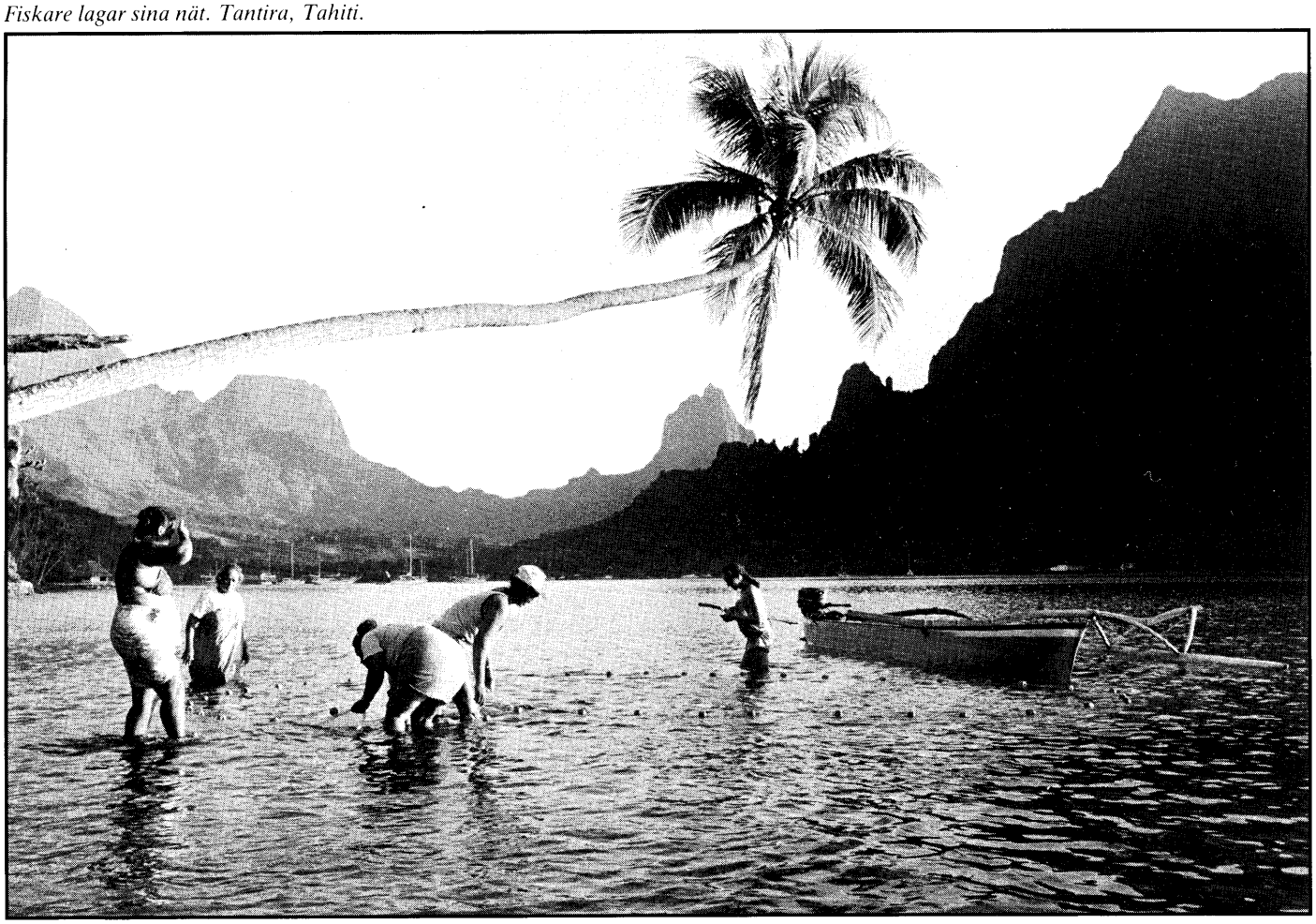

Fiske, Cooks bay, Moruoa.

faror och hälsorisker. Men de franska myndigheterna har på ett mycket skickligt sätt förstått att rikta uppmärksamheten på andra aspekter, till exempel själva ön Moruroa, om markens hållbarhet och om (när) ön kommer att sjunka i djupet.

Förvisso har det radioaktiva läckaget lett till att livet i havet håller på att utrotas och att befolkningen ätit mängder av smittad fisk.

Den största faran är ändå att invånarna hela tiden utsätts för radioaktivt nedfall efter atomsprängningarna. Talrika mätningar som gjorts i Mikronesien visar att sjukdomar drabbar befolkningen 10-15 år efter sprängningarna.

Under 1980-talet kan man konstatera en påtaglig ökning av sjukdomar, som leukemi, sköldkörtelcancer och hjärntumörer. De lokala myndigheterna har gång på gång krävt medicinska undersökningar utförda av opartiska läkare. Men franska regeringen har hittills ingenting gjort för att lyfta på sekretessen.

KOLONIAL NIVÅ

På det politiska och mänskliga planet har dessa provsprängningar haft förödande konsekvenser. De har framför allt resulterat i att regionen alltjämt hålls kvar på kolonial nivå medan däremot de franska kolonierna i Afrika garanteras självständighet.

Polynesiska politiska partier har i över 20 år kämpat för självstyre, men alla viktiga beslut fattas fortfarande av den franska regeringen och verkställs av den franske representanten på platsen, utsedd av regeringen.

Det är alltså i Paris som alla frågor avgörs rörande försvar, utrikeshandel, kommunikationer, valuta, utbildning och forskning. På inhemsk lokal nivå har man bara fått den otacksamma uppgiften att bekosta lågstadieundervisning, hälsovård och socialvård.

Alla politiker och politiska partier kräver större inflytande och de grupper som kämpar för självständighet samlar idag över hälften av alla röstberättigade.

Men kolonialmakten har enorma medel till sitt förfogande. Så finns det till exempel cirka 8 000 man inom militär och polis. Generösa bidragssystem och mutor är en annan klassisk metod. Därtill kommer den snabba ekonomiska utvecklingen som efter europeisk modell till stor del baseras på turism, vilket bidrar till att öka utlandsberoendet. Till detta kommer den franska regeringens konsekventa strävan att fylla landet med franska nybyggare. Över 30 000 nybyggare har kommit för att stanna och varje år kommer cirka 1000 nya.

Ännu har det inte gått lika långt som i Nya Kaledonien där Kanakerna i dag utgör en minoritet i eget land. Det går fortfarande 3 polynesier på en fransman. Men fransmännen har högre utbildning och större ekonomiska resurser och utgör därför redan nu en större makt.

POLITISKT SÄKRA

Andra och mer subtila och försåtliga metoder används också av kolonialmakten i avsikt att göra öarna politiskt säkra för fortsatta atombombsprov.

Så används den regeringskontrollerade radio- och TV-stationen till att indoktrinera den polynesiska befolkningen. Denna station täcker bara Sällskapsöarna och har därför utökats med ett nätverk av videoinstallationer på mer avlägsna öar och där sändes givetvis endast den officiella versionen av nyhetsprogrammen. Ej heller tillåts någon kritik varken av kolonialstyret eller provsprängningarna.

Sist men inte minst kommer det undervisningsprogram som den franska regeringen lanserade redan då den första bomben sprängdes över Moruroa. Det är program för att "utbilda" den inhemska befolkningen enligt fransk läroplan och på franska!

Man har nu också inrättat förskolor med enbart fransktalande personal. Resultatet ser vi idag i polynesiska tonåringar som har 7-10 års skolgång bakom sig och som helt enligt planerna fått en fransk mentalitet och lydigt accepterar rådande värderingar och system eftersom de aldrig lärt känna något annat.□

TAHITI

I början av november lät Frankrike spränga ännu en kärnvapenladdning under Moruroa. Den var på 50 kiloton. Det var den 101 franska provsprängningen sedan 1975.

Notiser

FRANKRIKE

Det franska kvinnoförbundet (Union des Femmes Françaises, UFF) har en underskriftskampanj på gång, där de kräver stopp för alla franska kärnvapenprov i Stilla Havet, bantning av militärbudgeten och överföring av pengarna till sociala, utbildnings- och kulturella ändamål, fredsundervisning i skolor och massmedia och aktiv fransk medverkan i nedrustninsförhandlingarna.

Här hemma kan vi åtminstone låta bli att köpa franska viner.

SVÄRD TILL PLOGBILLAR. . .

Som bekant har sovjetiska medeldistansrobotar tills nyligen varit utplacerade i DDR. När nu dessa kärnvapen har dragits tillbaka, i enlighet med nedrustningsavtalet, har det natursköna området överlåtitis till fackföreningarna i DDR. Anläggningen har förvandlats till ett rekreationsområde. Militärbarackerna byggs om till en semesteranläggning för 700 personer. Delar av anläggningen togs i bruk redan i somras.

BROTTSLINGAR?

Fortfarande pågår rättegångarna i Väst-Tyskland mot människor som deltog i demonstrationer och protestmöter utanför basen för kryssningsrobotar i Hasselbach i oktober 1987. Hittills har 4 000 personer dömts, medan 1 600 väntar på rättegång.

Bland de dömda är prästen Jutta Dahl från Achen, som har mottagit Aachens fredspris, och Dr Gesine Haschemian. De fick båda 3 200 DM i böter.

Dr Haschemian säger att domen även riktar sig mot organisationen Läkare mot kärnvapen, som har fått Nobels fredspris, eftersom hon är medlem där.

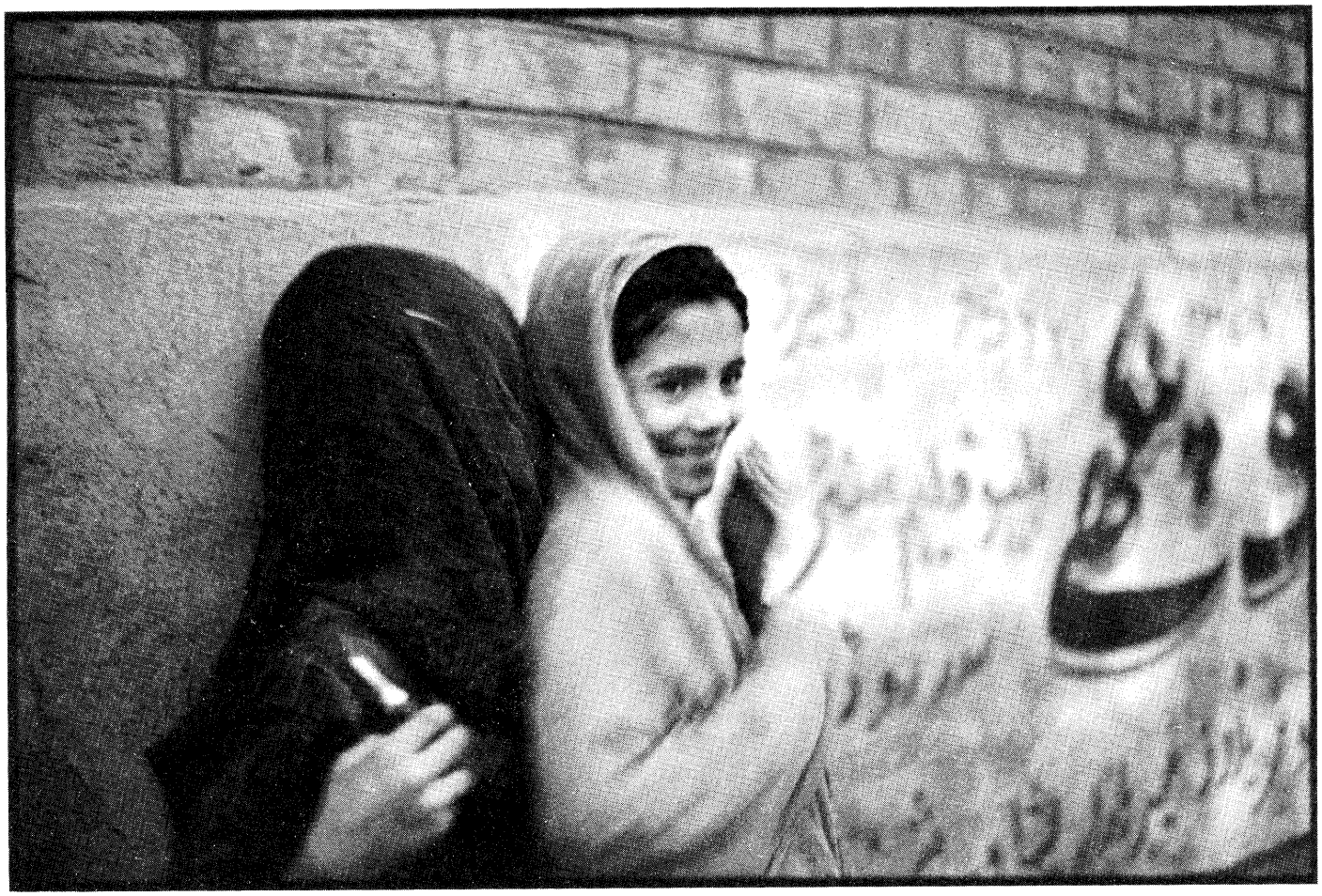

Foto: Håkan Carlbrand

Alla vill vi ha fred på jorden

Det verkar vara ett självklart påstående som alla kan ställa sig bakom.

Men är det så säkert, och vilka är "vi"?

Det bollas ofta med ord. Onyanserat, fördomsfullt, naivt och okunnigt.

För de allra flesta betyder ordet fred att det råder frid på jorden, där alla har lika värde och full respekt för varandra.

Tanken svindlar – så har det inte varit sedan människans barndom.

Kan det någonsin bli så igen?

Det finns många som påstår att tanken är naiv. Utifrån olika intressen och synsätt.

För en del kan fred betyda arbetsfred, då ordning och reda råder på arbetsplatserna, där alla vet sin plats och där ingen ifrågasätter eller bråkar.

"Fred" kan också råda där människor hålls på plats med lagar, polis och militär.

Det finns de som hävdar att ickevåld är en förutsättning för fred. De säger att våld föder våld, och att den onda cirkeln aldrig går att bryta. Är våldets frö väl sått, kommer det att gro och spira, nya frön kommer att spridas för vinden, slå rot och föröka sig.

Därför propagerar de för ickevåld, men vad menar de då med våld?

Övergrepp, ett orättmätigt maktövertag, där vissa tar sig rätten att plundra, förtrycka, indoktrinera och upprätta en samhällsordning som bygger på hierarkin – vi häruppe och dom därnere. En herrefolksmentalitet som reducerar flertalet av mänskligheten till att tjäna dom däruppe – det är våld.

Det finns de som kallar medlemmar i ANC (African National Congress) för terrorister.

Från 1912 använde sig ANC av "fredliga" medel för att komma till tals med makthavarna. För att försöka få dem att förstå, och beveka deras "mänskliga" sinnen.

1948 hade de fått nog. Det var inte längre möjligt att utan motstånd låta sig utsättas för mord, tortyr, förnedring, slaveri, spott och spe.

Vem kan i längden stå ut med det?

Och är det terrorism?

Istället är det ett bevis på att man aldrig i längden kan göra människan till något hon inte är.

Det sägs att våldet trappats upp i Israel och pekas på de unga palestinier som sätter hårt mot hårt med påkar och stenar, medan israeliska krypskyttar roar sig med att skjuta småbarn.

På nyheterna i Sveriges Radio, säger man att en israelisk mor och hennes tre barn mördats av palestinier, medan palestinska barn har dödats.

Det bollas med ord, onyanserat, fördomsfullt. . .

För oss och för alla andra som sitter på tryggt avstånd från fasorna, går det an att moralisera över våld och ickevåld, krig och fred. För de flesta i de utsatta delarna i världen är dessa frågor "den vita mannens lyxdiskussion". Kärlek och broderskap ter sig irrelevant och främmande i deras ögon.

För dem är deras väpnade uppror rättmätigt och en ond nödvändighet, för att kunna skapa sig en framtid överhuvudtaget.

Marie-Louise Carlberg

Tankens kraft är stor

. . .Vi lever i en värld med bomben i sig.

Vapnen har ätit sig in i kulturen som en svulst i magen.

Nog ser det manligt ut med dessa skogar av missiler som sticker upp ur Rysslands vetefält för att brösta av mot skogar av missiler som sticker upp ur Kansas vetefält.

Ideologi och vapenteknik, tanke och missiler, är sammanvävda, säger de kloke.

Okej, då börjar vi där.

I tanken kan vi lyfta järnridån.

I tanken kan vi slita fram strateger och militärer ur sina gömslen, bunta dem och peka finger.

I tanken kan vi slita missilerna ur jorden och återställa fälten till sitt rätta bruk.

Med tankekraft kan vi bygga en annan värld än dödens och skräckens.

Livets, t.ex. Kärlekens.

Där vi delar jordens grödor och alla bidrar med sin möda.

Där vi kan älska, sjunga och arbeta i fred.

Skratta gärna.

Tankens kraft är större än bombernas, om vi verkligen ville använda den.

Om vi verkligen använde den.

Det här är vår boplats bland stjärnorna.

Vi har faktiskt ansvar för den.

Kerstin Stjärne
(ur Nya passningar, Liber Förlag).

KVINNO-
FOLKHÖGSKOLAN
GÖTEBORG

– skolan för kvinnor, med kvinnor

Den 6 februari -89 börjar kursen **KVINNOSTUDIER** som du kan läsa på heltid, deltid eller bara helger.
Hör av dig så skickar vi hela programmet med alla våra långa och korta kurser!
KVINNOFOLKHÖGSKOLAN, Box 7151, 402 33 Göteborg. Besöksadress: Nordostpassagen 1.
Telefon: 031-12 64 20

Friskvård

Tai chi, zonterapi, yoga, personlig utveckling, symbolmåleri. Beställ program.

studieförbundet **vuxenskolan**, **Göteborg, tel. 031-84 13 63**

Notiser

KRIGSLEK

Den största sjömilitära övningen någonsin i Norska havet har genomförts i Nord-Norge under hösten. I övningen, som kallades **Teamwork,** deltog tre hangarfartygsgrupper, 200 fartyg, 500 flygplan (det norska flygvapnet har ett 90-tal plan) och 65 000 män.

I Teamwork har med stor sannolikhet deltagit flera kärnvapenbestyckade fartyg, trots Norges förbud mot kärnvapen.

Teamwork kommenterades även av signaturen Hugin & Munin i Oslo-tidningen **Vårt Land:**

"Under loppet av ett par veckor har tre större fartyg grundstött, två allierade flygplan kränkt Sveriges gräns, brittiska soldater har begått inbrott och trakasserat civilbefolkningen, amerikanska soldater har stoppat civila fordon och olagligt kontrollerat chaufförer och passagerare, och ett amerikansk flygplan var nära att kollidera med ett civilt trafikflygplan.
Är det säkert att det blir så mycket värre om ryssen kommer?"

NORSKT FREDSCENTER

Den 4 november öppnades Kornhaug Fredscenter i Vestre Gausdal. Kornhaug är en kulturhistoriskt intressant byggnad i drakstil, egentligen byggt som sanatorium, med underbart vackert läge.

Kornhaug får statligt ekonomiskt stöd. Målsättningen är att samla och ordna arkivmaterial från norsk fredsrörelse, att vara ett nationellt center för dokumentation och information kring krig/fred/nedrustning/mänskliga rättigheter och att dessutom vara en mötesplats för människor som aktivt arbetar för fred och frihet genom kurser, individuella studier och forskning.

Tyvärr föll Maj Leijons namn bort från hennes artikel om "En nödens bostad" i förra numret. Vi beklagar och kan bara rättfärdiga oss på detta sätt.

Detta nummer av VI MÄNSKOR har kommit till med stöd från bland annat Fredslotteriet.

Chile sa NEJ till Pinochet!

Vad händer nu?

Följ utvecklingen – läs

CHILEBULLETINEN

Om Du prenumererar före årets slut får Du Chilebulletinen nr 3/88 **GRATIS** – med *Stefan de Vylders* intressanta analys av diktaturens 15 år.

Prenumerera!
Bara 50 kr för 4nr/år
Pg 50488-6

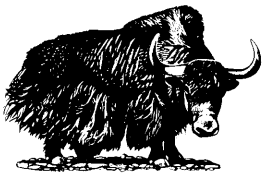

Antikvariatet Jaken

Chalmersgatan 29 · 411 35 Göteborg – 031-16 96 97

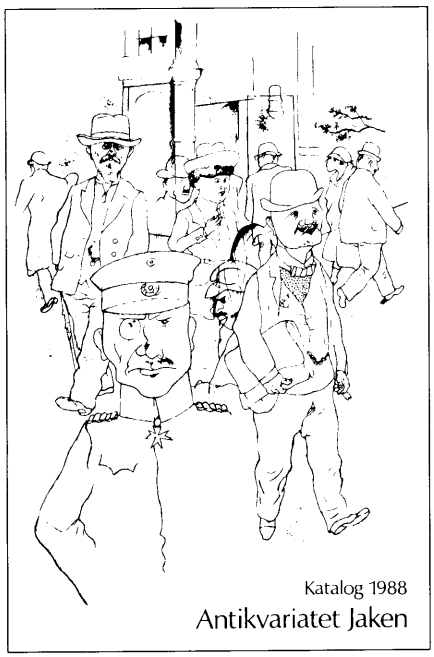

Böckers omloppstid i handeln tenderar att bli allt kortare. Hårda marknadsvillkor leder ibland till att de efter några år makuleras. Varje år växer det emellertid upp en ny generation som borde ha tillgång till denna litteratur.

För att i någon mån motverka denna tendens föreligger nu en ny sammanställning av förlagsnya böcker från Antikvariatet Jaken. Den innehåller liksom tidigare i huvudsak facklitteratur – med tyngdpunkt på samhällsvetenskap och humaniora. Dessutom ingår ett antal skönlitterära titlar. Vår ambition är att – i växande omfattning – lagerhålla väsentlig litteratur som av olika skäl inte längre, eller mera sällan, återfinns i bokhandelns sortiment.

Efter ett första, framgångsrikt, år har vi i den här utökade katalogen kunnat genomföra kraftiga prissänkningar på ett stort antal titlar.

BOKNYTT

Haga Bokcafé

Björn Hettne
EUROPA BORTOM BLOCKPOLITIKEN
Pris 70:–

Björn Hettne
ATT STUDERA INTERNATIONELLA RELATIONER Pris 101:–

HANDLA MILJÖVÄNLIGT Vardagshandbok för en bättre miljö Pris 43:–

Beställes från

Haga Bokcafé
Box 7282
402 35 GÖTEBORG
Tel: 031-13 72 40

RULLGARDINER

Ni döljer våra gräl
och våra salta tårar
och Gudskelov så döljer
ni våra feta magar
och fläskiga lår.
Ni döljer vårt eviga
tevetittande och vårt
skamfilade sexliv.
Och tack för att ni döljer
vår skam över att vi inte
kom iväg till discogympan
ikväll heller.
Ni döljer våra skuldtyngda
föräldraaxlar och våra
värkande ögon
i sömnlösa nätter.
Ja, tack för att ni döljer
våra hemliga liv
så vi ännu en gång orkar svara:
–Jo tack, det är bra.

Eva Thorstensson

PRESS

Ta vara på barnen när de är små
tiden går så fort.

Utveckla dig själv.

De första åren är livsavgörande.

Utan fred har vi ingen framtid.

Barn måste få näringsriktig kost.

Engagera dig i ditt jobb.

Tänk på att barn behöver lugn och ro.

Läs tidningen och håll dig informerad.

Du köper väl kläder som fått bra
testresultat i "Vi Föräldrar".

Det är många som lider
du kanske kan hjälpa?

Innan barnen går till sängs
bör man läsa en saga

Barn slaktas i El Salvador.

Barn behöver kärlek.

Eva Thorstensson

Notiser

TURKIET

En tysk grupp från Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet (IKFF) besökte Turkiet i början av augusti.

I delegationen ingick politiker från Socialdemokratiska partiet och De gröna, fackföreningsrepresentanter, universitetslärare och en representant från det västtyska Demokratiska Kvinnoinitiativet.

De fick tillfälle att träffa representanter från olika organisationer, bland andra Läkare mot kärnvapen, Ankaras Förening för mänskliga rättigheter och det turkiska socialdemokratiska partiet. De pratade också med kvinnor som är anklagade för brottslig verksamhet och släktingar till och advokater för politiska fångar.

Kvinnorna kom fram till att de mänskliga rättigheterna är grovt åsidosatta i Turkiet, där fångar utsätts för systematisk tortyr och långa fängelsestraff. Demokratiska organisationer, inklusive kvinno-, ungdoms- och fredsorganisationer, är förbjudna.

TYSKLAND

En **Internationell tribunal mot regimen i Turkiet** ägde rum i Köln den 10-11 december 1988. Från Sverige deltog bland andra Hans Göran Franck och Tommy Franzén. **Hjördis Levin** representerade SKV vid tribunalen. Hon återkommer med en rapport i nästa nummer av Vi Mänskor.

AUGUSTA TONNINGS FOND

Nu är det dags igen att söka stipendier från Augusta Tonnings fond!

Stipendier kan sökas av enskilda eller grupper av kvinnor.

Medlemskap i Svenska Kvinnors Vänsterförbund är en förutsättning för att erhålla stipendier.

Sista ansökningsdag: 1 februari 1989.

Fondstyrelsen meddelar sitt beslut 8 mars, Internationella Kvinnodagen.

Ansökan kan skickas till
Fondsstyrelsen
Augusta Tonnings Vilohemsfond
Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Barnängsgatan 23
116 41 STOCKHOLM

LÄSTIPS

Nu är det jul igen – och för mig är julen lika med läsning. Någon bok brukar jag alltid få i julklapp, men för säkerhets skuld har jag också lånat hem en bibba från biblioteket.

När huset är skinande rent och pyntat, den goda julmaten har avnjutits och alla julklappar har delats ut – då är det skönt att krypa upp i en bekväm fåtölj med en god bok.

Här följer några lästips, böcker som jag själv tycker om, som kanske kan passa som julklappar eller för ditt eget läsnöje.

Blåbärsexpeditionen av Anne-Marie Åkesson och Madeleine Pyk kommer ut lagom till jul. Det är en charmerande barndomsskildring från 1930- och 40-tal, en tid som verkar mycket avlägsen. Systrarna växer upp i en borgerlig idyll där man drar på utflykt i vita brodyrklänningar, medförande finporslin, linneservetter och två hembiträden. Stockholm är fortfarande en spännande lekplats, där barnen färdas fritt på äventyr. Visst finns det moln på himlen, men mest är det idylliska minnen från en trygg uppväxtmiljö. Det är en vacker bok, med fina illustrationer, och den tar slut alltför fort.

Borgerlig uppväxtmiljö skildrar också Mia Berner i sina självbiografiska romaner **Galjonsfigurer** och **Makrillgarn,** men här är vi långt från idyllen. Mia Berner skildrar borgerskapet i Stavanger, och främst sina egna föräldrar, med kritisk distans. Speciellt är porträttet av den egoistiska och ofta elaka modern inträngande. Men Mia är stark och går sina egna vägar. På slutet har hon blivit 19, och hennes pojkvän arresteras av tyskarna. Året är 1942. Jag väntar spänt på fortsättningen.

Den estniska författaren Viivi Luiks barndomsskildring **Den sjunde fredsvåren** ligger ljusår från den ombonade skandinaviska borgerligheten. Livet är hårt i byn, där många har deporterats till Sibirien och partisaner fortfarande gömmer sig i skogen. Boken är en poetisk kärlekförklaring till det estniska landskapet och till livet i den lilla byn, där nästan bara kvinnor lever kvar. Den lilla flickan växer upp i ett fattigt hem där man måste arbeta hårt för att överleva – men det är ett tryggt och kärleksfullt hem i en tid full av omvälvningar.

Torey Haydens bok **Solrosskogen** bygger på verkliga händelser. En amerikansk arbetarfamilj flyttar ofta, i missriktade försök att hjälpa mamman, som är psykiskt skadad sen kriget. Född i Ungern, men blond och "arisk", användes hon som avelsdjur av tyskarna, och parades med olika elitsoldater. Barnet hon föder tas ifrån henne, och resten av livet letar hon maniskt efter sin lilla son som adopterades av någon tysk familj. Hon gifte sig strax efter kriget med en amerikansk soldat, som ser det som sin livsuppgift att skydda henne, när hon tror att alla små, ljushåriga pojkar är hennes försvunne son. Hon inser inte att hennes pojke har blivit vuxen. En spännande och läsvärd bok.

Om atombombens offer handlar **Överlevarna** av Monica Braw, som har bott många år i Japan. Boken är helt dokumentär, och beskriver riktiga levnadshistorier. Allt det fasansfulla som berättas har verkligen hänt. Det är en bok som alla människor bör läsa – för det som hände i Hiroshima får aldrig hända igen.

Flera tyska böcker har under senare tid handlat om de nazistiska bödlarnas barn. I Peter Schneiders bok **Pappa** trodde berättaren länge att hans far stupade under kriget, men som vuxen får han veta att han är son till en krigsförbrytare som lever i Sydamerika och fortfarande är eftersökt. Sonen reser dit för att möta honom, och upptäcker att pappan fortfarande lever i minnena från det förflutna och är övertygad nazist. Sonen får också på nära håll uppleva en av dagens fascistiska diktaturer, när han av tanklöshet bringer en ung flicka i polisens händer.

Anita Goldman lyckas med konststycket att göra Sara, Abrahams hustru, till en levande människa i boken **Den sista kvinnan från Ur.** Hon visar oss det allmänt kvinnliga i Saras liv – en kvinnlighet som inte i grunden har förändrats genom årtusenden. Anita Goldman är också mycket kunnig, och hon har skrivit en övertygande historisk roman.

William Kennedys gripande roman **Järngräs** handlar om människor på samhällets botten i depressionens USA omkring 1930. Det är ett samhälle helt utan skyddsnät, där människor fryser ihjäl på gatorna. Luffaren Francis Phelan är ömsint och klok. En gång hade han hustru och barn, och var en lovande sportsman. Nu lever han ett liv utan framtidshopp bland de utslagna.

Jag vill gärna påminna om Ann-Madeleine Gelottes fina skildring av tuberkulosens Sverige, **Där de vita sångar stå,** som jag tidigare har rekommenderat i Vi Mänskor. En annan bra svensk vardagsbeskrivning ger Margareta Ekarv i **Tio öre vatten,** som handlar om torpare på Uppsalaslätten. Margareta Ekarv är en av våra finaste författare, tycker jag.

Till sist ett par böcker för riktiga bokälskare. Fay Weldon, som jag ibland har tröttnat på, eftersom hon på sätt och vis har fastnat i ett manér, har skrivit ett spännande försvarstal för litteraturen i **Brev till Alice.** Varför ska vi läsa klassiker? Fay Weldon har svaret. Boken handlar till en stor del om Jane Austen och hennes liv i början av 1800-talet och om samhället som omgav henne.

En verkligt rolig bok till sist: **84, Charing Cross Road** av amerikanskan Helene Hanff. Som fattig, ung författare skrev hon 1949 till en engelsk bokhandel för att beställa böcker som inte var tillgänglig i New York. (Hon hade en mycket exklusiv boksmak, måste jag nog säga). Hennes charmerande, uppriktiga brev gick rätt till hjärtat på de anställda i bokhandeln, som efterhand blev hennes nära vänner. Breven charmerar också hennes nutida läsare. En riktig pärla att avnjuta framför julgranen!□

Aase Bang

Mia Berner
Galjonsfigurer
Makrillgarn
Rabén & Sjögren, 1987 och 1988.

Monica Braw
Överlevarna. En roman om verkligheten
1982. Bonniers.

Margareta Ekarv
Tio öre vatten.
Brombergs, 1987

Ann-Madeleine Gelotte
Där de vita sångar stå
Tiden, 1985

Anita Goldman
Den sista kvinnan från Ur.
Roman.
Hammarström och Åberg, 1988

Helene Hanff
84, Charing Cross Road.
Brev till en bokhandel.
Övers. Berit Skogsberg.
Trevi, 1980
Pocketutg (Fontänböcker) 1988.

Torey Hayden
Solrosskogen
Övers. Dorothee Sporrong
Legenda, 1984
Pocketutg. 1986 (Legenda pocket)

William Kennedy
Järngräs. Roman
Övers. Caj Lundgren
Legenda, 1984
Pocket 1985

Viivi Luik
Den sjunde fredsvåren.
Roman
Översatt av Pecter Puide
Fripress, 1988

Peter Schneider
Pappa
Övers. Eva Liljegren
Bonniers, 1988

Fay Weldon
Brev till Alice
inför läsningen av Jane Austen
Övers. Annika Preis
Stenströms, 1984

Anne-Marie Åkesson
Blåbärsexpeditionen
Illustrationer av Madeleine Pyk
1988

KAMPEN FÖR EN KÄRNVAPENFRI VÄRLD

Palau är en ögrupp i Stilla Havet som står under USA:s förvaltning (Trusteeship). Här bor 15 000 människor, utspridda över 300 öar. 1979 antog Palau som första land i världen en författning där det står att Palau är och ska förbli kärnvapenfritt.

Efter påtryckningar från en stark fredsrörelse, har även Nya Zealands regering förklarat sitt land kärnvapenfritt.

Island har förbjudit kärnvapen på sitt territorium, och utgår ifrån att detta respekteras av NATO.

I Sverige är vi många som kräver att Norden ska bli kärnvapenfri zon.

Rätten att införa kärnvapenfria zoner är inskriven både i Ickespridningsavtalet 1968 och i slutdokumentet från FN:s första nedrustningssession 1979. Där står bland annat:

> "Kärnvapenfria zoner som etableras på basis av frivilliga avtal mellan länder i en viss region, utgör en viktig nedrustningsåtgärd. Upprättandet av sådana zoner i olika världsdelar bör uppmuntras, med det yttersta målet att åstadkomma en värld helt fri från kärnvapen".

DET BÖRJADE FÖR LÄNGE SEDAN

Motståndarna till kärnvapenfria zoner påstår att tanken är helt utopisk. Men i sin argumentering bortser de, medvetet eller omedvetet, från det faktum att det sedan en lång tid tillbaka finns en rad väl fungerande avtal, giltiga enligt internationell lag, som ger kärnvapenfri status till vissa regioner på jorden – och utanför.

Till en början finns det tre internationella avtal för att förhindra militärt missbruk av områden som står utanför nationell överhöghet.

Antarktis: Ett avtal undertecknades 1 december 1959, med giltighet från 23 juni 1961, som föreskriver att Antarktis bara ska kunna användas för fredliga ändamål. Alla sorters militära aktiviteter är förbjudna. Man nämner speciellt kärnladdningar och lagring av radioaktivt avfall.

Yttre rymden, månen och andra himlakroppar: Avtalet undertecknades 27 januari 1967 och är giltigt från 10 oktober 1967. Det förpliktar undertecknarna att

> "inte placera i omloppsbana runt jorden något föremål som bär kärnvapen eller andra massförstörelsevapen, inte installera sådana vapen på himlakroppar eller stationera dem i yttre rymden".

Havsbotten: Avtalet som framlades 11 februari 1971 och trädde i kraft 18 maj 1972, förpliktar undertecknarna att

> "inte utplacera kärnvapen eller andra typer av massförstörelsevapen, inte heller byggnadskonstruktioner, installationer för sjösättning eller andra anordningar konstruerade för att lagra, testa eller använda sådana vapen" på eller under havsbotten i haven utanför länders 12-milsgränser.

Men detta är inte de enda avtal som är bindande enligt internationell lag. Det finns en mängd gällande avtal som täcker väldiga, befolkade områden.

AVTAL OM FÖRBUD AV KÄRNVAPEN I LATIN-AMERIKA (TLATELOLCO-AVTALET)

Avtalet undertecknades i Tlatelolco, en förort till Mexico City, 14 februari 1967 efter initiativ av Mexico och var tänkt som ett första steg för att genomföra idén om kärnvapenfria zoner i det internationella samarbetet. För närvarande har 25 latin-amerikanska stater del i avtalet, som är ratifierat (stadfäst) av 23 av dem.

Dessa lovar att inte använda kärnkraft för annat än fredliga ändamål, att förbjuda produktion, inköp, användning och testning av kärnvapen och att avstå från att förvärva, lagra och utveckla kärnvapen i det egna landet eller i andra länder.

De fem permanenta staterna i Säkerhetsrådet (USA, Sovjet, Storbritannien, Frankrike och Kina) har lovat att respektera den kärnvapenfria zonen i Latin-Amerika och inte använda eller hota att använda kärnvapen i zonen.

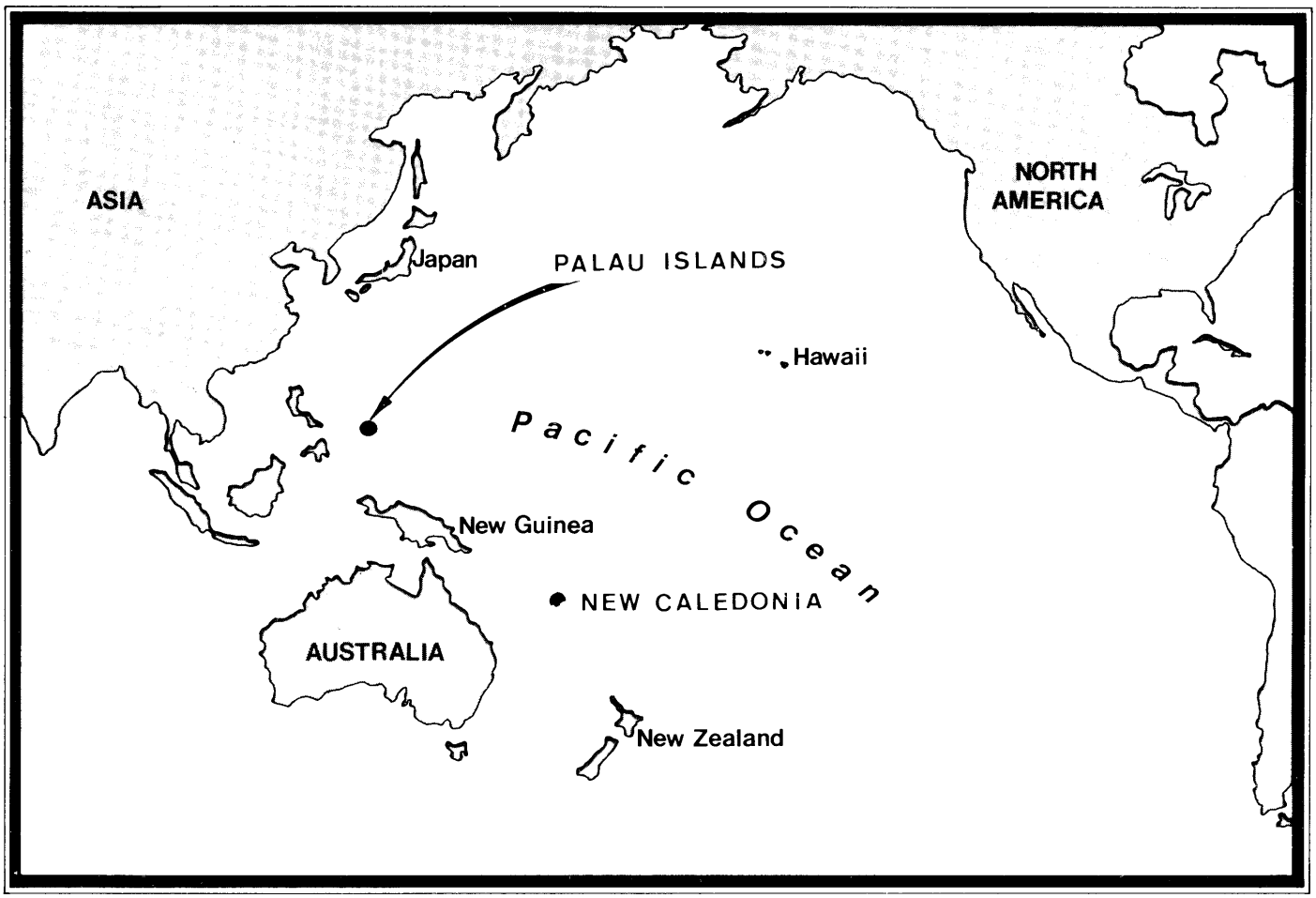

AVTAL OM VAPENFRI ZON I SÖDRA STILLA HAVET (RAROTONGA-AVTALET)

Andra gången självständiga stater bildade en kärnvapenfri zon, var när medlemmarna av **South Pacific Forum** undertecknade ett avtal på Rarotonga (Cook-öarna) 6 augusti 1985. Avtalet förbjuder undertecknarna att inneha, producera, utveckla, använda och testa kärnvapen.

Avtalet trädde i kraft 11 december 1986, efter att ha ratifierats av åtta länder (Cook-öarna, Fiji, Kiribati, New Zealand, Niue, Västra Samoa, Tuvalu och Australien). Senare har det även ratifierats av Nauru och Salomonöarna.

South Pacific-avtalet omfattar ett område som till större delen täcks av hav. Det sträcker sig från ekvatorn till Antarktis, från Australien till Påsköarna.

Sovjet har undertecknat och ratifierat protokoll som förpliktar till att aldrig använda eller hota att använda kärnvapen mot länderna i Södra Stilla Havet och heller inte testa kärnvapen i området.

Kina har undertecknat protokollen och garanterar alltså anslutning till avtalet. Däremot har USA, Storbritannien och Frankrike vägrat att respektera Stillahavs-staternas kärnvapenfria status.

FÖRSLAG OM KÄRNVAPENFRIA ZONER I EUROPA

Central-Europa

1955 framlade den brittiske utrikesministern Anthony Eden ett förslag om en demilitariserad zon i Central-Europa.

1957 föreslog Polens utrikesminister, Rapacki, att man skulle etablera en kärnvapenfri zon, som skulle innefatta Polen, Tjeckoslovakien, Öst- och Väst-Tyskland.

1982 föreslog Sverige en 150 km bred korridor längs gränsen mellan Warszawa- och NATO-paktsländerna. Förslaget hade utarbetats av Palme-kommissionen. Förslaget togs upp av DDR:s socialistiska enhetsparti och de väst-tyska socialdemokraterna, som 1986 utarbetade "Princip för en kärnvapenfri zon i Central-Europa". Tjeckoslovakien har anslutit sig till detta initiativ. 1987 förklarade Sovjet att man skulle respektera en sådan zon, om andra kärnvapenmakter också gjorde det. Hittills har den väst-tyska regeringen vägrat att göra det.

Nord-Europa

1963 föreslog Urho Kekkonen att Norden borde förklaras som kärnvapenfri zon. Sverige uttryckte sitt intresse för att det skulle upprättas en sådan zon. NATO-länderna Danmark och Norge hade redan förbjudit utplacering av kärnvapen på sina territorier i fredstid.

Sommaren 1986 möttes stats- och utrikesministrarna i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige för att tillsätta en arbetsgrupp som skulle utreda praktiska frågor kring en kärnvapenfri zon i Nord-Europa. En internordisk parlamentarikergrupp diskuterar frågan sedan 1985, och när den möttes i februari i år, meddelade den att förutsättningarna för en kärnvapenfri zon i Norden har förbättrats avsevärt i och med det så kallade INF-avtalet (som innebär nedmontering av medeldistansrobotar i Europa).

Idén om en kärnvapenfri zon i Norden fick stöd av Gorbatjov i det tal han höll i Murmansk i oktober 1987. Han sade bland annat:

- en kärnvapenfri zon i Norden ska också gälle sovjetiskt territorium. Sovjet är villigt att avlägsna alla robotbestyckade u-båtar

från Östersjön. Det rör sig om sex u-båtar med 18 robotar.
- Sovjet har redan nedmonterat sina avskjutningsramper för medeldistansrobotar på Kola-halvön och en stor del av avskjutningsramperna för både medeldistansrobotar och taktiska kärnvapen i Leningradområdet och i de baltiska staterna.
- Gorbatjov önskar rådslag mellan Warszawapakten och NATO angående minskning och begränsning av militära operationer med sjö- och flygstyrkor i Östersjön och Nordsjön, Norska havet och havet kring Grönland, och vill även utöka förtroendeskapande åtgärder i dessa områden.

Gorbatjov sa vidare att Sovjet är villigt att diskutera även andra förslag, men avgörande är att vi får töväder och inte ett klimat karakteriserat av misstänksamhet och fördomar.

Balkan

1981 föreslog Bulgariens regering sina grannländer att befria Balkan från kärnvapen. Tanken väcker nu allt större intresse. I februari 1988 möttes, för första gången sedan andra världskriget, utrikesministrarna från alla sex Balkan-staterna. De diskuterade bland annat en zon fri från kärnvapen och kemiska vapen. Konkreta frågor ska diskuteras på kommande möten.

Övriga initiativ

Andra förslag om kärnvapenfria områden i Europa inkluderar Medelhavet och den iberiska halvön. Bland de senaste initiativen är Jaruzelski-planen, som förslår en gradvis utunning av kärnvapen och konventionella vapen i Central-Europa, samt Tjeckoslovakiens förslag att bilda en zon av förtroende, samarbete och goda grannskapsrelationer längs gränsen mellan Warszawapakten och NATO.

PROJEKT I ANDRA DELAR AV VÄRLDEN

Afrika

Vid en toppkonferens 1964 antog afrikanska statsöverhuvuden en "Förklaring om ett kärnvapenfritt Afrika", som vädjar till alla stater att respektera den afrikanska kontinenten och intilliggande områden som en kärnvapenfri zon.

Ett år senare, 1965, antog FN:s Generalförsamling en resolution med 105 röster för (ingen emot, Frankrike och Portugal lade ner sina röster), som uppmanade kärnvapenstaterna att garantera Afrika som kärnvapenfri zon. I en resolution 1974 och varje år sedan dess, har Generalförsamlingen upprepat sin uppmaning.

Hittills har det dock inte varit några direkta förhandlingar och inga specifika avtal, i huvudsak därför att Syd-Afrika vägrar att avstå från sina planer om att anskaffa kärnvapen.

Mellan-Östern

Flera av länderna i Mellan-Östern har krävt en minskning av produktion, anskaffning och innehav av kärnvapen. Redan 1974 lade Egypten och Iran fram ett sådant förslag i FN. Den 9 december samma år antog Generalförsamlingen en motsvarande resolution. Israel lade ned sin röst. Förslaget har upprepats under alla följande sessioner i generalförsamlingen.

Syd-Asien

Från 1974 har Pakistan tagit en rad initiativ på diplomatisk nivå för att upprätta en kärnvapenfri zon i Syd-Asien (den indiska sub-kontinenten). En resolution som berörde frågan blev första gången framlagd för FN:s 29 session, och har senare upptagits under alla följande sessioner. Målet är att förbjuda alla kärnkraftsexplosioner i området och att enas om att hindra spridningen av kärnvapen.

Resolutioner som föreslogs av Indien 1974 och 1975 och som antogs av Generalförsamlingen, visar att FN stödjer alla förslag som har som målsättning att upprätta kärnvapenfria zoner i området.

Sydöst-Asien

Utrikesministrarna i Brunei, Indonesien, Malaysia, Filipinerna, Singapore och Thailand ställde sig 1986 positiva till att göra regionen kärnvapenfri. De uttalade att de genom ASEAN, Förbundet för sydöst-asiatiska stater, har för avsikt att lägga fram utkast till ett sådant avtal så snart som möjligt. De underströk att avtalen som slutits i Södra Stillahavet har uppmuntrat ASEAN:s försök att skapa en kärnvapenfri zon.

Därmed utvidgade ASEAN-länderna sitt förslag från 1984, om en zon för fred, frihet och neutralitet i Sydöst-Asien.

Indiska oceanen

Att minska hotet om ett kärnvapenkrig är också målsättningen för planen att göra Indiska oceanen till ett Fredens Hav. Idén kom upp på ett möte med de alliansfria staterna i Lusaka 1970. Generalförsamlingen anslöt sig till tanken, och antog följande år ett uttalande om att

"Indiska oceanen. . . med tillhörande luftrum och havsbotten för all framtid skall förklaras som en fredszon".

1972 tillsatte FN en arbetsgrupp som skulle förbereda en konferens, med målsättningen att alla utländska militärbaser i området skall avlägsnas och alla kärnvapen och andra massförstörelsevapen dras tillbaka.

Hittills har inte konferensen ägt rum, på grund av USAs negativa hållning, men Generalförsamlingen har nu beslutat att den ska genomföras senast 1990.

Syd-Atlanten

1986 stod en punkt som kallades "En freds- och samarbetszon i den syd-atlantiska regionen" på dagordningen i Generalförsamlingen, på initiativ av Brasilien. En resolution som föreslogs av en grupp latin-amerikanska och afrikanska stater och som antogs av Generalförsamlingen, uppmanar alla stater utanför området att minska sin militär närvaro i området för att till sist avlägsna sig helt och hållet. Dessutom uppmanas alla stater att inte införa kärnvapen i zonen. Kärnvapenmakterna Sovjet, Kina och Storbritannien röstade för förslaget, medan USA och Frankrike lade ned sina röster.

Koreanska halvön

Nord-Koreas förslag att göra den koreanska halvön till en kärnvapenfri fredszon, lades fram 23 juni 1986. Samtidigt inbjöds USA och Syd-Korea till att deltaga i förhandlingar om detta, men de har hittills inte besvarat initiativet. Trots Sovjets löfte om att dra tillbaka sina medel- och kortdistansrobotar från sitt asiatiska territorium, är inte USA villigt att låta Syd-Korea bli en kärnvapenfri utpost mot Sovjet.

* * *

Vi började denna översikt med att berätta om Palau. Tyvärr är inte framtidsutsikterna så lysande för detta lilla land. USA, som förvaltar området efter mandat från FN, vägrar att godkänna landets kärnvapenfria författning. USA vill nämligen upprätta marinbaser på öarna, och har hittills tvingat Palau att genomföra tio folkomröstningar för att ändra författningen. Tio gånger har invånarna röstat mot USAs önskemål, men hur länge till kan de stå emot påtryckningarna?□

Källa: Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV)
Översättning: Aase Bang

ETT HUS I MIG SJÄLV

En Sörgårdsidyll tatuerad i
min hud, smattrande lövkronor
och vibrerande dofter som
möter i en tid utan gräns.
En sval källa när luften står stilla.
En gammal man på vedbacken som talar
lugnande ord när datorerna har brunnit ut. . .
En vithårig gumma i en grå liten stuga
under spöklika granar att minnas
när herrarna krigar och våldtar. . .
Ett barns mjuka armar runt min hals
när Mr. X bryter sig in i databanken.
Ett hus i mig själv ett fladdrande ljus
i en värld som kör för fort. . .

Eva Thorstensson

URSÄKTA MINA HERRAR

Ursäkta mina herrar
men tungan är för tjock
av förstummad kvinnokraft.

Genomskinlig som glas
i den "viktiga" dialogen
–en spegel av mäns liv
i en mansvärld

–Säg att vi är jämställda
och jag skrattar glatt
med tungan tjock i munnen.

Eva Thorstensson

SOVJETRESOR

FIRMA SOVJETRESOR ÄR EN FRISTÅENDE, MED FÖRBUNDET SVERIGE–SOVJETUNIONEN SAMARBETANDE RESEBYRÅ

FIRA NYÅR I SOVJET!

Till Moskva	29 december – 3 januari	med flyg
Till Moskva	29 december – 5 januari	med flyg
Till Leninggrad	28 december – 3 januari	med båt och buss

NYHET! Nyårsresa till Sibirien 26 december – 3 januari med flyg

Begär prospekt hos
SOVJETRESOR AB
Katarinavägen 20
116 45 STOCKHOLM
Telefon 08/44 06 00

RESAN

An Turas • 道 • The Journey
Te Imiroa • La Voie • Путешествие
Reisen • La Travesía • Tikli
Der Weg • Riendzo • La Vojaĝo

I mer än fjorton timmar satt jag tillsammans med ett 30-tal andra på en biograf i Karlstad och följde i andlös spänning filmaren **Peter Watkins** på hans resa jorden runt.

Resan handlar bland annat om produktion av kärnvapen, om massmedias roll som nyhetsförmedlare, om rustningskostnaderna, om hur dessa miljarder dollar kunde användas till att i stället göra tillvaron drägligare för människorna på jorden.

Men främst handlar **Resan** om möten med människor. Peter Watkins träffar familjer i Norge, Skottland, Väst-Tyskland, USA, Sovjet, Frankrike, Mexico, Tahiti, Mocambique, Australien och Japan. Som utgångspunkt för samtalen har han några fotografier från Hiroshima, och medan han lyssnar i lugn och ro låter han människorna komma till tals med sina tankar om krig och fred, sina erfarenheter, sina hopp.

Det handlar om motstånd och civilkurage – men också om myndigheters och massmedias svek. Man imponeras av "vanliga" människors kloka tankar och fina formuleringar, när de bara får komma till tals. Inte minst barnens tankar gör ett starkt intryck.

Resan recenserades i Vi Mänskor 4/5 1987. Den har kommit till tack vare bidrag från tusentals människor jorden runt. Samordnare har varit Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen.

Filmen kan beställas genom bl a Folkets Bio, Box 2069, 103 12 Stockholm. Tel. 08-24 25 27.

Med varje filmkopia som distribueras följer en utställning om tillverkningen av kärnvapen i USA, och även "Boken om Resan" ingår i filmpaketet. En bok per biljett. Här återfinner du hela texten till filmen, och det är en utmärkt uppslagsbok.

För små visningar och studiecirklar finns dessutom videokopior av filmen. Dessa beställes från FilmCentrum eller från Föreningsfilm, Box 3167, 103 63 Stockholm. Tel. 08-785 02 60.

***Resan** kan också beställas genom Svenska Freds, Brännkyrkogatan 76, 117 23 Stockholm. Tel. 08-668 02 00.*

Aase Bang

Kvinnor – se hit!

Ulf Ling-Vannerus heter en regementschef i Karlstad som i TV uttalade sig om att svenska kvinnor är beredda att offra sina söner och män för att Sverige ska få ett bra försvar.

Detta fick Mona Nygren i Göteborg att ilskna till. Hon skickade detta kort till regementschefen med en hälsning att hon definitivt inte är beredd att offra varken man eller son till det svenska försvaret.

Vi kan tänka oss att det finns fler hustrur och mödrar som tänker som Mona.

Skicka vykort till karlen så att han tänker sig för en annan gång innan han påstår sådana saker i TV.

Adressen är: Regementschef Ulf Ling-Vannerus, I2, Karlstad.

Vill du skicka ett likadant kort, kan det beställas från SKV i Göteborg, Linnégatan 21, 413 04 Göteborg. Tel: 031-14 40 28.

PS. Kortet kan naturligtvis också skickas till vilken man som helst.

Maria Baez är från södra Chile. Hennes vardag är slitsam och fattig. Hon vet att fattigdomen inte är "av Gud given", utan bygger på orättvisa och förtryck.

Ett av Marias sätt att stå ut med sin vardag, och samtidigt mana till kamp mot denna tillvaro, är att skriva dikter.

I förra numret av VI MÄNSKOR publicerade vi en av hennes dikter. Här intill beskriver hon sin egen, och många andra chilenska kvinnors vardag. Kanske även den vardag som våra mormödrar en gång hade.

MITT LIV UNDER EN DAG

Mitt liv under en dag
eller en dag av mitt liv,
vilket ni vill
men inte bara mitt liv
utan många Marias liv
som lever sitt liv med det kors
som Guds son sa
att de skulle bära och sedan följa honom
det vill säga "den som vill rädda sin själ
ska bära sitt kors och följa mig".

Jag vill berätta om mitt liv under en dag
och som jag sa inte bara mitt.
Mycket tidigt stiger jag upp
och börjar mitt arbete.
Barnen gör sig i ordning för att gå till skolan –
medan min lilla gråter efter välling
ger sig mina små iväg i roddbåt.
På andra sidan ön
väntar skolan på dem,
men min själ tänker alltid
att mina barn kommer oskadda fram.

Mitt i allt det här har min man gett sig ut på fiske
redan klockan sex på morgonen
i sin båt med sina krokar och beten,
tio till tolv kilometer ute på havet är han
och jag fortsätter mitt denna dag.

Medan jag äter frukost
lockar jag min dotter till skratt,
sedan städar jag, hämtar vatten, hugger ved,
matar mina höns och min gris,
husdjur som sedan ska ge oss kött och ägg.

Men denna dag slutar inte här,
för jag börjar göra lunch
skalar potatisen,
ja, förbereder allt som hör till.
Under tiden leker min flicka med
en trasdocka.
Hon leker att hon är mamma.
Och jag rör mig hit och dit
i mina sysslor.

Lyssnar på radion, plötsligt en nyhet
som får mig att gapa, sucka
jo, en olycka någonstans
och jag vet inte hur många som dog.
Jag säger så, för jag lyssnade inte ordentligt
Radion fortsätter och meddelar
att det är demostrationer i Santiago
och polisen sprutar vatten och tårgas
och många arresteras
men jag fortsätter med mitt,
för hur mycket jag än tänker
har jag ingen lösning.

Sedan barnen har kommit från skolan,
sedan de har ätit sin mat,
går vi för att arbeta i trädgårdslandet.
Kvällen kommer när solen försvinner i väster
Sedan vi hämtat ved och vatten är det dags att vila,
vila för mina barn
men jag fortsätter mitt arbete.

Efter kvällsmaten går de till säng
jag tar fram min stickning
och medan jag lyssnar på radion
stickar jag varv på varv.
Framåt tio, elva på kvällen
kommer min man från fisket
Först då kan jag vila.

Maria Baez
översättning Lisbeth Schulz

KVINNOR RUNT ÖSTERSJÖN – FREDENS HAV

Helgen 30 september till 2 oktober arrangerade SKV för tredje året ett internationellt seminarium. Årets tema var: Kvinnor runt Östersjön – Fredens hav. Inbjudna var kvinnor från länder runt Östersjön, från svenska kvinnoorganisationer och egna medlemmar. Redan på fredagskvällen samlades de flesta deltagarna och sammanlagt under helgen deltog ett 60-tal kvinnor. Kvinnor för Fred, Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, Svenska Fredskommittén och Samarbete för Fred deltog med representanter.

Skeppsholmens folkhögskola visade sig vara en bra plats för seminarier och vandrarhemmet låg nära.

Stockholm visade sig från sin bästa sida med milda höstvindar och solsken hela helgen. Det var en upplevelse att bo mitt i storstaden och ändå så avskilt att både harar och fasaner vågade sig fram!

Efter presentation på fredagskvällen underhöll Eva Lagerheim och Bengt Höglund med sång och musik. Eva tillverkar och spelar på lersälar i olika storlekar vilket låter underbart vackert.

Lördagen inleddes med att **Birgitta Odén,** professor i historia, gav en historisk överblick av utvecklingen i länderna runt Östersjön. Se separat artikel.

Efter hennes föredrag följde en intressant diskussion om bl a miljöpolitik i EG-länderna och i de socialistiska länderna, om de folkliga kontakter, aktioner och handel som genom tiderna förekommit över havet.

Christer Blomberg, Skeppsholmens folkhögskola, berättade om skolans olika kurser där tyngdpunkten läggs på ekologi och miljöfrågor, nordiska och internationella frågor, folklig kultur. Skolan är också sjöfolkets egen folkhögskola. Målsättningen är att kunskap ska leda till insikt och handling och fältstudier är viktiga. Ekologikursen har gjort en undersökning av hälsotillståndet i Östersjön. Elever och personal deltar i demonstrationer och debatter om miljö- och fredsfrågor, som t ex i Fredseskadern som förra hösten protesterade mot det amerikanska flottbesöket.

Ruth Boman rapporterade från Fredsresans avslutning i FN. Hon deltog tillsammans med 30 svenskor under tre dagar då Fredsresans deltagare rapporterade vilka svar som världens regeringar givit på de fem frågor man ställt.

Hiltrud Becher, DDR:s ambassad, kom med hälsningar från Demokratiska kvinnoförbundet som har 1.5 miljoner medlemmar i DDR. Hiltrud berättade bl a att en viktig fråga som kvinnoförbundet arbetar med är att få till stånd en korridor fri från kärnvapen och kemiska vapen. En avrustad raketbas har gjorts om till semesterhem för fackföreningar. När det gäller miljön så har DDR som mål att minska utsläppen med 50% till år 1995. Bl a skall fartygen få bättre avloppsrening och Rostock får ett biologiskt institut.

Gudrun Hilt, Norsk kvinneforbund, kom med hälsningar från våra systrar i Norge. De arbetar för folkresning mot krig och för utträde ur NATO. Vid senaste NATO-övningen utanför Tromsø förliste tre krigsskepp vilket inte fått publicitet i massmedia. Norsk kvinneforbund har hos Norges Fredsråd fått beslut på att alla pedagogiska skolor i Norge ska få material om vålds- och krigsleksaker. Gudrun skulle även besöka Barnmiljörådet i Stockholm för att berätta om kampanjen mot krigsleksaker. Och så fick vi veta att Greenpeace öppnat kontor i Oslo.

Från Polen deltog **Stanislava Popiela,** parlamentsledamot och ordförande i den lokala kvinnokommittén. Stanislava kommer från en liten by i södra Polen där hon tillsammans med familjen har ett litet jordbruk. **Bozena Zwolinska,** journalist på Magazyn Rodzinny berättade om freds- och miljöarbete i Polen.
Medvetandet om miljöförstöringen har ökat, numera används begrepp som "ekologisk bomb" och "ekologisk katastrof". Miljökämpar kallas inte längre för virrhjärnor. Det har tagit många år att komma fram till att miljön är viktig, att vi inte kan exploatera naturens resurser för att få allt högre välfärd.

Folkopinionen har påverkat så att miljöfrågor kommit med i partiprogram och sociala organisationer, vilket visar sig i konkreta projekt.

Enligt planerna från ministeriet för miljöskydd ska stränderna i Östersjöns badorter vara renade inom 3 år. Trots Polens stora utlandsskulder har 100 nya avloppsreningsverk byggts senaste året.

Polen är en av de nationer som undertecknat konventionerna om miljöskydd som signerades i Gdansk och Helsingfors. Landets läge, på gränsen mellan öst och väst, de två största militära systemen, gör att medvetenheten om hotet från vapenupprustningen finns hela ti-

Bozena Zwolinska, Polen, Dine Sorbon, (ny medlem i SKV), Valerie Doyle, KDV, Berlin och Stanislava Popiela från Polen, utanför Skeppsholmens folkhögskola.

Från Sovjets ambassad kom en ung flicka. Hon hade bråttom, kom bara för att berätta att Gorbatjov blivit president. Evy Andrén hann ändå med att ge en gåva från SKV.

Erni Friholt presenterar professor Birgitta Odén.

den. Bozena redogjorde för en nyligen antagen plan, kallad Jaruzelskiplanen, vilken bl a tar upp åtgärder för effektiv kontroll och nedrustning av både konventionella- och kärnvapen.

Polen vill utveckla ett mångsidigt samarbete med alla länder i Europa för att få stabilitet, fredlig utveckling och gynnsam socio-ekonomisk utveckling för våra länder. Stanislava och Bozena uttryckte förhoppningar om att kontakterna över Östersjön hålls levande och inbjöd till ett seminarium i Polen nästa år.

Valerie Doyle, KDV – Kvinnornas Demokratiska Världsförbund – Berlin, deltog i seminariet. Hon kom direkt från Sofia i Bulgarien tillsammans med Zaida Hagman och Valborg Hansson Seger där de deltagit i en fredsskola. Valerie berättade hur kvinnor från hela världen diskuterat bl a:

Hur tänker sig kvinnor framtiden?

Begrepp som allmän säkerhet, Palmekommissionen, Brundtlandrapporten, Brandrapporten och Gorbatjovs murmansktal.

När man bedriver freds- eller miljöarbete kan man arbeta efter tre nivåer:

1. Skapa medvetande, se problem, skapa visioner.
2. Göra aktioner lokalt, regionalt, internationellt.
3. Gå in på beslutfattarnivå.

Vid förändringsarbete möts man av motstånd. Först förlöjligas man, sen möts man av tungt motstånd, därefter kan man få höra: Javisst – det är ju självklart.

Agneta Widegren-Blomberg, lärare på Skeppsholmens folkhögskola, berättade om olika folkhögskolors fredsengagemang.

–Det är viktigt att vi som är med i olika fredsorganisationer tar emot nya intresserade, att vi är beredda att slussa in elever som arbetar med fredsfrågor i våra organisationer.

Agneta berättade också om "Sailing for peace" som i somras genomfördes för första gången. Seglingen började i Leningrad och avslutades i Mariehamn.

Även nästa år planeras fredsseglingar över Östersjön och Agneta hoppades att det är en ny epok som inletts.

På lördagskvällen hade vi en fest och vi fick lyssna till sånger på olika språk som isländska, polska, irländska bl a. SKV:s egen sångfågel, Eva Danielsson, ledde allsång och fick oss till och med att sjunga i stämmor!

Eva deklamerade också Moa Martinssons dikt "Väverskor". Allt medan fullmånen, som en stor gul boll, sakta steg upp över Nordiska Museet och stjärnorna tändes över Stockholm.

På söndagen kom **Lars Broman,** forskningschef för solenergiutveckling, och föreläste om solenergi. För ca tio år sedan påbörjades en del projekt som misslyckades men i dag har utvecklingen kommit så långt att solenergi går utmärkt bra att använda som värmekälla. Det är nu möjligt att lagra värme i stora bergrum för hela stadsdelar.

I Sverige finns tre stora energiprojekt, i Kungälv, Lyckebo och Nykvarn. Fortfarande är el billigare genom att den subventioneras.

Under seminariet diskuterades också solspisar som kan användas i länder med brist på bränsle. Lars berättade på ett intressant sätt som gjorde det lätt att förstå tekniken och att solenergi är ett bra alternativ som värmekälla även här i Norden.

Under seminariedagarna kom flera gånger önskan om fortsatt kontakt med kvinnor runt Östersjön, även med de länder som inte deltog den här gången.

Kirsten Persson berättade om Östersjöveckan, en årlig kvinnokonferens som efter 18 år upphörde 1977. Ett återupptagande av Östersjöveckan skulle bidra till att stärka de vänskapliga relationerna mellan östersjöländerna.

Nästa sommar kommer en fredsträff att hållas i Murmansk 23-26 juli. Intresserade kan ta sig dit med cykel, buss eller flyg.

Ett öppet brev till regeringarna i länderna runt Östersjön skickades från seminariet.

Så var årets seminarium slut och vi var många kvinnor som åkte från Skeppsholmen stärkta av samvaron med nya och gamla kamrater, ny kunskap och givande diskussioner.□ ***Text: Gunnel Rudin***

Bild: Aase Bang

Stanislava från Polen

Vi är en samling kvinnor som sitter i Stanislava Popielas rum på Skeppsholmens vandrarhem i Stockholm sista kvällen under Östersjöseminariet. Hon är en av de två polskor som kom för att diskutera "Fredens Hav".

På en vit pappersservett på bordet har hon skurit upp en mjuk pepparkaksbit i mindre bitar. På samma sätt är ett äpple och en apelsin delad.

För Stanislava är det självklart att dela det som finns, även om det är EN pepparkaksbit och ETT äpple.

När gjorde vi så sist i Sverige?

Ändå säger hon att det är så mycket lättare nu – att de har så mycket mer än då hon växte upp och det var krig, hårt och fattigt.

Deras ungdomar, säger hon, tar så mycket för givet, de kan inte förstå hur det var förr, och kan inte riktigt dela de äldres åsikter.

Stanislava är fyrtio år. Hon liknar min mamma som hon såg ut för fyrtio år sedan och då hon var lika gammal. Pannan är fri och håret är samlat i en knut i nacken, samma runda starka kropp och händer som man ser har utfört hårt praktiskt arbete.

När Stanislava berättar om Polen, om sitt lantbruk i Zakopane där hon bor tillsammans med sin man och sina barn, där de har fem kor, odlar säd och rovor, har fruktträd, höns och grönsaker, kan man likna det vid Sverige då min mamma var i hennes ålder.

Men vad som skiljer kvinnorna i Sverige från den tiden är att Stanislava sedan sjutton år tillbaks är parlamentsledamot i riksdagen för Agrarpartiet som representerar lantarbetarna och småbönderna – och i sin by är ordförande för åttio kvinnor, som utgör en av Polens 35.000 kvinnogrupper.

Under tiden Stanislava ägnar sig åt politiken, sköter hennes man och barn de sysslor hon brukar göra hemma.

Agrarpartiet har 20 procent av platserna i riksdagen, och av 460 ledamöter är 106 kvinnor.

På landsbygden bor människorna långt ifrån varandra. De har ingen telefon och de flesta har heller inget rinnande vatten i husen.

För att underlätta för småbönderna samarbetar Agrarpartiet med lokala grupper, däribland kvinnogrupperna.

I Stanislavas by arbetar en sådan grupp gratis på daghemmet under somrarna, då kvinnorna har mycket att göra på lantbruken. Under de senaste arton åren har en annan grupp tagit hand om femtio barn då de haft sommarlov. De håller till i byns kulturhus eftersom skolan är för liten. Mammorna kommer till kulturhuset med frukt och grönsaker.

Medlemmarna i kvinnogruppen är också med i skolarbetet och lärarna tar tacksamt emot den hjälp de kan få.

Under vintern ordnas olika studiekurser för kvinnorna. Bakning, matlagning, kostlära och sömnad, men också olika teman, till exempel fredsfrågan, utbildning, skola, hälsa, uppfostran och så vidare.

Ett av problemen på landsbygden är den stora användningen av gödningsmedel. Även om man vet att det inte är bra, så används det alldeles för mycket. Större inköp ordnas kollektivt, till exempel inköp av höns.

Vi får mycket roligt när Stanislava på ett målande internationellt språk förklarar för oss vad hon menar. Tolken hittar inte ordet höns eller kyckling fort nog.

Folkkulturen lever – det ordnas fester så ofta som möjligt. De dansar och sjunger man tillsammans i fina folkdräkter. På "de gamlas dag", "barnens dag", "farfars och mormors dag", och så vidare.

Stanislava berättar om sin pappa som för länge sedan startade dessa kulturgrupper. Han var poet och spelade också trumpet i en egen orkester. Han dog i Auschwitz 1943. Stanislava var nio månader och hennes mamma gifte om sig som så många andra kvinnor under kriget.

Att vara parlamentsledamot i Polen ställer stora krav. En gång i månaden måste alla ledamöter träffa sina väljare. Stanislava har mottagning hemma i sitt hus. Redan klockan åtta på morgonen knackar den första besökaren på dörren. De vill ha råd och tips, men oftast handlar det om olika problem.

Det kan vara tröttsamt att hela tiden vara den som ska hjälpa, säger Stanislava. Efter en sådan dag är hon alldeles slut. Hon har också egna problem och skulle önska att hon hade någon att gå till. Det är tur att hon inte har telefon, säger vi, för i så fall skulle hon bli sittande vid den. Stanislava ger oss en lång tvivlande blick. Säkert är det en av hennes drömmar att ha en sådan.

Stanislava njöt av sin vistelse i Stockholm, och hon berättar för oss att hon var imponerad av vårt sätt att hålla konferens. Ena stunden var vi samlade och diciplinerade, andra stunden sjöng och gymnastiserade vi, säger hon. Och sedan tillbaks igen till de viktiga frågorna.

Hon tyckte mycket om Eva Danielsson och hennes sång. Det märktes tydligt på alla de små snabba avskedspussarna som Eva fick tillsammans med en gåva från Polen.

Marie-Louise Carlberg

Fyll i kupongen så vidarbefordrar vi den till din lokalavdelning.

☐ Jag är intresserad och vill veta mer om SKV
☐ Jag vill bli medlem i SKV
☐ Jag vill prenumerera på SKVs tidning VI MÄNSKOR. Årsprenumeration 100 kr.
Gåvoprenumeration 85 kr.
Stödprenumeration 150 kr.

Namn .....

Gatuadress .....

Postadress .....

Telefon .....

Porto

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG

Bulgarien – det för oss okända landet –

Jag visste ingenting om Bulgarien när inbjudan kom till deras Fredsskola i bergen utanför Sofia 19-28 sept. 1988.

Antalet var begränsat till 80 kvinnor. Vi blev tre från Sverige: Katarina Elvin, Samarbete för Fred, Stockholm, Zaida Hagman, SKV, Göteborg och jag Valborg Hansson Seger, Kvinnor för Fred.

Mina uppslagsböcker var gamla. Fick på vårt bibliotek fram: "Europa ett tvärsnitt".

Regeringschef Tudor Shiwkow. Republik sedan 1946. Kungadöme år 681. Europas äldsta stadsbildning. Fram till 1396 en tid av frihet. Sedan slavar under turkarna nära 500 år.

Befrielse från turkarna genom Alexander den II av Ryssland med hjälp av Hajdukarna – de bulgariska frihetskämparna.

Sedan dess är de båda folken vänner och Alexander står som ryttarstaty på "Narodna Sybrania".

Icke en sovjetisk soldat befinner sig nu på bulgarisk jord. Bulgariens självbestämmande är självklart och oomtvistat.

* * *

Nedrustning och utveckling var huvudtemat. Fredszoner från Balkan genom Europa omfattande Norden och de arktiska områdena. Stöd och påtryckning för fortsatt nedrustning.

Vi behövde inte visum till Bulgarien. Anlände 19/9. 26 grader varmt. Ett dis låg över Sofia.

En kvinnlig journalist som mötte när vi anlände till Fredsskolan frågade:

Vad vet du om Bulgarien? Jag svarade, ingenting.

Så kom jag att tänka på en dikt av ordföranden i deras författarförbund: Ljubimir Levtjev "Hajdukörten" och citerade: "Betonica, Bulgarica, så heter jag!" Hon log, vi vill vara oss själva! Och mitt svar, det vill vi också! Vi förstod varann.

Här fanns representanter från 26 länder, 19 länder från väst 7 från öst.

Från Norge, Eva Nordland och Anne-Catrine Brenna. Från Finland, Marilyn Olsson och Mirjam Vire- Tuominen, Hertha Jung, DDR. Edith Ballantyne, Canada, Freda Brown, Australien, namn vi känner igen från många fredssammanhang – samt en mängd ungdomar från skilda delar av världen.

Diskrimineringen av de "aloneliving", ensamstående, togs upp av Francis Pennings från Holland och Annie Butler, England. Deras erfarenheter låg helt i linje med mina.

Våra diskussioner blandades med utflykter till gamla städer och kulturminnen, skolor och universitet. Vi mötte barn, universitetsungdom och lärare.

Ljudmila Shiwkowa, dotter till Tudor Shiwkow, död vid 39 års ålder, har lett det mycket omfattande kulturarbetet. Fredsfestivalen för barn i Sofia är ett av hennes verk. 1985 samlades 3.000 barn från hela världen i Bulgarien.

Realsocialismen har fått vika för en djupare kultursyn. Det väldiga kulturpalatset bär också hennes namn.

Söndag den 25/9 besökte vi Rila Monaster, kloster tillhörande den bulgariska ortodoxa kyrkan. Vi besökte även "Banner of Peace" ett mäktigt fredsmonument dit länder i hela världen skänkt klockor att ringa in fredens budskap. Dagen avslutades i Blagoevgrad en stad med 350.000 inv. där Stadsensemblen underhöll med sång och dansuppvisning och där även några från vår fredsskola skulle medverka.

Valborg Hansson Seger

Sammandrag av vad vi lärde på Fredsskolan i Bulgarien.

Vi var 105 kvinnor.

Från 26 länder.

Alla var överens om att militären slukade för mycket pengar, och att det gick ut över befolkningens önskningar om omsorg och välfärd.

Alla såg nu en ljusning ifråga om fredssträvandena.

Alla var oroliga för miljöförstöringen, och skulle arbeta i sina länder för en renare miljö.

Alla önskade att press och annan massmedia skulle förmedla freds och miljöaktioner, som pågår i världen.

Alla trodde att träffar bland människor från olika platser i världen, gör stor nytta för förtroendet mellan människorna.

Alla trodde på fredsfostrans stora betydelse. Både för unga och gamla.

Många hade erfarenheter av kvinnodiskriminering i sina länder.

Alla var överens om att varje land skulle ta vara på sina sopor och sitt avfall, och inte skicka det till något annat ställe på jorden.

Alla var ense om att en ny ekonomisk ordning måste till.

Alla tyckte att kvinnorna skulle vara fler i alla instanser.

Många tyckte att vi aldrig skulle fordra mindre än 50% av kvinnligt deltagande.

Alla tyckte att vi skulle arbeta mer för de av FN utfärdade "mänskliga rättigheterna".

Alla tyckte att vi skulle arbeta mer för att göra kvinnorörelsen känd igen. Göra roliga affischer, musik och teater, och trevliga möten.

Alla tyckte att Fredsskola var en bra idé, och att den gärna skulle återkomma.

Alla tyckte att de Bulgariska kvinnorna hade arbetat duktigt för att kunna bjuda oss på en fin vecka. Alla tackar vi dem för deras uppoffring.

Zaida Hagman

Accion Femenina

"Accion Femenina" är en chilensk kvinnoorganisation som eftersträvar aktivt och regelbundet deltagande av kvinnor för att:

a) åstadkomma de sociala förändringar som den personliga värdigheten och varje chilensk familj kräver

b) avslöja de våldsdåd som begås mot kvinnan och det chilenska folket.

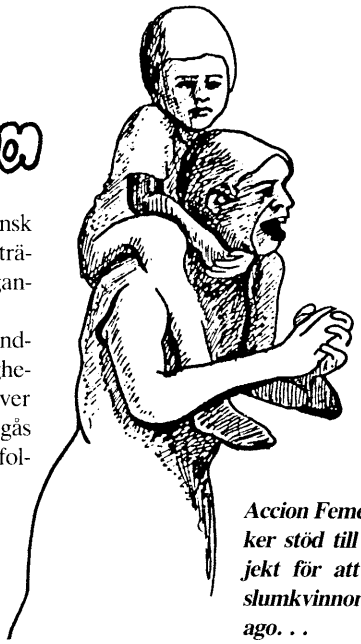

Accion Femenina eftersträvar en utbildning utan inskränkningar för kvinnor.

Att alla kvinnors och barns rättigheter erkänns och respekteras och tillsammans med andra organisationer kämpar för uppbyggnaden av ett rättvist och jämställt samhälle.

Accion Femenina söker stöd till ett projekt för att utbilda slumkvinnor i Santiago. . .

Pg 5 1323-4
Märk talongen "ACCION FEMENINA".

Ett budskap från det afghanska kvinnorådet till världens kvinnor

Kära vänner,
Vi talar med millioners stämmor: nödlidande afghanska kvinnor och barn, som har genomgått krigets svåra lidanden, vänder sig till er.

Som ni vet, undertecknades Genève-avtalet för en fredlig lösning av situationen i Afghanistan i april 1988 mellan Afghanistan och Pakistan.

Kvinnorna i vårt land har varmt välkomnat detta avtal, eftersom de är angelägna att stärka freden i landet. De tror att uppfyllandet av avtalet kan göra slut på den utländska inblandningen i vårt land, och bli en fredlig grund för en politisk lösning. Flyktingarna kommer att återvända, de sovjetiska trupperna att återvända till sitt land, och en fredlig samexistens mellan Afghanistan och Pakistan kan möjliggöras.

Men hittills har inte Pakistan tagit några steg för att förbereda genomförandet av avtalet, som landets regering har undertecknat.

"Extremist-banditerna" fortsätter sin tillvaro i Pakistan, och deras militära träningsläger är fortfarande igång. Vapenkaravaner bringas från Pakistan till Afghanistans territorium. "Banditerna", utstyrda och med militär utbildning från Pakistan, angriper bostadsområden med granater och robotar som har lagt många hem i ruiner, och de gör blodiga angrepp mot barn, gamla män och kvinnor.

Afghanistans kvinnor ber er enträget, med högljudda men fredliga röster, att genom era organisationer öva inflytande och beveka den allmänna opinionen, så att påtryckning kan övas mot Pakistans regering att den slutar att blanda sig i vårt lands inre angelägenheter.

Vi räknar med er starka andliga styrka.
Afghanistans Kvinnoråd
Massuma Esmaty Wardak

Svenska Kvinnors Vänsterförbunds Vietnaminsamling pg 51323-4 Bidrag till insamlingen 16/3-88 – 17/10-88

Gun Höjlund	100:–
Kirsten Persson	50:–
Gun Höjlund	100:–
S.K.V. Uppsala	500:–
Anonym avsändare	200:–
Annie Nilssons minne S.K.V. Karlstad	100:–
S.K.V. Piteå-Munksund	500:–
Gun Höjlund	100:–
Kirsten Persson	50:–
Gun Höjlund	100:–
Rodny Öhmans 80 års dag S.K.V. Förbundsstyrelse	200:–
Kirsten Persson	50:–
Gun Höjlund	100:–
Maud Sedemark-Girbau	150:–
Sigrid Petterssons minne S.K.V. Piteå-Munksund	200:–
Annie Nilssons minne, Aase Bang, Karlstad	50:–
Lilian Andersson	100:–
Gun Höjlund	100:–
Kirsten Persson	50:–
Harriet Engman	100:–
Kirsten Persson	50:–
Gun Höjlund	100:–
Gåva	100:–
Kirsten Persson	50:–
Gun Höjlund	100:–
Totalt:	659444:–

Det lönar sig att protestera!

Vår aktion mot Spies syndiga resor, var pricken över i-et. I Spies nya katalog finns dessa resor inte med, kanske tack vare vår bojkottaktion. Låt det bli likadant med vår aktion om **"Bort med moms på maten"**.
Lämna in alla listor innan nyår till Göteborgsexp. Så lämnar vi över dem till regeringen.

IRANS DEMOKRATISKA KVINNOORGANISATION

Kära systrar,
ännu en gång vänder vi oss till er med bön om stöd i våra ansträngningar för att rädda livet på politiska fångar i Iran. Den islamiska regimen, som har misslyckats i att genomföra sin expansionspolitik att "exportera revolutionen", tillgriper nu avrättning av de patriotiska motståndskämparna som sitter inspärrade i fängelserna.

Den 20 juli 1988 avrättades Fatemeh Modares, en modig och kämpande kvinna. Tillsammans med henne avrättades flera kända motståndsmän, bland dem Kiomars Zarshenas, Sa'eed Azaang och Faramarz Sufi. Kort tid innan hade två andra välkända motståndsmän avrättats, Anoushiravan Ebrahimi och Anoushiravan Lofti. De hade dedicerat sitt liv till kampen mot Shahens regim och har därefter bekämpat den Islamiska republiken. Dessa män och kvinnor har i fem år utsatts för barbarisk tortyr i regimens hemska fängelsehålor. Deras "brott" var att de kämpade för demokrati, utveckling och fred. De tillhörde den stora gruppen iranier som kräver fred och som avslöjar konsekvenserna av regimens dödsbringande politik, "krig, krig, tills vi har segrat".

Kära systrar, för närvarande väntar 55 andra politiska fångar, som har kämpat för fred och frihet i Iran, på att avrättas så snart deras dödsdomar har stadfästs av regimen. De politiska fångarna i Teheran har inlett en hungerstrejk och deras familjer har förbjudits att besöka dem.

Våra bästa söner och döttrar svävar i ögonblicklig dödsfara.

Vi ber er, använd alla medel ni kan för att rädda livet på våra politiska fångar. Vi vädjar till er och till alla kvinnoorganisationer i hela världen, och alla frihetsälskande människor, att öva påtryckningar på den Islamiska republiken att upphäva dödsdomarna.

* * *

Du kan sända protestbrev till följande adresser:

Office of Ayatolah Khomeini
Djamaran,
Teheran, Iran

Office of Ayatola Montaseri
Ghom
Iran

Ayatolah Abdolkarim Mussavi
Ardebili
Ministry of Justice
Parke-schahr
Teheran, Iran

Ayatolah Rafsanjani
President of the Parliament
Islamic Republic of Iran
Teheran, Iran

Efter samråd med Amnesty, föreslår vi att ni använder snyggt brevpapper och skriver som följer:

Your excellency,
I am conscious of the enourmous sufferings of your people as a result of the prolonged war. Pleading mercy and the love between people, I appeal to you, in the name of a merciful God, to respect the lives of man and stop the executioning of political prisoners.
With sincere wishes of a bright future for your people,
Respectfully

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Postgiro 50 50 95-0. Insamlingskonto 5 13 23-4

Barnängsgatan 23
116 41 STOCKHOLM
Tel. 08-40 92 05
(Tisdag och torsdag kl 13.00-15.00)

Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG
Tel. 031-14 40 28
(Måndag-fredag 10.00-15.00)

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.
Förbundets målsättning är

- Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbetes grundval – mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
- Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvigdades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, (Womens' International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 138 anslutna organisationer i 124 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

SKV-avdelningar

Arvika
Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel. 0563/802 32

Deje-Forshaga
Monica Ranung
Geijersgatan 26 D
667 00 Forshaga
Tel. 054/705 34

Finspång
Anna-Lisa Göransson
Grytölsvägen 24
612 00 Finspång

Göteborgsdistriktet
Zaida Hagman
Regnvädersgatan 4
417 32 Göteborg
Tel. 031/54 19 94

Bjurslätt
Harriet Engman
Längströmsg. 50 A
417 25 Göteborg
Tel. 031/53 66 96

Centrala avd i Göteborg
Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Mölndal
Gunhild Johansson
Storgatan 26
431 31 Mölndal
Tel. 031/27 71 04

Gävle
Inger Johansson
Hamiltongatan 32
802 20 Gävle

Huskvarna
Ingrid Nilsson
Hagstensgatan 5 A
561 34 Huskvarna
Tel. 036/13 74 55

Karlshamn
Sonia Karlsson
Pl 1049
290 72 Asarum
Tel. 0454/291 60

Karlstad
Siv Dahlgren
Mellqvistvägen 1
663 00 Skoghall
Tel. 054/239 15

Katrineholm
Gunnel Rudin
Storgatan 46 A
643 00 Vingåker
Tel. 0151/122 00

Kramfors
Marie Sölvebring
Svanö 1764
870 40 Lunde

Linköping
Sonja Wahlstein
Eklundsgatan 5
582 63 Linköping
Tel. 013/13 08 48

Ljungby
Elsmarie Edström
Olofsgatan 26 B
341 00 Ljungby

Luleå
Agnes Wennberg
Vinkelgränd 1
951 41 Luleå
Tel. 0920/195 34

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel. 046/20 08 20

Malmö
Anna Landberg
Bildesgatan 1
211 57 Malmö
Tel. 040/23 40 76

Örebro
Marie Wikner
Åsbyvägen 7
703 75 Örebro

Olofström
Carina Gillberg
Snöbärsvägen 12
293 00 Olofström
Tel. 0454/400 77

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel. 0911/372 76

Södertälje
Ulla Ringström
Högåsvägen 39
151 31 Södertälje
Tel. 0755/649 62

Skellefteå
Barbro Wiklund
Fäbogatan 5
931 56 Skellefteå
Tel. 0910/885 47

Skövde
Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholms södra förorter
Eva Danielsson
Mariestadsvägen 8
121 50 Johanneshov
Tel. 08/49 57 00

Stockholms innerstad och norra förorter
Gerd Thambert
Åsögatan 170:1
116 32 Stockholm
Tel. 08/41 46 51

Spånga
Kerstin Juneberg
Cervins väg 17 B pl 5
163 58 Spånga
Tel. 08/760 11 72

Uppsala
Gunilla Öhman
Flogstaväg 154
752 63 Uppsala
Tel. 018/46 06 84

Förbundsordföranden:
Aase Bang
Herrgårdsgatan 12
652 24 Karlstad
Tel. 054/18 99 61

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Erni Friholt
Stocken 2127
440 80 Ellös
Tel. 0304/512 15

Tomtefars sannsaga

Gå ut en morgon, när luften är stilla.
Dit inte många fötter gjort mossan för illa.
Kanske ser du där på undanskymd tuva
hur tomtefar sorgset skakar sin luva.

Vad är det som händer här nere på backen?
Det myllrar ju inte som vanligt i stacken.
Det kuttrar och sjuder ej längre i gräset
som förr där nere på udden vid näset.

Det susar en sorgvind i granarnas kroner.
Jag hör inte längre vårorrarnas toner.
Var finns alla småkryp bland tallarnas rötter?
Har ekorren hamstrat alla hasslarnas nötter?

Men en sak kan tomtefar lätt konstatera:
att mänskorna bara blir flera och flera.
Så de har det inte besvärligt att andas.
De har hittat nånting som med luften kan blandas.

Det syns och det känns, det är svart och det luktas,
Och det faller ner och med regnet det fuktas.
Och för det byggs det hus med torn till höjden
Ibland kan man inte hålla inne med fröjden.

Man släpper ut moln, som solljuset skymmer.
Kanhända är det vårt stora bekymmer.
Varför gör man så fel mot allt i naturen?
Mot tomtefar, trollen, mot växter och djuren?

Nu har vi ju snart inte längre varandra.
Vi naturbarn kan ju inte leva på andra.
Lilla människobarn, lyssna noga på oss:
Om vi dör, måste ni ju också förgås.

Margit Ekelund

MARGIT EKELUND är trädkramare, och har deltagit i alla aktioner för att rädda Bohuslän från motorvägsbygget.
I över ett år har hon och de andra kämpat.
I dagarna har regeringen tvingats stoppa bygget tills vidare.
Kamp lönar sig!

ETT JULKLAPPSTIPS!
Ge din vän, syster eller bror en gåvoprenumeration på VI MÄNSKOR i julklapp. Den kostar bara 85 kronor.
På sidan 60 hittar du beställningstalongen.